

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

**HISTORISK
ÅRBOG 2002
THY OG VESTER HANHERRED**

JYTTE NIELSEN

Leo Estvad

Kunstneren Leo Estvad har i år fået æren af at pryde omslaget på Historisk Årbog.

Motivet er en lille forkrøblet fyrretræsbusk i et forblæst klithedelandskab, og værket er udført i akvarelteknik, med Estvads karakteriske tuschstreg til markering og fastholdelse af emnet.

Når der er valgt et af hans motiver, skyldes det i høj grad, at han netop i år ville være fyldt 100 år.

Efter endt uddannelse på Kunstakademiet afsøgte Leo Estvad de forskellige kunstneriske udtryksformer og kom i slutningen af 1920'erne til Thy for første gang.

Han købte skuespiller Adam Poulsens sommerhus i Tolbøl, og helt frem til hans

død i 1986 blev det et mere og mere benyttet opholdssted for Leo og Grete Estvad.

Mange af hans motiver hentede han ret uden for huset – i plantagerne, klithederne og de enkelte træer.

Med årene blev han en skattet illustratør, både af egne og andres værker.

I denne bog har vi tilladt os at illustrere Knud Sørensens artikel med Thy-tegninger af Leo Estvad.

På Heltborg Museum hænger en permanent udstilling med Leo Estvads malerier, ligesom museet har en stor samling af skitser, grafik og tegninger.

HISTORISK
ÅRBOG

FOR THY OG VESTER HANHERRED

HISTORISK ÅRBOG

FOR THY OG VESTER HANHERRED

2002

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR THY OG VESTER HANHERRED

HISTORISK ÅRBOG

Redaktion:

Knud Holch Andersen

Jytte Nielsen

Svend Sørensen

Kristian Visby

Flemming Skipper

Omslag:

Leo Estvad

Årbogens adresse:

Redaktion:

Røllikevej 11, Hillerslev, 7700 Thisted

Tlf. 97 98 16 48

knud.holch@andersen.mail.dk

Ekspedition:

Rosenvænget 21, 7752 Snedsted

Tlf. 97 93 40 63

ISBN 87 - 87382 - 09 - 1

WADMANN BOGTRYK/OFFSET APS

2002

Indhold

KNUD SØRENSEN: Landskabet og naturen i Thy	s. 7
TINE NORD RAAHAUGE: Nyt fra Smedegaard	s. 23
CARL CHRISTIAN KINZE: Hvaler og delfiner fra Thy og Vester Hanherred	s. 29
JAKOB ØRNBJERG: Det Thylandske ProvincialBibliothek	s. 43
FLEMMING SKIPPER: Et torv fyldt med bøger	s. 47
GUDRUN KASPERSEN: Mads Myrup og hans slægt	s. 57
KRISTIAN VISBY: Thy Valgmenighed	s. 61
EJNAR RYSGAARD MADSEN: Præsterne i Øster og Vester Vandet	s. 71
POUL SASSER JENSEN: Historien om en pilsner	s. 105
HELEN RØNN CHRISTENSEN: Vesløs Skole i treserne	s. 107
POUL KARLSHØJ: Landbruget blev til industri	s. 111
BENT ROLIGHED: To heldige og en svipser	s. 117
CHR. HOUMARK HAMMER: Klokken er fem minutter før tolv	s. 125
PER BLAK: En million i den ene hånd eller revolveren i den anden	s. 129
REDAKTIONEN: Siden sidst	s. 137
ANE MARIE HOLMEHAVE: Lokalhistorisk litteratur 2001-2002	s. 138
KRISTIAN VISBY: Formandsberetning 2001-2002	s. 140
Historisk Samfund for Thy og Vester Hanherred	s. 143
Forfatterfortegnelse	s. 144

Landskabet og naturen i Thy

Artiklen giver eksempler på registreringer, beskrivelser, oplevelser, indlevelser gennem tre hundrede år og er illustreret af Leo Estvad.

Knud Sørensen er født i Hjørring 1928 og uddannet landinspektør. Praktiserede på Mors 1958-1984 og har siden da levet som fuldtidsforfatter og foredragsholder.

I 1802 udsendte sognepræsten til Skjoldborg og Kallerup menigheder Knud Aagaard (1769-1838) en »*Physisk, oeconomic og topographisk Beskrivelse over Thy beliggende i Thisted Amt, Aalborg Stift.*« Beskedent kalder han bogen »et Forsøg«. Bogen er tilegnet »*Hans Kongelige Højhed Kronprindsen*«, og er den grundigste beskrivelse af det stykke land, der som de østligste sogne har Hjardemål og Østerild, og som mod sydvest ender ved Oddehund.

Bogen er én af mange amtsbeskrivelser, der fremkom i de første årtier af 1800-tallet inspireret af Det kongelige Landhusholdningsselskab, og formålet var at få undersøgt produktions-forhold og udviklingsmuligheder i de danske landdistrikter. Derfor er det beskrivelse af landbrug og fiskeri, der meget detaljeret fylder det meste af værket, men der er også afsnit om »*Folkets Levemaade og Kultur*« og om »*Thybonitiske Ord og Talemaader*«. Og der er naturligvis også redegørelse for landskabets beskaffenhed. Og her er så et uddrag af hans beskrivelse af det thylandske landskab:

»...Dersom Sandflugten ikke havde ødelagt saa meget af Thy, og Jordbunden var overalt saa god, som den er paa nogle Steder, saa kunde det maaskee regnes iblandt Danmarks bedste Provindser. Men mere paafaldende Forskiellighed af Jordsmon

paa saa liden Afstand findes nok faa Steder. En Strækning af Sandbakker eller Klitter langs med Havet paa en halv eller heel, indtil halvanden Miils Bredde, frembyder det fæleste Syn, man kan forestille sig. Ved at overskue disse, for det meste nøgne og uhyre store Sandklitter, troer man sig hensat midt i Arabiens Sandørkner. Paa den anden Side derimod, ved Liimfiorden, frembrydes saa smukt et Syn, som man kan vente sig i skovmanglende Land. Bierge har Landet vel ikke; men noget bakket, eller i det mindste bølget, er det overalt. Liimfiorden, som paa den ene Side omgiver Landet, inddæmmes i Almindelighed alle vegne med en temmelig brat Brink. Overskuelsen af denne Fiord, saavel som af de hyppige Søer og rige Kornmarker, er paa den ene Side og midt i Landet saare behagelig. Dersom Sandklitterne paa den vestre og nordre Side ikke gav Landet saa ublid Skikkelse, saa ville Vesterhavet, som paa den Side omgiver Landet, med de talrige Skibe, som derpaa ofte vise sig, ogsaa have sin Behagelighed.»

Det kan han selvfølgelig have ret i. Thys landskab ville uden sandklitterne have været været noget i retning af Sallings eller det, man finder på Mors. Og det kunne jo være meget godt. Men hvad så med landskabets hele karakter – set med et par nutidige øjne?

Det, Knud Aagaard har som sit ideal, er det nyttige landskab, den kultiverede natur, og også fjorden og havet, fordi også de har en nytteværdi, dels som transportvej, dels som levebrød for fiskere. Han mangler, eller undlader i hvert fald at udtrykke, glæden ved den natur, som kun er natur. For ham er den dyrkede mark til enhver tid mere påskønnelsesværdig end det stykke land, der ikke er under ploven.

Selv om han var præst, er det en bondes natursyn, der kommer til udtryk, og samtidig er han præget af oplysningstiden, hvor fornuften og nyttevirkningen er i højsædet, og hvor landboreformernes gennemførelse skal resultere i et mere effektivt og ekspanderende landbrug.

Hans natursyn, bestemt af oplysningstiden, var på det tidspunkt det gængse, romantikken er endnu ikke slået igennem, og er vel aldrig helt slået igennem i et bondesamfund. Endnu 42 år senere kan man se samme holdning hos en af tidens store digtere, Steen Steensen Blicher (1782-1848). Det er ganske vist ikke Thy, han beskriver i

novellen »Rødstenen paa Fuur«, men slægtskabet med Knud Aagaard er tydeligt.

Han begynder med at beskrive øen, og han er meget glad for den sydlige del:

»Nette Huse og nette Mennesker – over 800 paa 1/8 Qvadratmil dyrkeligt Land, dertil een eller flere Baade, og det ei af smaae, skjænke et ligesaa liveligt som frydeligt Syn. – Men nu den nordlige Halvdeel! Grimmere end Alheden – hvis frodige Lyng, og hist og her fremsmilende grønne Græspletter, hvis violette sildige Blomsterflor, saavel som den utallige Bærvrimmel, trøster Øiet og kvæger Ganen – frastøder den fuurske Øiet. Høie, bratte Banker, ikke bevoxede, men næsten overalt sparsomt besprængte med usselt, unyttigt Dværgelyng, paa en steenskjællert Overskorpe, gienkalder den nyskabte, endnu øde Klodes »Limbo,« paa hvilken Miltons Satan var det eneste levende.«

Det kan i høj grad sætte spørgsmålet om ændret natursyn i relief, når man tænker på, at netop den nordlige del af Fur i dag

er den, der tiltrækker turister og er genstand for fredninger.

Heller ikke Blichers topografiske forfatterkab – som f.eks. hans af landhusholdningsselskabet bestilte beskrivelse af Viborg amt – adskiller sig fra Knud Aagaards. Det drejer sig om først og fremmest at registrere erhvervsudøvelse og udviklingsmuligheder for det lokale samfund.

Der er langt fra den tids bedømmelse af naturen som »tjenende natur«, altså som udgangspunkt for nyttige aktiviteter og som ramme om dagliglivet, til en nutids bybefolknings naturopfattelse, som bygger på nogenlunde lige dele æstetik og økologi, som lægger vægten på det oprindelige, på det uberørte, og hvor naturens kvalitet bestemmes af, hvor befriet den er for menneskelige aktiviteter og produktion. Begrebet »naturgenopretning« er tidstypisk.

Der går vel det meste af atten hundredtallet, før det nye syn for alvor begynder at slå igennem, om end Blicher i »Hosekræmmeren« (1829) godt kunne fortælle, at når han stundom havde vandret ude i den store alhede og kun havde haft den brune lyng omkring sig og den blå himmel over sig og i det fjerne skimtede en menneskevåning, da opstod »Gud forlade mig denne Flyvetanke; thi andet var det dog ikke – det Ønske, gid denne Menneskevaaning var borte! der boer ogsaa Møje og Kummer; der trættes, der kives ogsaa om Mit og Dit!«, ja så er det ikke naturen som genstand for en skønhedsoplevelse, han skildrer, men naturen som fristed, som undtagelsen fra dagligdagen.

Og Blichers digt »Kiær est du Fødeland« er ikke, som mange tror, en hyldest til heden, men en erkendelse af, at der er et gensidighedsforhold mellem et menneske og den natur, det menneske er opvokset i,

at naturen for så vidt er karakterdannende for mennesket, og derfor har hvert menneske et sted, der er skønt i betydningen fortroligt, og som næsten opleves som en del af det menneskes indre. Det er ikke naturen som ideal, der er tale om. Faktisk udarbejdede Blicher detaljerede forslag om hedemosernes opdyrkning.

Selv for romantikkens førstemand herhjemme, Adam Oehlenschläger (1779-1850) er »naturen« ofte bondelandet, altså den kultiverede natur. I digtet »De Kiørende« (1803) hedder det:

*Fra qvalmfulde Mure!
Til Marken saa huld!
Der pløiede Fure
har ydet sit Guld.
Saa friske, saa sunde
de Bønder vi see.
Ved kiølige Lunde
de hvæsse den blinkende Lee.*

Og nu må jeg så tage et tag i mig selv. Jeg er ved at komme af sporet. Artiklen skulle ud fra beskrivelser af Thy fortælle om ændrede natursyn, og nu har jeg med de to seneste eksempler været på Fur, på Alheden og antagelig få kilometer nord for København. Og det billede, jeg har givet af Blicher er en smule énsidigt, der er en dobbelthed i hans naturopfattelse, som der var i hele hans personlighed, men det skal jeg nok rette op på senere. Han var ikke kun barn af oplysningstiden.

Holger Jacobæus

Knud Aagaard, som jeg indledte med, er én i rækken af rent registrerende topografiske forfattere eller rejsende, der har besøgt

Thy eller har været bosat dér en del af deres liv. Og så må jeg tilstå, at jeg ikke holder mig strengt til det Thy, som Knud Aagaard beskrev, men også bevæger mig ind i Vester Han Herred.

Den ældste, jeg har kunnet finde frem til af disse registrerende forfattere, er Holger Jacobæus (1650-1701). Han var født i Århus som søn af biskop Jacob Madsen og blev uddannet som læge og naturvidenskabsmand. I 1692 foretog han en rejse i Jylland, og den beretning, han skriver, har nærmest præg af dagsnotater, der ikke skal skildre hans egentlige rejseoplevelser – og slet ikke naturindtryk – men nærmest er en slags rapport, som skal fastholde de konkrete oplysninger han opsamler undervejs. Han finder muldebær, der er blegere og mindre end de norske, om Limfjorden skriver han blot, at »I Limfiord findis Helt, Smelt, Øreter ect.« Og han fortsætter: »På Hederne Uhrhøns. Ellers findis i jylland Pomerantz Høns, som ligner aggerhøns og ere røde under buggen, bruskocke, heyrer, traner, Ryfler eller smaa snepper, vacteler, brockfugle, kaabberhøns (dvs): store snepper etc, etc:«

Iøvrigt opregner han, hvad der er særlig bemærkelsesværdigt de enkelte steder, f.eks. at »I Ty, i Aggersogn offrer Sognefolkene tør Fisk til Præsten, og ligger det i vognhusit«, og at Tye (som han staver det lidt senere) er kendt for forrædere og spaamænd. Salling hænges ikke ud i samme grad. Heste, oste og okser er nævnt, og det er jo positivt, men han bemærker dog, at folk i Salling går uden skjorter.

Intet tyder på, at han har haft sjælelige eller æstetiske oplevelser ved at færdes i naturen. Det er karakteristisk, at når han et sted i beretningen omtaler en sø (det er ved Viborg), så skriver han kun: »Ved Byen en stor sø, huor i ere skiønne horker.« Han re-

gistrerer, hvad han ser eller måske snarere, hvad man de forskellige steder har fortalt ham. Han er på en ekspedition, for at indsamle viden og gør det absolut objektivt, dog med sans for det kuriøse. Men dertil hører landskabets storhed ikke.

Jacob Nicolai Wilse

Den næste i rækken er professor Jacob Nicolai Wilse (1736-1801).

Han blev født i Lemvig, hvor faderen var hører ved latinskolen.

Senere blev han præst i Søndbjerg-Odby på Thyholm, og her voksede sønnen op fra han var syv år gammel. Han blev teologisk kandidat, udvidede sine studier til også at omfatte bl.a. naturvidenskab, foretog mange rejser, som han senere skrev om, flyttede til Norge og blev titulær professor. Ved sin død var han sognepræst i Eidsberg.

I 1776 indbød han til subscription på en beskrivelse over Thyholm, men bogen udkom aldrig. Først i 1798 finder man i femte bind af hans værk indeholdende hans rejseagttagelser »Kort Udtog af min Beskrivelse over Halvøen Thyholm, 50 Mile fra København.«

Det er netop iagttagelser og ikke så meget personlige indtryk, der præger skildringen. Han refererer, hvad han ved om egen historie, han opregner jord- og stenarter og helt naturligt omtaler han netop i det afsnit også luften, og her har vi så den ældste thylandske naturbeskrivelse, jeg har kunnet finde. At netop han i modsætning til sine nogenlunde samtidige har kunnet sans naturen skyldes nok, at han er vokset op på det sted, som beskrivelsen gælder. Han skriver:

»Luften var mildere, om ikke, de skarpe og vedholdende Vestenvinde vare, hvorfor

alle Trætøppe, hvor de ei have desmere Lye, synes feiet mod Østen, som Koste, der længe have været feiet med den ene Side...«

Og han beskriver tåge af havgus og dennes indvirkning på rugen, når den blomstrer. I senere afsnit registrerer han dyr og planter, beskriver agerdyrkingen, fædriften, fiskeriet, handel og anden næring, byggede og iøvrigt alt, hvad der har med dagliglivet at gøre. Og i et afsnit om sæder, tidsfordriv og videnskaber er det vel det sidste, han rubricerer følgende under: *»Deres fleste Sygdomme rejse sig af Forkiølse, og da er Hyldesaft i gammelt Øl en sædvanlig Tilflugt.«*

August Hennings

Næsten samtidig med Wilse er August Hennings (1746-1826), søn af amtsforvalter Martin Nicolaus von Hennings i Pinneberg i Holsten. Han blev uddannet som jurist i Göttingen, var litterært interesseret, bl.a. stærkt optaget af Rousseau, hvilket man dog ikke kan mærke på den rejsebeskrivelse, jeg om lidt skal omtale. Han blev embedsmand i København, men faldt i unåde på grund af sine indiskretioner mht. Struensees og dronningens indbyrdes forhold og blev sommeren 1770 forvist fra hovedstaden og beordret til en stilling som landmåler på Antvorskov. Senere på året deserterede han til Holsten. Han blev dog

Vejlerne

taget til nåde og ansat under det såkaldte »tyske Kammer«. Efter Struensees fald blev han diplomat fra 1772 til 1777. Det år indtrådte han i Kommercekollegiet. I 1787 blev han igen nærmest forvist fra hovedstaden til en post som amtmand i Pløen og Ahrensbo. I 1807 blev han administrator for grevskabet Rantzau.

Utvivlsomt en lidt vanskelig, men farverig personlighed. Ved siden af dette embedsmandsliv udsendte han en del skrifter af kunsthistorisk, politisk og æstetisk indhold.

I 1779 blev han af Kommercekollegiet sendt til Jylland for at undersøge industriens og husflidens tilstand, vel nærmest en opdagelsesrejse. Han registrerede bl.a. sildefiskeri i Limfjorden, tobaksavl, handskemageri m.m., og han gav også, og det var en del af hans opgave, forslag til forbedringer af produktion og samfundsforhold. Som en kuriositet kan nævnes, at et af hans forslag går ud på at ophæve købstædernes monopol på brændevinsbrænding, idet han påviser, hvor skadeligt det er for landbefolkningen dels at skulle købe brændevinen i dyre domme i købstæderne eller smugle den ind i landet, og dels at blive fristet til gevaldigt overforbrug, når de så endelig har muligheden. Og købstæderne nærmest forsumper i brændevinsbrændingen. I Thisted er der f.eks. 60 brændevinskedler, men der er kun få håndværkere, der arbejder flittigt og ordentligt.

Når jeg har brugt så meget plads på omtalen om emner, der egentlig ikke har noget med denne artikels hovedtema at gøre, skyldes det, at landskabet stort set ikke eksisterer i beretningen, og når det endelig forekommer, er det set med landøkonomiske øjne.

Hennings konstaterer, at »*Thye er een af de frugtbareste Provinsen i Jylland*«, og at man frembringer gode heste, okser og en mængde korn. Og alt det, forklarer han, vil blive endnu bedre, »*naar Markerne bleve udskiftede og Bøndergaardene udflyttede.*«

Hans fortid som forvist til landmåling fornægter sig ikke.

Det andet sted, landskabet forekommer, er i omtalen af Vejlerne: »*At inddæmme og udtørre Vejlerne (die Weiler), nemlig Han, Bygholms og Vesløs (Veslow) Vejler synes at være et arbejde, der kræver meget store Bekostninger, og hvis Resultat paa Grund af Bundens Beskaffenhed i Vejlerne er usikkert. Saalænge Jylland endnu har uoverskuelige Heder og Vildmoser, af hvilke hine kunne pløjes og disse udtørres ved en Kanal, ere saadanne Foretagender ikke at tilraade.*« Det er altså ikke naturbevarelse, han går ind for, men rationalitet.

Stadig er udgangspunktet, at landskabet er et råstof, der skal udnyttes på den økonomisk fordelagtigste måde.

Martinus Rørbye

Vi skal et stykke op i 1800-tallet for at finde rejsende, hvis øjne opsøger andet end den tjenende del af landskabet. Og nu er det så kunstnere, der kommer ind i billedet.

Maleren Martinus Rørbye (1803-1848) foretog i 1830 en rejse i Jylland, og på den rejse førte han dagbog. Han kom også til Thy og tog ophold hos sin onkel i Thisted, amtmand Gerhardt Faye, der var gift med hans moster, Karen Christiane Faye.

Den 26. juni følger han sin onkel på en tur til Vestervig. Og her er hans, malerens, indtryk af landskabet:

»*Den heele Egn fra Thisted til Havet kunde, naar man blot havde Skov, være me-*

get smuk, da den overalt er varieret med Bakker, imellem hvilke slynge sig en Mængde Bække.

Man bemærker ogsaa snart, naar man nærmer sig Westervig, at det har været en mærkelig Egn, da man overalt ser en Mængde Kjømpehøie rundt om paa Horisonten.«

Mere er der ikke om landskabet eller landskabets former, men her anes for første gang æstetikken i en Thy-beskrivelse. Og han lod det da heller ikke blive ved nogle ord. Faktisk tegnede han Vester-vig Kloster set fra syd, og her aner man, at han har været optaget af sammenstødet mellem kulturlandskabet og naturlandskabet; og de mennesker, der ses i en hestevogn, der kører ind i billedet, er hverken dominerende eller herskende, men har så afgjort hjemme i landskabet, er sammenhørende med det landskab, de færdes i.

Nogle dage efter besøger han Klitmøller, hvor han finder det besynderligt med »Skibene, der her ligge optrukne på Landet for at beskytte dem mod Havet, der her bryder frygteligt.« Han skriver også:

»Strækningerne nærmest Havet ere de saakaldte Klitter, der ere Sandhøje og Dale, nu tildels bedækkede med det saakaldte Klittag for at forhindre Sanden i at oversværme det omliggende Land.«

To dage efter rejser han videre til Frederikshavn, hvor han bl.a. tegner klitvejen ved Frederikshavn gamle kirke, igen et udtryk for et skred i opfattelsen fra naturen som nyttig til naturen som værende også æstetik, og karakteristisk er det også, at en lille menneskeskikkelse, der ses på vejen, glider naturligt ind som et element i helheden og synes hverken mere dominerende eller opmærksomhedsdragende end de klitter, der danner billedets forgrund.

Der skal åbenbart på det tidspunkt af historien en kunstner til som formidler, for at et landskab kan få lov til at have værdi netop som landskab.

Steen Steensen Blicher

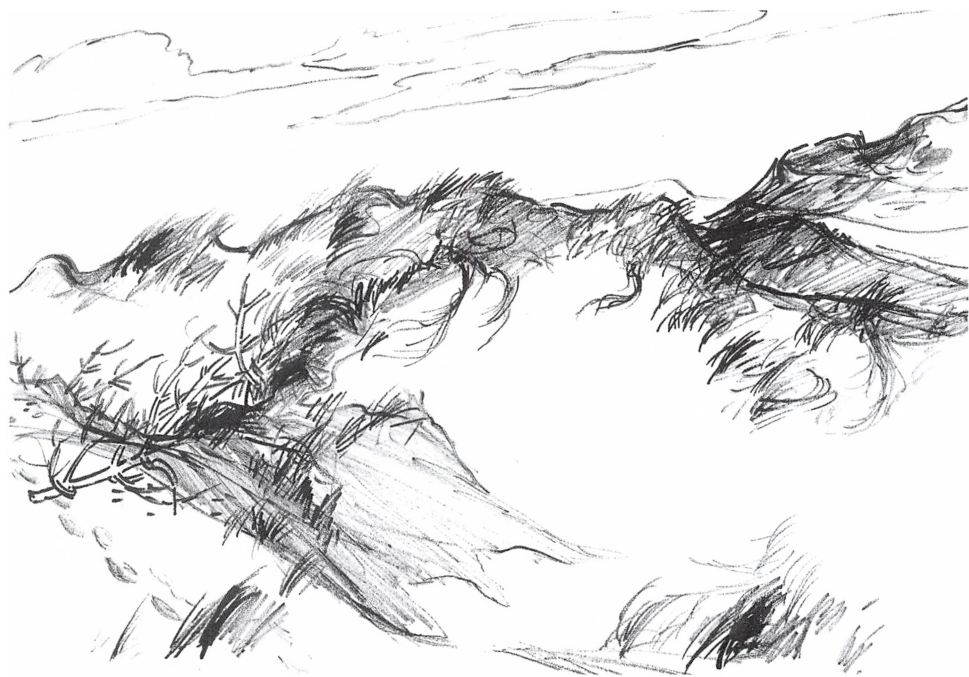
Jeg inddrog tidligere Blicher med tekster, der viste ham som oplysningstidens mand, og som én for hvem det nyttiggjorte landskab tiltrak øjnene og glædede fornufften.

Det ville være uretfærdigt at lade Blicher repræsentere kun af det. Der var en helt anden side af ham, en mere »moderne« side, og den oplever man bl.a. i to af hans værker, hvor landskaber i Thy forekommer.

Ældste eksempel er hentet fra hans roman »Fjorten Dage i Jylland«, og her er hans holdning til naturen og naturkræfterne ikke helt som beskrevet under omtalen af novellen »Rødstenen paa Fuur«. Romanen er endda skrevet en halv snes år før novellen, nemlig i årene 1832-35.

Indledningskapitlet, som der om lidt skal citeres fra, er så tydeligt skrevet på de naturindtryk, som Blicher fik, da han som 51 årig for første gang i sit liv så Vesterhavet i forbindelse med en rejse, som han omtaler i et brev til Ingemann 8. august 1833:

»I Aar har jeg selv tredie berejst en strækning af Jyllands Vestkyst; den Rejse glemmer jeg aldrig. Kom engang og see! du vil ikke fortryde det.« Og den rejse resulterede altså bl.a. i, at vi får de antagelig første skønlitterære naturbeskrivelser af et par lokaliteter i Thy, i den omtalte roman er det Agger, om end stednavnet ikke nævnes direkte, og bogens handling iøvrigt må udspille sig i en søndenfjordsk landsdel.

Naturindtrykket giver forudannelser om den dramatiske handling, der kommer til at udspille sig:

»Paa Jyllands Vestkyst, kun faa Favne fra Havet staaer en Kirke.

I Aarhundreder har den trodset Bølger-nes Magt, men enhver Storm nedriver et Stykke af dens Brystværn; og allerede be-regner man Tiden, da den maae synke i Graven, som Søen langsomt, men uophol-delig udhuler. Naar Vinden blæser haardt fra Vesten, da vælte sig de tunge Vover mod Klinten med saadan Vælde, at Kirken ryster, dens Ruder klirre, Altertavlen og Stolene dirre. Men stiger Vejret til Storm, da hylles den i en Taage af Skum, der pid-sker som det tætteste Snefog langt ind over Kysten; og en Torden, som om Alverdens Kanoner her paa eet Sted løsnedes, drøner saaledes, at den Hørende døves, og den Døve hører.«

Derefter beskrives, hvordan romanens fortæller efter sådan en uvejsdag nærmer sig klinten, og havet er stadig i voldsom bevægelse:

»Næst efter en stjernefuld Himmel yder Havet det højtideligste Skue – enten det sees i rolig eller oprørt Tilstand. De Følelser - til Tanker er ingen Mag – de Følelser, dette ensformige og dog saa alvorsfulde Syn vækker, tumle sig, ja jage hinanden paa Bølgerne Viis, urolige som disse, og uudgrundelige som Dybet selv...«

Og hermed har Blicher så markeret en gensidighed mellem naturens natur og menneskets natur og en åbenhed for følelser for naturen.

Den kirke, som Blicher i romanen kalder Klintekirken, er Agger kirke, som i 1832 var blevet opgivet som kirke og som i 1839 forsvandt helt i bølgerne. Året før

den forsvandt besøgte Blicher igen stedet på den rejse fra Hamburg til Skagen, som han beskrev i bogen »*Vestlig Profil af den cimbriske Halvøe*«. Han skriver:

»Kirkegavlen var nu kun nogle Skridt fra Havbrinken. I den øvre Kant af denne fremstak gennem den hvide Sand Liigkister og Stumper af ældre halvforraadnede Sovekamre; en bleget Hovedskal keeg op mod Dagens Lys; tvende hud- og kjødløse Been dinglede ud over Klinten som til ny Vandring efter den lange Hvile...«

Senere besøger og beskriver han bl.a. Vestervig, Færgeborg (med det dramatiske sagn om den røvede bondedatter), Klitmøller, Hjertebjerg nær Hanstholm (med en hyldest til begrebet »udsigt«) og han slutter den del af rejsebeskrivelsen, der omfatter Thy, med en skildring af Bulbjerg, som han kalder Jyllands eneste klippe. Hans betagede skildring af Skarreklit lyder:

»– der knejser, omskyllet af Bølgerne, hiin taarnhøje Klippekegle, hiin Danmarks »Jomfrue« som endnu aldrig var berørt af nogen dødelig Fod. Bølgerne alene kysse hendes Fod, eller omskylle hendes Sider, eller overfraade hendes glindsende Isse. – Hvilket sælsomt Naturværk! Og hvorlunde kommer det her? – Vandrer! hold inde med Spørgsmaale!

Klipperne kaster Dig dem tilbage i hændende Gjenlyd.«

Blichers optagethed af Bulbjerg, som man dengang kaldte Bolbjerg, havde allerede manifesteret sig i 1834, altså året efter hans første besøg i Thy, i novellen »Eneboeren paa Bolbjerg.«

Her har han hen imod novellens slutning en flere sider lang Hannæs-beskrivelse, lidt mindende om den tidligere citerede fra Fur.

Han skriver han bl.a.: »*Dens sydlige Deel har skjønne Kornmarker, og frodige Enge omfatte de lavvandede, af Stormen aldrig voldsomt oprørte Indvige. Velbyggede Bøndergaardne ligge spredte omkring ved Kysterne, og deres Beboere tage uden Anstrængelse og uden Fare rundelig Livsnæring af den villige Jord og de rolige Vande...*«

Han beskriver derefter turen ind over sandbjergene, og »det er som Du vandrede paa en uhyre Kirkegaard blandt tallose Kæmpegrave eller paa Tomterne af en ødelagt Forverden.« Han overraskes dog over at se husdyr og lønligt beliggende boliger, og ydermere overraskende er det, at disse er nette og hyggelige og med udhuse, som ligner »og stundom ere virkelige Skibsruffe og Dækskahytter – Skjænk fra det baade graadige og gavmilde Hav.«

Lidt senere kommer så den ældste skønlitterære beskrivelse af Skarreklit:

»Et Stenkast ude fra Bredden knejser en Klippe, stejl, rue, uformet liig en Oldtids Borgruin. I aarhundreder har havet forgjæves bestormet dens faste Muur; dets uhyre Bølger tørne derind, men bryder mod det haarde Fjeld, opløse sig i Skum, og synke afmægtige tilbage.«

I dag kan vi så trøste os med, at Skarreklit i hvert fald er bevaret i ord.

Blicher er den første helt moderne landskabsskildrer. Martinus Rørbye, som jo rejste få år før Blicher – som forøvrigt også kendte Rørbyes onkel, amtmand Faye, ved hvis død i 1845 Blicher skrev et mindediget – har nok sans for naturen som billede, som et kunstværk, der er værd at betragte, mens der i Blichers tilfælde er tale om, at naturkraft og menneske glider over i hinanden, og naturen bliver skæbne.

H. C. Andersen

Og så et spring i tid, frem til 1859. Da var atten hundredtallets vel mest berejste danske digter, H. C. Andersen (1805-1875), på en Vest- og Nordjyllands Rejse, som også kom til at tangere Thy.

Det var i juli måned.

Han havde opholdt sig en tid på Nørre Vosborg som gæst hos etatsråd Tang, var taget til Lemvig, hvor han indskibede sig for at sejle østpå gennem Limfjorden. Han nævner Odde sund, *»hvor Tysklands Keiser engang plantede sin Fane og vilde, at Danskhed skulde døe.«*

Umiddelbart efter det punktum og uden liniebrud kommer så:

»Vi kom til Thisted, Hexeprocessernes By, som Holberg fortæller os om. Vi vare ved Landingsbroen; jeg sad i Kahytten, da man kom og kaldte mig op paa Dækket. Venner af mine Digtinge stode paa Broen for at bringe mig et rungende Hurra.«

Det er alt om Thy. Allerede i næste linie ankommer skibet til Aalborg. Der er altså intet om Thys natur, men de beskrivelser af folkets hyldest, som han omhyggeligt registrerer overalt, hvor han sætter foden på land eller bare står på et skibsdæk ved kajen, siger en del om H. C. Andersens natur.

Nå, ret skal være ret. Han havde sans for naturen. Der er naturskildringer fra Skagen, *»denne storslåede vilde Natur«*, og det var på hjemrejsen, i dagvognen mellem Randers og Viborg, hans indtryk samlede sig. *»Mens jeg kjørte sprang Sangen »Jylland« frem,«* og det er naturligvis den pragtfulde sang *»Jylland mellem tvende Have«*, han taler om. Den sammenfattende og begejstrede Jyllandsbeskrivelse, hvor han dog også udtrykker sin tro på fremtiden og sin glæde over de tekniske landvin-

ninger, såsom *»dampdragen«*, der snart vil flyve mellem rige bøndergårde, og også i det vers, der beskriver heden, bl.a. med linierne: *»Lyngen er et pragtfuldt Tæppe, Blomster myldre milevidt«* proklamerer han: *»Skynd dig kom, om føje Aarl Heden som en Kornmark staar.«*

Også inderst i H. C. Andersen er der lidt af en bondesjæl.

M. A. Goldschmidt

Seks år senere, altså i 1865 foretog forfatteren og samfundsdebattøren Meir Aron Goldschmidt (1819-1887) en rejse til Vendsyssel og Thy.

I 1861 havde Goldschmidt ellers vendt Danmark ryggen i skuffelse over den politiske udvikling. Han var rejst til England for at blive engelsk forfatter, der skrev på engelsk, men to år efter vendte han tilbage overbevist om, at det var dansk forfatter, han var, og i de følgende år foretog han et par rejser ud i landet for at opsøge det virkelige danske. Den første gik til hedeegnen ved Viborg (i Blichers fodspor), den anden til Vendsyssel og Thy.

I Thy opholdt han sig længst tid i Faddersbøl. Derfra foretager han bl.a. en rejse til Klitmøller. Han skriver: *»Man kan ikke lettelig og maaske slet ikke kjøre fra Faddersbøl lige mod Nord til Klitmøller«*, og den tur, han beskriver går da også mod øst ad landevejen gennem Sjørring, og lidt efter *»dreje vi af paa en Bivej mod Nord, og igjennem Land, hvor Agre vexle med Lyng, naa vi efter en Mils Kjørsel op til den ligesom omtumlede og forstyrrede Egn Sydost for Vestervandet, med bleggrønt Klittag og brun Lyng isprængt med røde Blomster.«* Turen går videre til Klitmøller, som *»er en Oase i Klitten ligesom Blokhus,*

men større, mindre dyrket, mere gennemfuret af Klit, det Sted, hvor jeg mest paa hele Rejsen følte mig langt hjemmefra.»

Det er tydeligt, at det ikke er den vilde natur i sig selv, der optager ham mest, men menneskers kamp imod den.

Han beretter om strandinger, f.eks., men hans optagethed af menneskers beherskelse af naturen, deres kultivering af den, kommer nok tydeligst frem i hans omtale af Sjørring Sø:

»I Sjørring Kirkedør hænger som en Slags Haandtag en ret besynderlig udarbejdet, halv Jernring. Ifølge Sagnet der ligner hint fra Konhøjen ved Hjørring – drømte en Mand, at der blev vist ham Kjendetegn paa et Sted i Søen, hvor en Skat laa skjult. Han fandt Stedet, fiskede ogsaa en Kiste op, men i det Øjeblik, han greb i dens Ring, sank Skatten tilbunds igjen, han beholdt kun Ringen, som han ophængte i Kirkedøren. Sagnet er gaaet i Opfyldelse: Kaptajn Jagd har løftet Skatten, = udtømt Søen og indvundet dens rige, fede Bund til Eng og Agerland [.....]

Den genialt udtænkte Plan til Udtørring af en saa stor (1 Mil lang) Sø, det usædvanlige Værk, de store Kanaler og Sluser, den indvundne Bund, de stærke Bygninger, der staa, hvor der før var Sande eller Sø, Kvæget, der græsser i Søbunden, Plantagen, som vel bærer Spor af vandalsk Behandling, men som Menneskehaand plantede og Naturen lod skyde frem – Alt dette er en Virkelighed, der fortjener at ses og kjendes. Men hvad der interesserer mig endnu mere: Livet, der har været i Bevægelse om Arbejdet, Kampen, det kostede, Lidenskaberne, det satte i Bevægelse...«

Goldschmidt udtrykker i det citerede afsnit tidsånden, som den var i stort set hele attenhundredtallet og langt ind i nit-

tenhundredtallet: Naturen skulle ikke bare være natur, men råstof for nyttiggørelse. Holdningen var helt naturlig for Goldschmidt, fra han var otte til han var elleve år boede han med sin familie på en gård i Valby, der dengang var en almindelig bondelandsby.

Her oplevede han jord, vækst og årstidernes skiften, altså samværet med den kultiverede natur, og erindrede livet igen med smerteblandet vemod den harmoni, der prægede dagligdagen. Smerten havde sin årsag i det forhold, at faderen af økonomiske grunde måtte afstå ejendommen.

Året efter at Goldschmidt foretog sin rejse, så man det mest markante udtryk for den netop omtalte tidsånd: Det Danske Hedeselskab blev oprettet.

Og så hører det med i billedet af tidsånden, at man, af hensyn til det selvbevidste borgerskabs trang til at promenere, ikke, som man ville gøre det i dag, udlagde naturstier i vildt terræn, men lystanlæg tæt på byerne, hvor man kunne spadsere – og ses – i søndagsdresset og føle sig i pagt med en kultiveret og kuet natur. Men fjerne sig alt for meget fra kulturen skulle man ikke. Ofte var der en musiktribune i sådan et anlæg og tit også en pavillon, hvor det pæne borgerskab kunne indtage søndagens eftermiddagskaffe til passende musikledsagelse.

Johan Skjoldborg

Nu foretager jeg så et spring til Johan Skjoldborg (1861-1936), om end springet målt i år ikke er så overvældende. Skjoldborg blev født fire år før, Goldschmidt foretog sin rejse.

I Skjoldborgs forfatterskab har natur- og

landskabsbeskrivelser en central rolle, om end de målt i antal tryksider udgør en meget lille del af forfatterskabet, men det er ofte naturbeskrivelserne, der skaber den stemning, handlingen udspilles i, og det er heller ikke sjældent – ligesom tilfældet kunne være hos Blicher – at naturbeskrivelserne ikke bare beskriver landskabets natur, men også de beskrevne personers natur.

Og når det som oftest lykkes for Skjoldborg, skyldes det, at han er en af de forfattere, der virkelig kan sanse naturen og formidle sansningerne til en læser og gøre det ud fra indlevelse snarere end ud fra oplevelse.

Som et eksempel herpå vil jeg citere indledningen til hans så afgjort bedste novelle, »Per Hywers Sommerdag«, der har hans opvækst i Øsløs som forudsætning:

»Dagningen var diset. – Men noget ude lyste dog Limfjordens Vand af Dagskæret; Dissen trak væk som Duggen fra en Rude, man har aandet paa. Og Landsbyens Huse, der laa langs med Fjorden som en Flok Kvæg, der sover i en dampende Eng, dukkede tydeligere og tydeligere frem.

Ganske langsomt blev den lette Taage borte, forsvandt i Luften, næsten umærkeligt, og dog, som om man kunde følge det med Øjnene, – indtil Landsbyens hvidkalkede Længer og Gavle stod klare i Morgenlyset«.

Også den anden side af Thy – havsiden – kunne Skjoldborg beskrive, så en læser føler sig placeret midt i billedet. F.eks. i novellen »Skæbne«:

»Jens Sand var født ude ved Havet paa den vilde Kyst, hvor Grænsen mellem Liv og Død er som en Knivsæg.

Brede Havbølger vælter skummende ind over Stranden ved Sandby Klitter i en evin-

delig Rullen. Bølgekam ved Bølgekam i een Uendelighed lyser af Skum ude over det mørke Vand, lyser frem og sluknes i levende Skiften. Skumkammene bliver svagere og mindre, jo længere Blikket naa hen, men helt ud, hvor der hist og her skimtes en Skibsrigning eller Røghale mod Luften, hvidner Skummet frem. Bølgerne synes at vælde op af et bundløst Dyb derude i det fjærne; op af dette Dyb kommer de rendende som en Flok krumhalsede Dyr, der til sidst styrter sig graadigt mod Stranden.

Fra Brændingen lyder en tusindstrubet Brølen, der ryster Luften, saa Havlyden høres to-tre Mil ind i Landet og Folkene, der bor i Klithusene, bliver tavse derved.

Fra Klitterne hvirvler Stormen en tyk Taage op af Flyvesand, der flyger ind over Strandby, som om det skulde begrave baade Huse og Marker.«

Det er to af mange naturbeskrivelser hos Skjoldborg, der alle bygger på forestillingen om menneskets samhørighed med og afhængighed af det landskab, det er født ind i eller har bosat sig i og – som novellens titel også antyder det – om landskabet som skæbne. Skjoldborg er her en fin repræsentant for en betydende del af den forfattergeneration, der virkede i årtierne omkring år 1900.

Væsentligt i Skjoldborgs forfatterskab er også hans skildringer af mennesker, der i kamp mod naturen, ved kultivering af naturen, finder frem til den balance, der giver mulighed for en forholdsvis tryk tilværelse på den rigtige side af sultegrænsen. F.eks. i hans debutroman »En Stridsmand«.

Og så vil jeg godt runde omtalen af Skjoldborg af med endnu et citat. I citatet fra »Per Hywers Sommerdag« er det jo

Øsløs og Hannæs, der materialiserer sig i teksten, og sådan er det også i romanen »Spillemandens Hjemkomst« om det musikalsk begavede landsbybarn Jens Tonsgaard, der får en uddannelse som violinist, gør stor lykke i København, men som efter en ulykkelig kærlighed drager tilbage til den hjemstavn, som han ifølge moderen aldrig skulle have forladt. Det er rejsen mod hjemstavnen – og døden – som Skjoldborg beskriver. Rejsen foregår til fods.

Efter mange oplevelser undervejs og mange genkaldte erindringer når han endelig Hannæs og mærker, at jorden er anderledes at træde på, det var ikke som at gå på en almindelig landevej. Han kommer igennem Tømmerby, når tingstedet syd for byen:

»De smaa Bølger gaar ikke mere i Tømmerby Fjord, som en moderne Tid har udtørret, nu stryger Vinden over det bølgende Græs dér, men lige skønt blomstrer her

endnu den jyske Lyng, og lige kraftig staar Langvad Bjærg i Vest paa den anden side af Fjorden.

Da han for mange Aar siden løb her forbi paa sine bare Fødder med Bud til Tømmerby Post, mærkede han godt, hvorledes der over dette ensomme »Tingsted« svævede gamle Minder, der uvilkaarligt paavirkede hans Sind. Nu sad han her igen, saaledes ville det gaa Slægt efter Slægt, og saaledes var denne Plet af Jorden blevet mindeviet.«

Han går videre, mindes sine barndomsoplevelser på Højbjærg, gaar hen over Skaarup Høje ud til Strandkjær (og man kunne have lyst til for egen regning at tilføje: »Hvor Per Hywer sidder og venter på ham«).

Han når hjem, finder frem til moderens hus, finder ind i sig selv og dør.

Det er en på én gang tragisk og livsbekræftende historie, hvori Skjoldborg også udtrykte sin længsel efter hjemstavnen på

et tidspunkt, da han nærmede sig den økonomiske katastrofe på Dynæs ved den idylliske Juulsø. Bogen udkom året før, hans ejendom dér kom på tvangsauktion.

Jacob Paludan

Og så til 1925, da Jacob Paludan (1896-1975) udsendte romanen »Fugle omkring Fyret«. Romanen handler først og fremmest om et havnebyggeri i byen Sandhavn, der så tydeligt har Hanstholm som model og planerne om en havn dér som motivet.

Hvor nogle af hans forgængere har skildret naturen som en mulig samarbejdspartner i skabelsen af et bedre liv for mennesker og dermed også medvirken til et bedre samfund, så er naturen for Paludan, som ikke deler fremskridtsoptimismen, en

truende magt, som hævner sig, hvis man vil forgribe sig på den i naiv tro på, at man kan beherske den.

Et citat fra begyndelsen af romanens kapitel 2 viser et naturbillede så langt fra det idylliske eller harmoniske, som tænkes kan:

»Skuepladsen for Begivenhederne laa vid og storslaaet og ventede paa de første Aktører. Hvor et ubændigt Hav møder en stædig Kyst, hvor en evig Vind gnaver Skrænterne og gør Frugtbarheden træt, hvor Taagen paa faa Minutter forvandler Landskabet til en klam Grav, kold Regn gør selv Faarene melankolske, og Solnedgangen mest af alt ligner et Blodblad, – der mangler ikke ydre Effekter, afvekslende og overraskende nok for det Blik, der kun er fortrolig med Bøgeskoven og Engen, som i smilende Enighed har delt det øvrige Danmark imellem sig.«

Over for det landskab – eller vandskab – er det altså, at mennesket kommer til kort.

Havnen bliver bygget, og på indvielsesdagen sætter det i med uvejre og storm. Ingeniør Severin foretager en sidste inspektion af molen:

»En for en kom de vældige Vandvægge vandrende, brød sammen og gav Plads for den næste. Molen drøned i hele sin Længde. Havet førte Stormbukke frem for at prøve hans Værk. [...] Han saa paany mod Vest og smilte spottende. I et saadant Øjeblik er Hovmod tilgivelig; naar Naturen ved at udfolde al sin Magt kun opnaar at bevise, at Mennesket er mægtigere. Bygmesteren nød sin Triumf i et ensomt, grumt Øjeblik.«

Men inden dagen endte, samledes naturens magter og *»skød Havnen isønder«*. Den kommer til at ligge som ruin, som et monument over menneskets overmod og grådighed.

Martin Jensen

At blæsten altid har været et væsentligt element i den thylandske natur – sådan som allerede Wilse registrerede det i anden halvdel af syttenhundredtallet – afspejler sig også i Martin Jensens roman *»Vestenvind«* (1942). Her repræsenterer blæsten dog ikke som hos Paludan udelukkende det uovervindelige, det herskende element. Hos Martin Jensen (1908-1945) er det blæsten, der ikke bare romanteknisk fører læseren ind i historien, men også forlener romanen og det liv, den er billede på, med bevægelse og energi.

Romanen begynder:

»Vestenvinden var ikke blevet træt på vejen fra Vesterhavet til Harrested sogn.

Den havde endnu saltvandets friskhed og bølgernes styrke i sig. Der havde ellers været nok at bruge kræfterne til undervejs. Hvor der var det mindste hul i klitten, havde den hvirvlet sandet op og blæst det sammen i driver på læstederne. Den havde flyttet sandet fra klithusmændenes magre jorder flere kilometer ind i landet og derved endnu engang givet anledning til den traditionelle vittighed: Han har ti tønder land – når de da er hjemme. Gennem stationsbyen Højrup havde vinden måttet fare lidt lempeligt frem. Der var for mange huse og træer, til at den kunne udfolde sine kræfter. Men så snart den var vel igennem byen, satte den fuld kraft på, og når den efter nogle kilometers tilløb nåede Jens Larsens vindmotor, var den på højeste gear.

Det hvinede i de fem halvtpåsejlede vin-ger. Det svajede med stativet, og akselen snurrede rundt og rundt i en uendelighed. Det store tandhjul nede under ladetaget måtte skynde sig godt for at følge med, og det endnu større svinghjul af træ for enden af den tværaksel, der gik ud fra den, kunne derfor få ordentlig fart på remmen hen til tærskemaskinen, der brummede som en gal tyr og spyede halm, korn og avner fra sig i en sky af støv og fnug.

Jens Larsen havde nok at gøre med at lægge i...«

Slægtskabet med Skjoldborg er tydeligt, her hvor det drejer sig om forholdet mellem menneske og natur. Det er balancen mellem menneske og natur – man kunne sige kultur og natur – der er tilværelsens grundlag, her med vindmotoren som den formidlende.

Det er næsten profetisk. For hvis der er noget, der i dag præger det thylandske landskab er det vindmøllerne, hvis vinger fylder billedet med liv og bevægelse, der kan forene den gode naturoplevelse med

glæden over en vedvarende nyttiggørelse af naturkræfterne.

Hans Kirk

I 1953 udsendte Hans Kirk (1898-1962) sin erindringsbog »*Skyggespil*«. Der fortæller han blandt meget andet om besøg i sin tidligste barndom hos mormoderen, der efter sin mands død alene drev den senere udstykkede og nedrevne herregård Kølbygaard.

Her finder man en beskrivelse af en septembermorgen:

»Septembermorgen er så klar og dugfrisk som skabelsens første Sabbath, da Herren skuede sit Værk og så, at alt var godt og vel skabt. Luften er klar og sval med store drivende skyer på den høje himmel, græsset er grønt, som når man kigger igennem et af de flaskeskår, havet har slidt rundt, så det ligner en mærkelig ædelsten fra dybet. I den store have med dens lange alleer af elmetræer hænger der glitrende edderkoppespind mellem grenene, og det blanke ral i havegangene knaser mildt under ens fødder. I morgenduggen er nogle af de runde sten så gule og skinnende, at man kan tro, det er rav. Men når man tager stenen op og bider i den, er den hård og kold og altså bare en ganske almindelig sten.«

Jeg har tidligere citeret Skjoldborgs morgenskildring, hvor morgenen begyndte med dis, som gradvis lettede og afslørede en skarptegnet lokkende verden. Hans Kirks skildring er på en måde modsat. Morgenen begynder med en næsten overjordisk klarhed og idyl, men afsløres så som »*hård og kold*«.

Citatet stammer da også fra et afsnit i bogen, som hedder »*Landstingsvalg*«, og

hvor drengen sammen med mormoderen kører til Thisted. For selv om hun som kvinde ikke har stemmeret, vil hun alligevel være med for at påvirke vælgerne, så man ikke risikerer, at venstre fortrænger det hidtidige landstingsmedlem, en højremand. Og inden da har drengen været på en inspektionstur rundt på ejendommen og bl.a. set de usle forhold, som herregårdens polske arbejdere lever under.

Og det var så et eksempel på naturen, brugt som billede på et under den idylliske overflade hårdt og koldt samfund.

Klaus Rifbjerg

Selv om det ikke har været min hensigt i denne artikel til en historisk årbog at beskæftige mig med den nyere tid, vil jeg alligevel ikke undlade at fortælle, at af vores store skønlitterære forfattere er det ikke bare Blicher, som Skarreklit har gjort indtryk på. I sin digtsamling »*Fædrelandsange*« fra 1967 har Klaus Rifbjerg (f. 1931) et digt med titlen »Skarreklit og Bulbjerg«, hvor menneske og natur bliver hinandens billede.

*Ikke holde dig i hånden
ikke røre ved dig
ikke tale med dig
ikke se dig.
Stå på kanten
med en havesaks
klippe klippe klippe
alt det af
klipsaks
midt i styrken.
Slynge det i havet ud
være adskilt.
Skarreklit
& Bulbjerg.*

Nyt fra Smedegård – en tidlig jernalderlandsby i Thy

Smedegård ved Nors har bidraget betydeligt til forståelsen af dyrelivet og miljøet i Thy's ældre jernalder. Her gennemgås et spændende fund af dyreknoget, og de væsentligste resultater præsenteres.

Højt mod nord og langt mod vest. Sådan kunne man med rette beskrive placeringen af den thylandske jernalderbyhøj Smedegård. Byhøjen er dateret til førromersk og tidlig romersk tid, og den har været placeret i et af datidens mest barske naturområder, hvor kraftige vinde har hersket, og hvor det allestedsnærværende sand har føget omkring i et næsten træløst landskab. Omgivelser, der har udgjort en konstant udfordring for de mennesker, der har beboet området, og som på trods af omstændighederne har haft evnen til at overleve.

Byhøjen blev udgravet af Thisted Museum i årene 1992-93, og de fund af dyreknoget, der i den forbindelse dukkede frem af lagene, vidner om, at Smedegård var et sted, hvor hverdagslivet og den til tider barske kamp for at opretholde tilværelsen mødtes med de sydligere egne mere eksotiske levevis.

Smedegård er beskrevet som en byhøj, bestående af tørvehuse, hvor vægkonstruktionen bestod af tørv. Når et hus trængte til at blive udskiftet, så jævnedes man det med jorden og byggede ovenpå. Derved opstod der et tykt tørvelag, som dannede gulvet for det næste hus, og hvori knogler og andet affald blev indlejret. Bevaringen af knogler i tørvelaget blev forstærket af, at sedimentet var kridtholdigt, og at man derudover har haft en tradition for at bryde

dette kridt og efterfølgende strø det på gulve og gårdspladser. Kridtets basiske egenskaber har haft en gunstig indflydelse på bevaringen af knoglerne. Dateringer af kulstof-14 fra knogler, som kan relateres til de kridtholdige beboelseslag, støtter den arkæologiske datering, som vidner om, at man har beboet byhøjen fra ca 300 f. Kr. til ca 200 e. Kr. Perioden blev kun afbrudt kortvarigt fra ca. 120-90 f. Kr. De arkæologiske facts omkring pladsen er nærmere beskrevet af arkæolog Bjarne Henning Nielsen i Historisk Årbog 1996: 51-60 og i Skalk 1998/1: 5-10. B. H. Nielsen stod for udgravningen af Smedegård og har efterfølgende analyseret det arkæologiske materiale. En del botaniske fund, i form af brændte korn og frø, dukkede op i lagene fra Smedegård. Den makrofossile del af projektet er bearbejdet af David Robinson.

Hvad knoglerne kan fortælle os

En gennemgang af de mange fragmenterede, men ellers velbevarede dyreknoget, giver et spændende og overraskende billede af, hvordan dyreholdet og byhøjens økonomi har været bygget op. Den barske natur, som har hersket i området, har gjort det nødvendigt at udnytte ressourcerne i

En stor del af knoglerne fra Smedegårdbyhøjen i Thy er sortbrændte, hvilket indikerer, at de har været brugt som brændsel. Foto: G. Brovad.

videst muligt omfang, og det ses tydeligt såvel i fordelingen af arter i affaldslagene som i knoglernes bevaringstilstand. For eksempel var langt størstedelen af de knogler, som blev analyseret, meget fragmenterede, og derudover var næsten halvdelen af alle de artsbestemte knogler sortbrændte. Normalt vil man forvente at finde brændte knogler i forbindelse med brandgrave eller ved udgravningen af en nedbrændt hus-tomt. Mængden af brændte knogler fra Smedegård indikerede imidlertid, at her var tale om noget andet end brændte knogler fra et nedbrændt hus eller to. Her var snarere tale om knogler, der havde været brugt som brændsel, og denne konklusion stemmer godt overens med, hvad vi i øvrigt kender til miljøet og forholdene i Thy omkring år nul. Thy var på det tidspunkt nær-

mest træløst som følge af det barske klima og sandflugten i området, kombineret med en øget afskovning forårsaget af de folk, der havde boet der siden slutningen af bondestenalderen. Manglen på skov betød, at selv om man var nødt til at bruge træ til tag og de bærende konstruktioner, så blev det almindeligt at benytte tørv til opbygning af væggene i et hus. Det var nødvendigt for jernalderfolket at tænke kreativt i deres daglige omgang med naturen, og det er da også snublende nært at forestille sig, at de mange knogler, som har ligget på pladsen som slagteaffald, har inspireret til brug som brændsel. Måske har man endda systematiseret brugen. Noget kunne tyde på det, for i den store mængde brændte knogler findes der kun 5 elementer med hundegnav (ca. 0,8% af den totale mængde knog-

ler med bidmærker efter hundegnav), hvilket ellers ses på adskillige af de ubrændte knogler. Kunne det være, fordi man har fjernet knogler til brændsel umiddelbart efter slagtingen? Og hvorfor er der i øvrigt ingen vilde dyr, hunde eller heste repræsenterede blandt de brændte knogler? Var det, fordi man havde en rutine, der gjorde, at brændbare (og dermed brugbare) knogler blev lagt til side i forbindelse med slagting af bebyggelsens slagtedyrr – og fordi man ikke samtidig slagtede eller aflivede hunde og heste. Denne fremgangsmåde virker sandsynlig, fordi vi må formode, at den lille mængde vildt, man nedlagde, blev jaget på andre tidspunkter, og at knoglerne fra denne gruppe ikke i sig selv var talrige nok til, at man fandt det besværet værd at gemme dem. Man kan også forestille sig, at dyrene har haft forskellig status, og at der derfor var forskel på, hvilke knogler man anså som egnede til brændsel. Hvorvidt det faktisk, at der kun findes brændte knogler fra de traditionelle slagtedyrr, skyldes en rituel tankegang eller blot var en praktisk foranstaltning, kan ikke afgøres.

At knoglerne er meget fragmenterede, kan i øvrigt kædes sammen med teorien om, at de har været brugt som brændsel. Det er oplagt at slå knoglerne i stykker, fordi forbrændingsprocessen derved forløber bedre. Det skyldes, at overfladen bliver større, når knoglen bliver udsat for brud.

Smedegårdbyhøjen er yderst interessant set med en zoologs øjne. Forholdet mellem knoglerne fra de hyppigst forekommende arter viser, at får har haft en dominerende rolle i den thylandske jernalderbondes husholdning. Fåret er et dyr, der normalt er nemt at holde. Det kræver ikke opstaldning om vinteren, det har klareret sig glimrende

ved at græsse på de fugtige enge i datidens nærmest træløse Thy, og det er, ikke mindst, et dyr med en bred nytteværdi. Det udgør ikke blot en kødresource i form af lam og overskudsindivider fra den voksne besætning, men fåret er også leverandør af uld, og dette råstof ved vi, at man har brugt på Smedegård. Det vidner fund af tenvægte om. Og så er fåremælk jo heller ikke at foragte, hvad enten man forarbejder den i produktionen af ost eller man indtager den, som den er fra naturens side.

Fåret har ikke været enestående i jernalderbyens husdyrbrug. Kvæget har græsset side om side med fåret, omend mindre talrigt. Tand- og kæbefragmenter af kvæg er blevet undersøgt for slid og for tidspunktet for tændernes frembrud i kæben, og det har vist, at en meget stor del af kalvene blev slagtet inden for de første par levemåneder. Det voksne kvæg har derimod haft varierende slagtealder. Et sådant slagtemønster vidner om, at man har haft kvæget som kødresource, men at det først og fremmest har været holdt på grund af mælkeproduktionen. Vi har ingen sikre beviser for, at mælk er blevet drukket, som vi gør det i dag. Måske har jernalderbonden ikke kunnet tåle den rene mælk, hvilket er normalt for mange asiatiske og afrikanske kulturer i dag. Denne intolerance over for mælk hos den voksne skyldes en manglende evne til at danne laktase i forbindelse med fordøjelsen af mælk. Laktase bruges til at nedbryde mælkesukkeret (laktosen). Og da mælk kun er noget som mennesket – og andre pattedyr – har behov for i den første tid efter fødslen, mister man helt naturligt evnen til at danne laktase senere i opvæksten. I enkelte kulturer, heriblandt den nordvesteuropæiske, har man imidlertid fortsat drukket mælken som voksen, og har dermed udviklet en evne til at synteti-

sere laktase gennem hele livet. Hvorvidt jernalderbonden i Thy har haft denne evne til at udnytte den rå mælk, er ikke til at sige – måske har mælken i stedet været forarbejdet til yoghurt og ost. Fund af sikar tyder på, at forarbejdning af mælken har fundet sted i en eller anden form. Hvorvidt det har været tale om fåremælk, gedemælk eller mælk fra kvæg, kan imidlertid ikke afgøres ud fra fundene af sikar.

Man har holdt meget få svin på pladsen, og det skyldtes ganske givet omgivelsernes beskaffenhed. Det omkringliggende land har været domineret af engområder og græsenge. Skoven har kun været meget begrænset udbredt, og netop det forhold har været hovedårsagen til de få svin. Svin holder meget af at gå og rode i jordbunden. De vender jorden og kan nemt finde deres føde i skovbunden. At have dem gående på en græseng ville derimod hurtigt ødelægge engen, så den ikke kunne anvendes til græsning for de andre græssende husdyr.

Heste var der en del af på Smedegård, om end det stadig var et fåtal sammenlignet med kvæget og de mange får. Hestene har formodentlig været brugt som både træk- og ridedyr, ligesom man har slagtet dem ved givne lejligheder. Der er ikke fundet arkæologiske beviser for brugen af hesten, og heller ingen deformation af den nedre del af mellemfodsknoglen. Denne misdannelse er ellers et typisk tegn på, at dyret har været brugt som trækdyr. Men aldersfordelingen af dyrene, bestemt ud fra fund af slidet på tænderne, giver alligevel et billede af et varieret hestehold, hvor flokken har talt individer af forskellig alder.

Og hvad med hundene? Ja, en decideret inddeling i racer ser man ikke, men man kan konstatere, at de hunde, som løb rundt på pladsen, har mindet om nutidens spids-

hunderacer i formen. Man kender allerede spidshunde og mynder fra dansk jernalder, og derfor blev knoglerne fra Smedegård undersøgt for at se, om man kunne henføre hundene til en af disse grupper. Målinger og estimater af henholdsvis kraniets basallængde og tætheden af tændernes placering i underkæben giver et godt billede af størrelse og form. Basallængden afslører, om der er tale om en stor eller lille hund, og graden af tæthed af tændernes placering (også kaldet compactness) udtrykker længden af snuden, og dermed om det har været en myndelignende hund eller en hund med et kortere snudeparti, som vi ser det hos spidshundene. Undersøgelserne blev til sammenligning udført på moderne eksemplarer af racerne, og resultatet var, at man ikke har haft mynder på Smedegård, men derimod større spidshunde.

Naturen omkring Smedegård

De vilde dyr er meget sjældent fundet blandt knogleresterne, og under 1% af de bestemte knogler kan henføres til denne gruppe. Men selv om der er en begrænsning i antal, så er det tydeligt, at de arter, der dukker frem, overvejende er dem, som er tilpasset det åbne landskab. Skovrelaterede arter som kronhjort og rådyr er kun registreret på baggrund af enkelte knogler. Og det på trods af, at kronhjortens knogler ligner kvægets i størrelse og kompakthed. Det samme gælder for rådyret og fåret, så der er altså ingen grund til at forestille sig, at man ikke finder disse to vilde arter på grund af de bevaringsmæssige forhold. I stedet forekommer det oplagt at forestille sig, at de kun har været i området i et meget begrænset antal. Det stemmer godt

overens med den beskrivelse af landskabet, som vi allerede har stiftet bekendskab med, og som fortæller os, at landet omkring Smedegård var udpræget åbent.

Vender vi blikket mod fangsten af fugle, så tegner der sig et billede af en varieret fangst, men med dominans af de arter, der holder til i det åbne land. Sandsynligvis vidner det om, at man udnyttede ressourcerne i den udstrækning, man kunne. På samme måde forholder det sig med de fiskeknogler, der er dukket op. De fortæller os, at fiskeriet har fundet sted i såvel saltvand som ferskt og brakt vand.

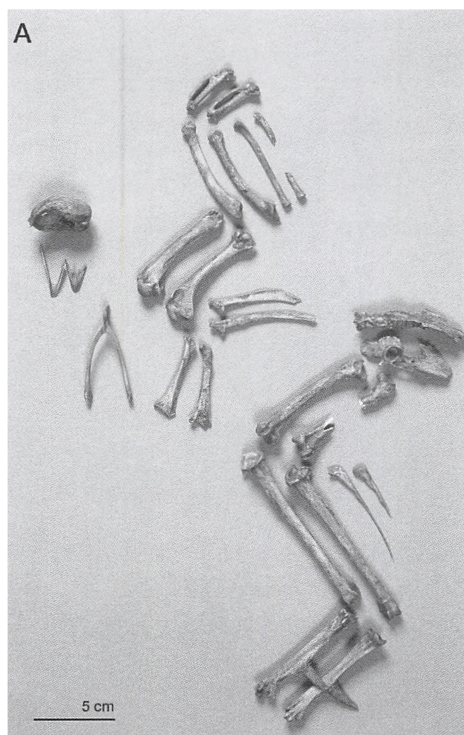
Knoglerne fra Smedegård udgør på mange måder et spændende og unikt fund. Ikke blot fordi byhøjen har været særegen for sin tid, i og med at den har været bebøjet inden for et langt tidsrum, men i høj grad fordi man i forbindelse med udgravningen af Smedegård har lagt stor vægt på de naturvidenskabelige analyser. Store dele af den opgravede jord er blevet soldet, og det har frembragt et spændende billede af udbredelsen af fisk, fugle og småpattedyr. Et eksempel er de adskillige hundrede knogler fra mus, som dukkede op af jorden, og hvoraf en stor del kunne bestemmes til husmusen. Det lyder måske ikke umiddelbart så eksotisk, men faktisk er husmusen kun fundet én gang tidligere i dansk forhistorie, og det er endog på den tid-svarende byhøj Mellemholm, der også er placeret i det nordjyske. Det er naturligvis klart, at eftersom mus har en tilbøjelighed til at grave sig ned gennem lagene, så kan man argumentere for, at fundet af mus i virkeligheden ikke er så stort. For at imødegå dette problem er kun medtaget de knogler med en patina som resten af materialet fra Smedegård. Og argumentet for musens tilstedeværelse i Thy i ældre jernalder er, at selv om fundet måske udtryk-

Et mellemfodsben fra et æsel blev fundet blandt de mange knoglefragmenter, der fremkom af lagene. Dette er det tidligste fund af æsel i Danmark. En knogle fra Store Valby, som kan tidsfæstes til middelalderen, udgør det eneste andet håndgribelige bevis på æslets tilstedeværelse i dansk forhistorie. Fundet er beskrevet af Tove Hatting i Steensberg og Christensens' Store Valby fra 1974. Foto: G. Brovad.

ker en overvurdering af antallet af mus, så er det stadig højst sandsynligt, at husmusen har været der dengang.

Birkemus, som i dag er begrænset til netop Thy, finder vi også i knogleresterne fra Smedegård. Sammen med skovmusen og/eller halsbåndsmusen samt et fund af muldvarp vidner det om, at selv om Thy var nærmest træløst og ikke umiddelbart udgjorde en egnet habitat for disse arter, så har det omgivende land bestået af små

Fundet af et næsten intakt skelet af en hane fortæller om det tidligste danske hønsehoid. Bemærk de veludviklede sporer på benene. Foto: G. Brovad.

sprede hegn og krat, hvor de skovkrævende arter har kunnet finde en niche.

Og selve byhøjen har måske også udgjort en niche for flere af de fundne arter, heriblandt frøer, tudser, og husmus.

B. H. Nielsen indleder sin artikel i Historisk Årbog 1996 med at konstatere, at »Fra den tid da Alexander den Store erobrede østen, mens Romerriget nåede sit højdepunkt og næsten så sin undergang i møde, lå en lille landsby ved verdens ende og passede sit.« Denne bemærkning er muligvis ganske passende, og så måske alligevel ikke helt. For gemt i knoglerne

fra Smedegård var to fund, der i høj grad stiller spørgsmålstegn ved, hvor isoleret man har været i det høje nord. En mellemfodsknogle fra et æsel og et næsten intakt skelet af en hane vidner om, at der må have været kontakt med de sydligere beliggende egne. Det kan have været en handelsbaseret kontakt med de lokale indfødte, eller måske direkte med romerne. Måske har man handlet med lokale varer, eller måske eftertragtede man de mere eksotiske varer fra Romerriget. Glas, mønter og våben kan have indgået i handlen, ligesom et nyt og særpræget dyr som hanen må have tiltrukket sig thyboernes interesse. Og så er det ikke svært at forestille sig en handelsrejsende, der transporterer sine varer på ryggen af et æsel og som overtales til at lade transportmidlet indgå i en handel. Måske er det forklaringen på, at vi finder både hanen og æslet på Smedegård. I hvert fald er begge fund enestående, og man får en helt klar fornemmelse af, at dyrene har haft en særlig status. Og det forstærkes yderligere af, at hanen ser ud til at have været begravet, da der ingen snitmærker er på skelettet, samtidig med at fundet er næsten intakt.

Sluttelig skal vi altså forestille os en landsby med får græssende på de omkringliggende enge sammen med kvæg og enkelte geder. Landsbyen har genlydt af dagligdagens aktiviteter, iblandt hundenes glammen og skriget fra et enkelt svin i ny og næ. Og selv om hverdagen i et mere eller mindre træløst landskab må have været en udfordring, så har man fundet ud af at klare sig. Ikke bare fra hånden og i munden, men sikkert ganske udmærket. I hvert fald er det en kendsgerning, at Smedegård var beboet i næsten 500 år.

Hvaler og delfiner fra Thy og Vester Hanherred

Hvalstrandinger langs den jyske Skagerrakkyst er ikke noget særsyn. De allerfleste fund er af marsvin, men gennem tiden er der her, ud over marsvinet, konstateret otte andre hvalarter. Fra tiden før 1981, da man iværksatte et systematisk hvalstrandingsnetværk i Danmark, mangler der fortsat mange brikker i puslespillet. Langt fra alle fund er indrapporteret og mange indrapporterede fund er fortsat ufuldstændige. Her gives en oversigt over fundene og samtidig en opfordring til alle, der kan bidrage med hidtil ukendte oplysninger, om at indsende dem.

Når man taler om hvaler og delfiner, tænker man ikke umiddelbart på havet omkring Danmark. Men især når det drejer sig om Skagerrak og det nordvestlige hjørne af Jylland, er der imidlertid god grund til at regne med andre hvalarter end marsvin. Dette farvand udgør i forvejen en del af tre hvalarters naturlige udbredelsesområde: delfinarten hvidnæse, spækhuggeren og den mindste af bardehvalerne vågehvalen. Men herudover skyldes den store hvalmangfoldighed, at dette havområde via den op til 800 m dybe Norske Rende (fig. 1) er i direkte forbindelse med det åbne ocean og de hvalarter, der lever her, men til tider svømmer ind i Skagerrak: hvidskæving, grindehval, almindelig næbhval, døgling og kaskelot.

Siden 1981 har man i Danmark haft det erklærede mål at registrere og om muligt indsamle alle *ikke-marsvin* til videnskabelige formål. Før 1981 var der ikke nogen systematisk registrering, og der er derfor mange huller i vores viden. Helt givet er det, at heller ikke denne oversigt kan være fyldestgørende, og at der er hidtil ukendte strandinger eller detaljer fra kendte hvalstrandinger (f.eks. en tilforladelig artsbestemmelse på en tidligere ubestemt hval)

at opdage. Mange »store marsvin« har med sikkerhed ikke været marsvin, men hvidnæser eller andre delfiner. »Grinde-

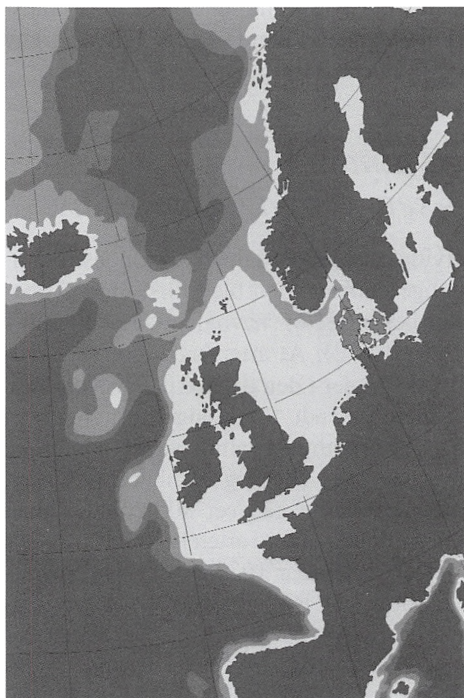

Fig. 1. Nordatlanten. Norske Rende ses som en oceanisk »finger«, der bringer mange hvalarter fra det åbne hav tæt på Thys og Hanherreds kyster. Grafik: Niels Knudsen, Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg.

hval« betyder ikke nødvendigvis arten grindehval, men kan være hvilken som helst mindre tandhval. Hvidnæsen har nok altid været så almindelig, at man ikke har anset det for nødvendigt at indberette fundet. Hertil kommer så, at der først i de seneste år med Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg og Zoologisk Museum i København har været en »udfarende kraft«, der rykkede ud til hvalstrandingerne.

I dag indsamles og registreres havpattedyrene efter en særlig beredskabsplan udarbejdet af Skov- og Naturstyrelsen i samarbejde med de to museer. Med »folkeprojektet« *Fokus på Hvaler i Danmark* er det meningen at indsamle ny og gammel viden om danske hvalstrandinger. Det lokale ansvar for hvalstranding ligger hos Statskovdistriktet, i dette tilfælde hhv. hos Thy og Hanherred statskovdistrikter.

Hvidnæsen – sen »opdagelse« i Thy

Hvidnæsen er de danske farvandes almindelige delfin. Arten blev først videnskabeligt beskrevet og navngivet så sent som i 1846 (fig. 2). At arten med stor sandsynlighed yngler i den danske del af Nordsøen er mindre kendt. Strandinger af hvidnæsen har sandsynligvis altid været temmelig hyppige ved Thys og Hanherreds kyster, men der skulle gå over 80 år, inden man kunne dokumentere arten herfra:

Den 5. februar 1933 skriver fisker Martin Simonsen, Rær, til overretssagfører Billeskov-Jansen i Thisted, at han dagen før har nedlagt en *springer*, der levende strandede ved Febbersted. Billeskov-Jansen, tidligere elev fra kostskolen Herlufsholm på Sydsjælland, satte sig straks i forbindelse med skolens biologilektor Ferdi-

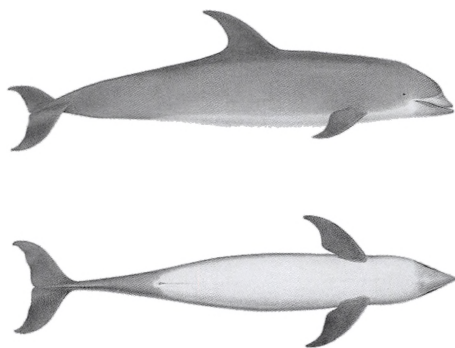

Fig. 2. Hvidnæsen blev først videnskabeligt beskrevet i 1846. C. Thornams billede viser det første danske individ, sandsynligvis fra Agger Tange, som hvalforskeren D. F. Eschricht ville beskrive som en ny delfinart. Arten havde dog allerede samme år fået sit videnskabelige navn af englænderen E. J. Gray.

nand, der bestemmer dyret til hvidnæse (*Lagenorhynchus albirostris*). Kraniet og en luffe af dette dyr blev siden overladt til Magister Magnus Degerbøl på Zoologisk Museum i København, hvor det stadig findes.

Zoologisk Museum anså sig egentlig selv for »velforsynet« med skeletter af den ret almindelige hvidnæse og gjorde derfor ikke nogen særlig indsats for at øge antallet i sin samling. Den lave prioritering fra museets side, der også skyldtes økonomiske begrænsninger, førte derfor sandsynligvis hurtigt til, at indrapporteringer af hvidnæser helt udeblev. Det har heller ikke gavnet indsamlingen af hvidnæser, at der i det vidt udbredte værk *Danmarks Dyreverden* fra 1972 står, at marsvinet kan blive op til 3 m langt, ikke som fakta er små 2 m. Mange hvidnæser er helt klart blevet ignoreret, alene fordi man anså dem for at være »store marsvin«, og dem kærede man sig jo slet ikke om, i hvert fald kunne de altid skaffes.

Først 55 år senere i 1988 – nu med en ændret indsamlingsstrategi – får Zoologisk Museum endnu en hvidnæse fra Thy til sin hvalsamling. Der findes godt nok et tidligere hvidnæsefund i litteraturen, men dyret fra Madsbøl fra den 30.12.1949 har måttet slettes som hvidnæsefund, da det viste sig at være en lidt større hval, der omtales

længere nede. Hele 21 af de 22 anerkendte hvidnæsefund eller over 95 % er således blevet registreret blot inden for de sidste 14 år. Dette viser helt klart, at der skal et velfungerende strandingsnetværk til, for at skaffe sig viden om mere almindelige arter som hvidnæsen.

Liste over hvidnæsefund fra Thy og Vester Hanherred

Fundnr.	Dato	Lokalitet	Længde	Køn
1	04. 02. 1933	Febbersted	3 m	Ikke oplyst
2	18. 08. 1988	Klitmøller	269 cm	Han
3	Sommer 1990	Vigsø Bugt	Ikke oplyst	Ikke oplyst
4	29. 07. 1991	Klitmøller	230 cm	Hun
5	14. 05. 1992	Stenbjerg	218 cm	Hun
6	18. 03. 1993	Hanstholm	182,5 cm	Hun
7	28. 01. 1994	Vigsø	239 cm	Hun
8	21. 06. 1996	Klitmøller	227 cm	Hun
9	06. 07. 1996	Vorupør	290 cm	Han
10	04. 07. 1998	Klitmøller	280 cm	Han
11	30.11. 1999	Vangså Thy	224 cm	Han
12	21. 06. 2000	Vigsø	267 cm	Han
13	21. 06. 2000	Lild Strand	215 cm	Hun
14	12. 06. 2001	Hanstholm	224 cm	Han
15	26. 05. 2001	Lodbjerg Fyr	2,5 m	Hun
16	05. 07. 2001	Bulbjerg	220 cm	Han
17	07. 08. 2001	Saltum Strand	??? cm	?
18	30. 01. 2002	Febbersted	270 cm	Han
19	30. 01. 2002	Febbersted	272 cm	Han
20	30. 01. 2002	Vigsø	279 cm	Han
21	22. 06. 2002	Saltum Strand	235 cm	Han
22	02. 07. 2002	Grønhøj Strand	210 cm	Hun
23	03. 07. 2002	Klitmøller	234 cm	Han
24	12. 07. 2002	Agger Tange Høfde 91	2,5 m	?
25	13. 07. 2002	Lyngby Strand	219 cm	?
26	15. 07. 2002	Agger Tange Høfde 89	210 cm	?

Hvidskævingen – hvidnæsens oceaniske fætter

Så sent som den 21.4.1992 blev hvidskævingen (*Lagenorhynchus acutus*) for første og hidtil eneste gang dokumenteret på Thys kyst (fig. 3). Det skete ved Klitmøller. Der var tale om en 10 årig ikke kønsmoden han, der må antages at være kommet væk fra sin flok og til sidst er gået til grunde.

Modsat hvidnæsen, der lever langs kontinentalshelfen, er hvidskævingen en ægte oceanisk art, der ret sjældent har vist sig i danske farvande. Den blev opdaget her i landet første gang i 1942, da en flok på over 70 dyr dukkede op i Isefjorden og Roskilde Fjord. Efter strandingsnetværkets start er hvidskævingen kun registreret tre gange i Danmark; ud over fundet fra Klitmøller, i 1998 fra Harboøre og 1988 fra Fanø.

»Delfiner« af ubestemt art

Der er flere meldinger om uspecificerede delfiner fra Thy i Zoologisk Museums hvalarkiv.

I december 1948 strandede to delfiner ved Hanstholm. Vi ved ikke, om det var hvidnæser, hvidskævinger eller måske en helt anden delfinart.

I slutningen af december 1949 var der stort påstyr i landet, idet der i det danske vadehav mellem Fanø og Manø var strandet hele fem kaskelotter. En sjette hval blev rapporteret fra Lild strand. Det var nu ikke en kaskelot. Efterhånden blev den »meget store hval« omtalt som en »mindre hval« og til sidst som 4,5 m-hval. Indtil for nylig var den »skrumpet« yderligere, idet den blev opført som hvidnæse i strandingslisterne. Men der har nok været tale om en lidt større tandhval, måske en grindehval.

I december 1963 blev der fundet en uspecificeret delfin ved Klitmøller og sammesteds atter en »delfin« i juli 1971. Ved

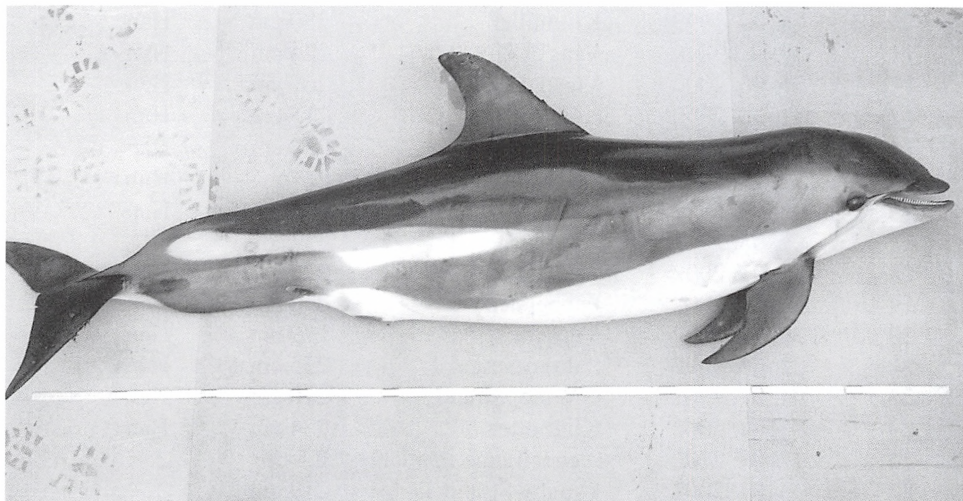

Fig. 3 Hvidskævingen fra 1992 er det hidtil eneste dokumenterede fund fra Thy. Foto: Ole Høegh Post, Zoologisk Museum.

Hjardemål blev der fundet en »delfin« den 3.11.1974 og ved Lild Strand en den 27.8.1990. Måske var det alt sammen hvidnæser. Men vi ved det ikke. Kun yderligere oplysninger eller billeder kan afklare dette.

Grindehvalen – den færøske forbindelse

Den 13.3.1936 strandede en stor flok grindehvaler (*Globicephala melas*) i Vigsøbugten, 12 ved Vigsø, 4 ud for Harboslette, 50 på Madsbøl strand ud for Hjardemål klitplantage og ihvertfald 4 ved Lild strand. Herudover drev der yderligere to grindehvaler iland ved Klitmøller (fig. 4-7). Med minimum 72 dyr er det den største massestranding i danmarkshistorien, og hændelsen blev selvfølgelig flittigt refereret i både lokale og landsdækkende aviser.

Berlingske Tidende skriver herom den 15.3.:

Hen paa Eftermiddagen kom en ung Mand gaaende langs Strandkanten ved Harbo. Pludselig saa han noget mørkt skulpe i Strandkanten. Han løb derhen og blev overrasket ved at finde fire store Grindehvaler, der bogstaveligt talt var strandet i Havstokken.

Han tilkaldte straks Assistance fra Beboerne og Fiskerne, og ved Hjælp af Heste og Reb blev de store Dyr trukket op paa Land.

De største af Hvalerne maalte 6 Meter i Længden og 1½ Meter i Bredden.

Ved Viksø Strand drev ikke færre end 12 Grindehvaler i Land, og ved Madsbøl Strand var Fangsten 50 Grindehvaler.

De største hvaler kunne først trækkes i land dagen efter. Nogle hvaler var stadig levende og baskede faretruende med halen. Et enkelt dyr lavede endda en hulning på en meters dybde.

Imens havde rygten om hvalstrandingen spredt sig og foranlediget en regulær hvalfart med deltagelse af 600 biler og 10.000

Fig. 4. Grindehvaler fra massestrandingen i 1936 trukket op med hestekærre. Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune.

Fig. 5. Petrus på grindehvalen efter en cykeltur fra Skovsted ved Hillerslev til Vigsø. Foto venligst stillet til rådighed af fru Emma Nielsen.

mennesker. Nogle mennesker cyklede til hvalerne. Der eksisterer et væld af billeder fra denne store begivenhed

Der havde også meldt sig en del liebhavere. Flere zoologiske haver i Jylland søgte at sikre sig fine eksemplarer til præpare-

Fig. 6. Postkort med strandede grindehvaler fra Klitmøller. Lokalthistorisk Arkiv for Thisted Kommune.

Fig. 7. Lokale honoratiøres på en grindhval strandet ved Lild. Foto: Lokalhistsorsk Arkiv for Frøstrup og Omegn.

ring og en privat samler fra København ønskede at erhverve det største eksemplar. Fire eller fem hvaler drev ud igen.

Hvalerne skulle oprindeligt sælges til Norge, men transportomkostningerne var for dyre. Dyrene blev derfor afhændet til Destruktionanstalten Robert Olsen i Nykøbing S. Det anslogedes at dreje sig om 80 t hvaler til en pris af 11.000 kr.

Desværre ved vi kun meget lidt om denne grindefloks sammensætning. Men vi kan gå ud fra, at den har haft den for arten sædvanlige sammensætning med dyr af begge køn, bygget op omkring flere generationer af beslægtede hunner. Det største dyr var 625 cm langt og antageligt en han, men der var også næsten nyfødte unger på under 2 m iblandt. Et helt skelet og et kranium af to store hunner haves i dag på Zoologisk Museum. Om det er alt, der er bevaret i hele kongeriget, vides ikke.

Spækhuggeren – havets ulv

Spækhuggeren (*Orcinus orca*) ses jævnligt i Skagerrak. Adskillige gang er enkelte dyr eller flokke vandret ind i Limfjorden eller igennem den. Derfor kan det egentligt undre, at der er så relativt få fund af denne hvalart fra thykysten. Svaret kunne selvfølgelig være at spækhuggeren er »kystvant« og derfor ikke strander så hyppigt.

Den tyske naturforsker Heck fandt i sommeren 1891 et 6 m langt dyr ved Skagerrakkysten. Vi kender ikke den nøjagtige lokalitet, men det kunne godt dreje sig om Thys nordkyst.

Den 29.4.1940 strandede en spækhugger ved Lild strand. Vi kender ikke særlig meget til den, da den kun findes angivet på det strandingskort, som er vist i Poul Bondesens nu klassiske værk *Danmark fanger hvaler*. En gennemgang af de samtidige

Fig. 8. En spækhugger, der strandede ved Hjardemål i 1972, slæbes væk. Zoologisk Museums Arkiv.

aviser giver yderligere oplysningen, at det var en 3,5 m lang *grindehval*, der med stort tab blev solgt i Esbjerg fiskeriauktion: for sølle 2 kroner.

Fra slutningen af juni 1972 foreligger der endnu et fund fra Hjardemål. Denne gang en 6 m hanspækhugger. Hvalen kom i aviserne, men den blev ikke indsamlet (fig. 8).

Almindelig næbhval – almindelig blandt ualmindelige

I 1880 mislykkedes det for Zoologisk Museum at skaffe sig skelettet af den første almindelig næbhval (*Mesoplodon bidens*) fra dansk kyst. Sandsynligvis har dette været

medvirkende til, at man fra 1885 bad redningsvæsenet om at rapportere alle større indstrandede havdyr, så man hurtigst muligt kunne træffe beslutning om en erhvervelse eller ej.

Den 22. december 1899 telegraferede opsynsmand Jensen, Klitmøller, følgende beskeder til Zoologisk Museum:

9:47 Formiddag
Et større Havdyr 15 Fod lang er inddreven her.

3:50 Eftermiddag
For Havdyret er Strandfogeden budt til Forevisning 50 Kr. Som forventes betalt tilligemed Omkostnin-

ger fra Strandingstedet og videre. Svar udbedes omgaende.

Museets svar herpå:

Ønsker at vide, hvad Slags Dyr, inden Bestemmelse kan tages.

8:30 Aften

Efter al Sandsynlighed er det en Næbhval, som har 1 Fod langt Næb. Farve som poleret Ibenholt med vandret kløftet Hale.

På Zoologisk Museum noteres følgende:

Museet køber Dyret. Bedes afsendt snarest.

Den 23.12. 1899 telegraferer strandfoged P. Chr. Odder til museet

0:40 Eftermiddag:

Hvalen afgaaet herfra imorges tidlig

I det nye år skriver strandfogeden mere udførligt til museet og oplyser, at hvalen

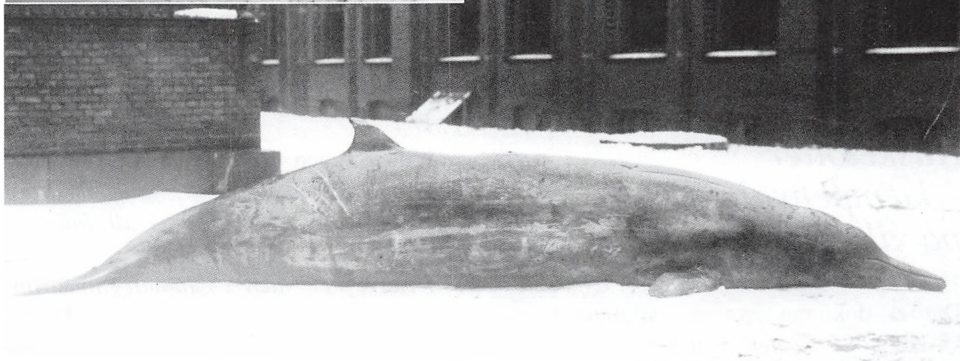
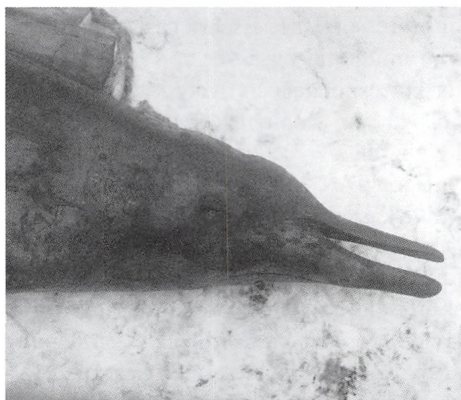

Fig. 9. Almindelig Næbhval fotograferet i det gamle Zoologiske Museums gård. Foto: Zoologisk Museums Arkiv.

blev fundet strandet den 20. december. Og denne gang kom museet en impressario i forkøbet, der ville vise hvalen frem for penge og turnere med den.

Hvalen ankom til Zoologisk Museum lige efter jul og blev indført i tilvækstjournalen den 28. december 1899 efter en grundig opmåling og undersøgelse. Den blev også fotograferet (fig. 9).

Døglingen – endnu en sjælden gæst

Døglingen (*Hyperoodon ampullatus*) hører også til de oceaniske næbhvaler. Et hidtil upubliceret fund af denne art blev opdaget ved gennemgangen af lektor Magnus Degerbøls korrespondance. Den 9. 2. 1942 takker Degerbøl magister Esben Ditlevsen for de tilsendte knogler af en strandet hval fra Klitmøller, som blev bestemt til døgling. Dyrets længde blev ud fra knoglerne bestemt til ca 3,5 m, hvilket svarer til en nyfødt unge. Knoglerne findes ikke længere på Zoologisk Museum og er måske sendt tilbage til finderens.

Så vi kender desværre endnu ikke den præcise dato for denne stranding og heller ikke, hvilke dramatiske omstændigheder der førte til ungens stranding. Der må yderligere oplysninger til.

Kaskelotter – kæmpehvalerne på vildfart

Der er dokumenteret to strandinger af kaskelot (*Physeter macrocephalus*) på Thys kyst.

Den første fandt sted ved Hvidbjerg nær Vestervig. I Zoologisk Museums arkiv findes en farveplanche (fig. 10) med følgende tekst:

*En Cachelot strandet en Miil fra Vester-
vig in Januarii 1757. 26 allen lang. 28
alen i Omkreds over det Tykkeste, eller 9
al: in Diameter. Havde 50 Tænder neden i
Munden, men oven i Huller alleene deri-
mod. Halen sad paa Tvers og var 7 allen.
A Wand-Hul. B Membrum Virile 1½ al. C.
En liden Finne. Af samme Fisks Hierne
faaes den beste Sperma Cetø.*

Planchens vej til København har været snørklet. Den har været i konkylieforsker H. H. Becks besiddelse og er efter dennes død i 1863 overgået til dennes yngre kollega, Rudolph Bergh, der sendte den videre til professor D. F. Eschricht i København, som imidlertid også var død i 1863, hvorfor korrespondancen overgik til Eschrichts kollega på Zoologisk Museum, J. Th. Reinhardt.

Der gives yderligere oplysninger om denne kaskelot i Peder Moldrups *Forsøg til en Beskrivelse over Vestervig Kloster*, der findes i Det Kongelige Biblioteks håndskriftssamling med lokalitetsangivelsen Hvidbjerg. Her findes ligeledes en tegning af dyret, skåret over samme læst med følgende tekst:

*Cachelotten er en art af Hval-fiske som
strande for Hvidbjerg Strand sidst i Janu-
ari. 27 allen lang og 28 allen bred. A:
1757.*

På tegningen er følgende angivet: *Luft-
hul-Neder-Munden 5 all. lang med 50
Tænder -Tungen Membrum 2 all. lang - 8
allen bred*

*I Aaret 1757 den 26 January indstran-
dede en Cachelotte (Confer Johan Ander-
søns efterretninger om Jylland og Grøn-
land pag. 214 et seq.), som er en Art*

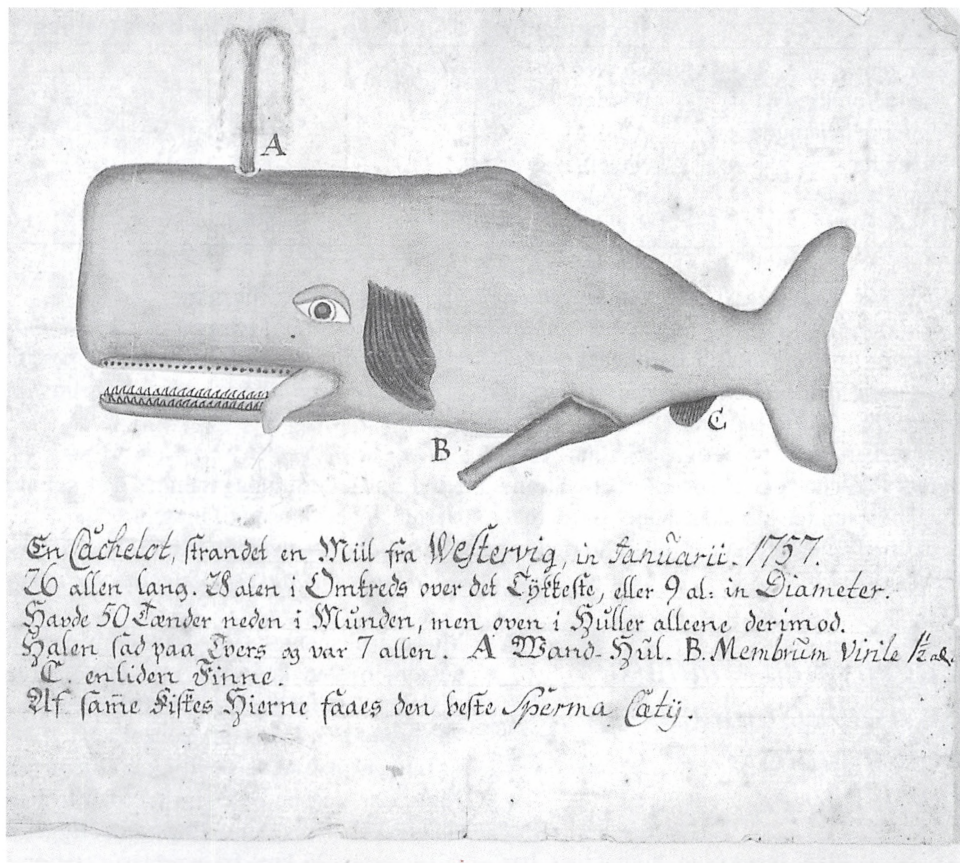

Fig. 10. Kaskelotstranding fra Vestervig 1757. Zoologisk Museums Arkiv.

Hval-Fiske, sortglinsende af Farve, denne Fisk var en Han af sin Art, i Længden 27 allen og 28 allen i Tykkelsen. Af Hovedet alleene øste vi mere end 12 Oxe-hoveder Sperma Cæti eller Hvalrav. Fisken var endnu varm, da den kom i Land, følgelig nyligen død.

Der er altså tale om en stranding den 26. januar af en frisk hankaskelot af en 16 m længde. Spermacetiudbyttet på mere end 12 oksehoveder, eller ca. 2800 liter, tyder på at man fik samlet en ret betragtelig del af dette værdifulde smøremiddel.

Det er i øvrigt ret så tydeligt, at man i begge tilfælde brugte John Andersons kaskelottegning af en ved Eiderstedt i Slesvig i 1738 indstrandet kaskelot som skabelon. Der er ikke helt overensstemmelse mellem de to angivelser: Skema øverst næste side.

Det andet fund kendes mindre godt og fandt sted i 1767. Adresseavisen i København skriver herom under Thisted den 15. april:

For nogen Tiid siden er paa de jydske Kyster i Thisted Tolddistrikt indlandet og

	Becks tegning	Peder Moldrups tegning
Længde	26 alen	27 alen
Bredde/omkreds	28 alen	28 alen
Underkæbelængde	–	5 alen
Diameter	9 alen	–
Penislængde	1½ alen	2 alen
Halebredde	7 alen	8 alen

ved Sjøens Magt paa Stranden opdreven en stor død Fisk af det slags, som kaldes Caskelotter. I samme Egn og ongeføhr paa lige Aaret Tid, indlandede en død Fisk af samme Art for 10 Aar siden.

Hverken den nøjagtige lokalitet eller dyrets længde er således kendt. Strandingsstidspunktet har ikke været april måned, men snarere januar eller starten af februar.

Vågehvalen – mindst og hyppigst blandt nordatlantiske bardehvaler

At det i 1885 iværksatte kontaktnet bar frugt, vidner følgende to indrapporterede strandinger af vågehval (*Balaenoptera acutorostrata*) om.

Den 30. 11. 1893 kl. 12:10 eftermiddag telegraferede postmester Bendixen, Vester-

vig, til Zoologisk Museum:

En Hval 30 Fod lang mindst 10 tyk ind-drevet inat Hvidbjerg Vestenaa nordre Strand noget opløst; sælges ved Auction snarest.

For Forbjergger Th Sørensen, Agger.

Kl. 12:50 eftermiddag samme dag skriver Herredsfoged Jansen til museet:

Skal den strandede Hval stilles til Disposition for Museet? Telegrafsvaer udbe-des.

Museumsinspektør Chr. Lütken svarer, at dersom hvalen kan stilles til disposition, skal den overlades til strandfogeden, der vil sørge for at få den afspækket.

Lütken instruerer skriftligt forbjergeren Niels Chr. Jensen Snæver, hvordan hvalen skal råskeletteres. Strandingsstedet ligger 3 mil (næsten 23 km) fra nærmeste station i Bedsted. De første 7-8 km af transporten var meget besværlige, da de gik gennem klitten. Skelettet afgår den 4. januar med tog fra Bedsted station til København, sandsynligvis ad thybanen og videre over

REGNING

Udbetalt for Afpakning.....	15 Kr.
For at kjøre Skeletet fra Stranden og til Stationen, 2 Vogne á 10 Kr	20 Kr.
For at paa og aflæsse den og indpakke den i Jernbanevogn	6 Kr.
For et Præsenning 2 gange tjæret som Stationsforstanderen forlangte at jeg skulde levere at ilaa aner Vogne hvilket Regning hermed følger	28 Kr. 15 Øre

Ialt 69 Kr 15 Øre

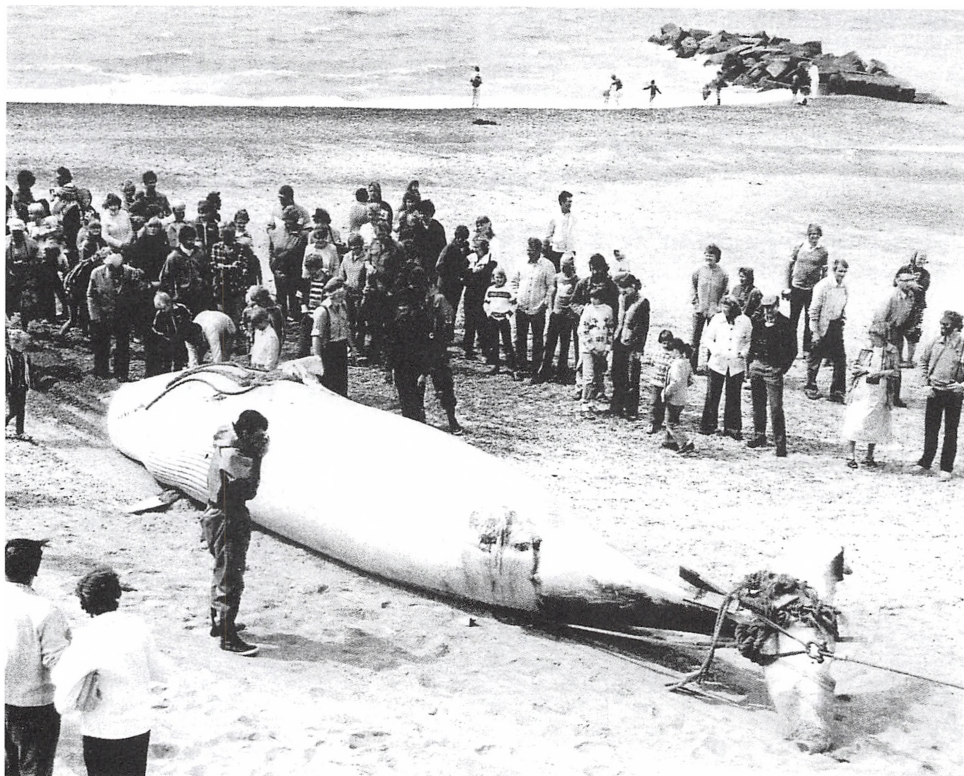

Fig. 11. Vågehvalen strandet ved Stenbjerg, Thy, den 5. 7. 1981. Som en meget sjælden ting blev der fundet to fostre hos denne over 9 m lange hun. Lokalthistorisk Arkiv for Thisted Kommune.

Viborg, Langå, Århus og Fredericia. Til transporten skulle der indkøbes en presenning, der, som det fremgår nedenfor, var temmelig dyr. Regning foregående side.

Den 8. 1. 1894 indføres skelettet i Zoologisk Museums tilvækstjournal.

Allerede den 9. oktober 1895 kl 9.00 formiddag meddeles Zoologisk Museum en ny vågehval, denne gang fra Lodbjerg:

En Hval 13 alen lang er inddrevet 3/4 Miil nord for Agger.

Postmester Bendixen fra Vestervig har skrevet et brev med yderligere oplysninger.

Zoologisk Museum vælger denne gang kun at indsamle lufferne af vågehvalen.

Siden 1895 er der været følgende fund eller fangster af vågehval stort set samme sted og tidspunkt på året:

- 03.06.1937 Madsbøl Strand. Køn og længde ikke kendt
- 05.07.1981 Stenbjerg, Thy. En hun på ca. 9,5 m. (fig. 11).
- 19.07.1988 Hanstholm. Køn og længde ikke kendt
- 18.07.1996 Klitmøller. En hun på ca. 9,5 m

31.07.1997 Hanstholm. Køn og længde
ikke kendt

Store uidentificerede hvaler

Peder Moldrup nævner i sit *Forsøg til en Beskrivelse over Vestervig Kloster* også en stranding af en anden hval, efter alt at dømme en større bardehval fra den 23. oktober 1759, ligeledes ved Hvidbjerg Strand. Om dette dyr vides kun, at trannet blev afkogt, men ingen genstande synes at være blevet bevaret.

En anden større hval blev fundet den 19.5.1961 ved Hanstholm.

Afrunding

Det er helt givet, at denne oversigt er forældet ved sin udgivelse. Dels er der sandsynligvis mange »gamle« fund, der er blevet overset, og dels strander der jo fortsat hvaler på kysten. De fremtidige strandinger er der taget vare på, mens opdagelsen af gamle fund kræver en del arbejde og flid. Nogle kan findes ved systematisk at gennemgå aviser og billedarkiver, mens andre vil ligge hos private, måske som gamle sorthvid-billeder. Der skal hermed udgå en opfordring til alle, der måtte ligge inde med oplysninger om hvalfund, der ikke er nævnt her eller supplerende oplysninger til allerede kendte fund om at indberette dem.

Det Thylandske ProvincialBibliothek

Som historiestuderende ved Aalborg Universitet har artiklens forfatter haft til opgave at undersøge en usædvanlig bogsamling.

I vinteren 2001 blev historiestudiet ved Aalborg Universitet kontaktet angående en samling 200-300 år gamle bøger i Aalborg Universitetsbiblioteks kælder. Man vidste, at bøgerne engang i 1970'erne var blevet overdraget til Aalborg Universitetsbibliotek af Thisted Centralbibliotek, og at samlingen var kendt som »Det Thylandske Bog-samling«. Noget nærmere kendskab til samlingens historie og ophavssituation havde man dog ikke på daværende tidspunkt. Forfatteren af denne artikel blev derfor bedt om at iværksætte en undersøgelse. En forespørgsel til Thisted Museum bragte nye spor i sagen. Det viste sig nemlig, at Thistedes amtmand fra 1805-1843, Gerhard Faye (1760-1845), i 1807 havde oprettet en folkebogsamling ved navn »Det Thyland-ske ProvincialBibliothek«. Faye var fra Norge, og det var egentligt meningen, at han skulle have efterfulgt sin far i præstegerningen, men grundet sygdom forhindredes han i at tage sine afsluttende eksamener. Faye valgte da i stedet for at tage en juridisk embedseksamen fra Københavns Universitet i 1789. I de følgende år arbejdede Faye i statsadministrationen og som forvalter på forskellige godser, indtil han i 1805 blev udnævnt til amtmand i Thisted. Dette embede beholdt Faye indtil 1843.

Faye var helt igennem et barn af Oplysningstidens idealer om rationel tænkning, videnskab og kritisk stillingtagen. I sit arbejde som godsforvalter var Faye gået ak-

tivt ind i kampen for de store landborefor-mer og allerede i sin studietid havde han skrevet en række digte og artikler. Thy kom også til at mærke Fayes initiativ og virkelyst på en lang række områder. Han reoverede vejnettet i Thisted og omegn, arbejdede for beplantningssagen, reformerede skole- og fattigvæsenet, organiserede forsvaret i amtet under Englandskrigene, og sidst, men ikke mindst, introducerede Faye kartofflen for thyboerne. Heller ikke med hensyn til befolkningens åndelige vé og vel lå Faye på den lade side. Det er i den forbindelse, at oprettelsen af »Det Thylandske ProvincialBibliothek« skal ses. Formålet med dette bibliotek var nemlig, i henhold til vedtægterne, at være til nytte og betydning for »...den til Videnskab-en opdragne Embedsmand, den tænkende Borger, kortsagt, enhver som ønsker ikke alene at være et nyttig, men ogsaa et dan-net Medlem af Selskabet.« Det var dog ikke gratis at låne bøgerne i Fayes bibliotek. Bibliotekets medlemmer betalte 3 rigsdaler om året i kontingent, mens »Degne, Skoleholdere og enkelte Mænd af Bonde-standen« var sat lidt lavere. Desuden var det en betingelse, at medlemmerne lagde karduspapir omkring de udlånte bøger. Biblioteket var som sådan opdelt i to afdelinger. Den første afdeling omfattede fag- og skønlitteratur, mens den anden gruppe bestod af periodiske skrifter og pjecer. Bøgerne skaffede man sig via indkøb og ga-

ver. I 1819 talte samlingen hele 1300 bind. Rent administrativt var den øverste instans selskabets generalforsamling, der valgte de fire direktører, der igen valgte de bibliotekarer, der passede biblioteket og administrerede læsekredsen. Bibliotekets medlemstal svingede meget og bestod for størstedelens vedkommende af embedsmænd, præster og lærere fra Thisted og Thy. I 1807 var der 61 medlemmer, og i 1815-16 toppede medlemstallet med 76, men herefter gik det tilsyneladende støt ned ad bakke indtil Fayes død.

Men var det så Fayes bibliotek, der var endt i Aalborg? Til at begynde med havde jeg enkelte spinkle spor at gå efter. Faye havde skrevet sit navn i én af bøgerne, og flere bøger var indbundet i gamle papirer fra Thisted Amtsstue, Fayes arbejdsplads. Desuden var hovedparten af bøgerne stemplet med Frederik VI's krone og monogram. Frederik VI's regeringstid 1808-39 stemte som sådan meget godt

overens med Fayes virke i Thisted. Oplysningen, der for alvor slog hovedet på sømmet, skulle dog komme et helt andet sted fra. I forbindelse med min undersøgelse var jeg stødt på et digert tobindsværk om Thys historie og topografi, »Landet mod nordvest« fra 1946-47. I bind 2 gjorde overbibliotekar Niels Grønkjær rede for biblioteksvæsenet i Thy gennem tiderne. Grønkjær kom også ind på Fayes biblioteksprojekt og fortalte her, at én af sponserne til biblioteket netop var Frederik VI. I den forbindelse bidrog Grønkjær med følgende oplysning »...*det er vel derfor at Bøgerne bærer et stempel med Frederik den Sjettes Navnetræk med Krone; det ser meget fornemt ud*«. Så var der ingen tvivl længere, det var »*Det Thylandske ProvincialBibliothek*«, som var endt på Universitetsbiblioteket!

Man kan så spørge sig selv, hvor bogsamlingen befandt sig i de næsten 130 år, der gik fra Fayes død og frem til Aalborg Universitetsbibliotek overtog den? Også her kunne Grønkjær kaste nyt lys over situationen. Efter Fayes død led bogsamlingen en krank skæbne. En del af bøgerne blev solgt, mens hovedstammen i samlingen førte en omskiftelig tilværelse på Thisted Realskole. Mange af bøgerne blev kasseret, og andre gik til grunde under en brand i 1920'erne. I 1922 blev en del af resterende bøger overgivet til Thisted Centralbibliotek. Her befandt samlingen sig stadigvæk, da Grønkjær skrev sin artikel i 1946, og her har den sandsynligvis befundet sig, indtil Aalborg Universitetsbibliotek fik samlingen overdraget i 1977/78. Her gennemgik fuldmægtig ved Aalborg Universitetsbibliotek, Erik Svenningsen, bøgerne med det formål at vurdere, om samlingen var af en sådan beskaffenhed, at den overhovedet kunne gøres

Frederik VI's krone og monogram, som er stemplet ind i hovedparten af bøgerne.

En række af samlingens bøger.

tilgængelig for publikum. Dette viste sig, grundet det rent sikkerhedsmæssige aspekt, samt omkostningerne ved eventuelle reparationer, at være for stor en mundfuld for Universitetsbiblioteket. Hertil kom så de forhold, at historiestudiet ved Aalborg Universitet blev nedlagt i 1980'erne, for først at genopstå i 1990'erne, samt at Aalborg Universitetsbibliotek i disse år blev pålagt nye arbejdsopgaver med et øget pres på ressourcerne til følge. Alle disse ting medvirkede til, at bogsamlingen forblev i kælderens på Aalborg Universitetsbibliotek indtil vinteren 2001.

Hvad er det så for en bogsamling, vi her har med at gøre? Historiske emner, biografier, poesi, skuespil, rejsebeskrivelser, romaner, filosofi, religiøse skrifter, nordiske gude- og heltesagn og ikke mindst prakti-

ske håndbøger er de gennemgående temaer i bogsamlingen. Dertil kommer så en række pjecer fra de store landboreformers tid. Hovedparten af bøgerne er trykt i den første halvdel af 1800-årene, men der er en del afstikkere til både 1600- og 1700-årene. I alt drejer det sig om 134 titler, hvoraf en del er flerbindsværker. Blandt perlerne i samlingen skal her især fremhæves et meget flot 18 binds værk, udgivet 1748-62 med titlen »*Almindelig Historie over Reiser til Lands og til Vands eller Samling af alle Reisebeskrivelser som hidindtil ere udgivne i adskillige sprog af alle Folk, og som give et fuldstændigt Begreb om den nyere Jordbeskrivelse og Historie*«. Desuden findes der i samlingen enkelte bind af førsteudgaven af Pontoppidans »*Den Danske Atlas*« fra 1760'erne. Af andre interes-

sante værker skal her nævnes pjece med følgende titel: »Sandfærdig Historie om To Slemme Proprietærer eller Herremænd« fra 1791 og Søren Kierkegaards »Enten-Eller« fra 1843. De fleste af bøgerne er på dansk, men der er også flere udenlandske titler, hvor det især er det tyske og latinske sprog, der dominerer. Bøgernes bevarings-tilstand svinger meget. Enkelte er i rigtig god stand, mens især pjecerne er meget ødelagte af fugtskader og tidens tand. Der er ikke tale om egentlige sjældenheder i samlingen. Bøgerne vil for en stor dels vedkommende kunne findes andre steder, men under alle omstændigheder vil sam-

lingen, kombineret med det rette arkivmateriale, have stor lokalhistorisk værdi.

Indtil videre befinder bøgerne, der er blevet gennemset og foreløbeligt registreret på computer, sig igen i Universitetsbibliotekets kælder. På længere sigt håber man at kunne få de beskadigede bøger restaureret og gøre samlingen åben for offentligheden. Hermed vil »Det Thyelandske ProvincialBibliothek« igen kunne leve op til Fayes målsætning om »...i Sel-skab med en god Forfatter at tilbringe mangen Time, som ellers ville have været anvendt mindre behagelig og mindre nyt-tig«.

ANVENDT LITTERATUR:

- 1 Niels Grønkjær: »Biblioteksvæsnet« i »Landet mod nordvest«, bind 2. (1947).
- 2 Chr. Heilskov: »Mindeblade om Gerhard Faye – Amtmand og Digter« (1925).
- 3 Harald Jørgensen: »Gerhard Faye« i »Dansk Biografisk Leksikon« 3. udgave.
- 4 Helge Nielsen: »Folkebibliotekernes forgængere« (1960).
- 5 Andr. Sch. Steenberg: »Folkebogsamlinger. Deres historie og indretning« (1900).

Ligeledes skal der her rettes en stor tak til tidligere ansat ved Aalborg Universitetsbibliotek, Erik Svenningsen, Svend Sørensen ved Thisted Museum, professor ved Historiestudiet på Aalborg Universitet, dr. phil. Helge Gamrath og ansatte på Aalborg Universitetsbibliotek for gode råd, nyttige informationer og praktisk hjælp under mit arbejde med »Det Thyelandske Provincialbibliothek«.

Billederne er venligst udlånt af Aalborg Universitetsbibliotek.

Et torv fyldt med bøger

Ballebys Boghandel på Store Torv ophørte 2001. Det var ikke blot en forretning, der lukkede. Det var også afslutningen på et hjørne af byens kulturhistorie.

Store Torv er Thistedes hektiske hjerte.

Vi passerer dagligt, her mødes vi, ofte til torvehandel; her samles vi til store og halvstore begivenheder. Med og uden musik. Med og uden optræden og optog. Festlige stunder, højtidsstunder. Det store juletræ. Når det kommer ind fra plantagen, og når det står dér med lys og det hele: En begivenhed!

Det var på Store Torv, de ansvarstunge valghandlinger til Folketinget foregik i

slutningen af 1800-tallet. Det var her, repræsentanter for de tyske besættelsestropper 1940-45 lod sig fotografere foran rådhus og kongestatue; det var Store Torv mange af dem måtte over kort efter befrielsen og i knap så standsmæssig tilstand på vej hjem til Das Vaterland.

Jo, alle veje fører til og fra Store Torv, og ofte er anledningen så opsigtsvækkende, at vi alle sammen må møde op på én gang og endda også fylde det øverste af

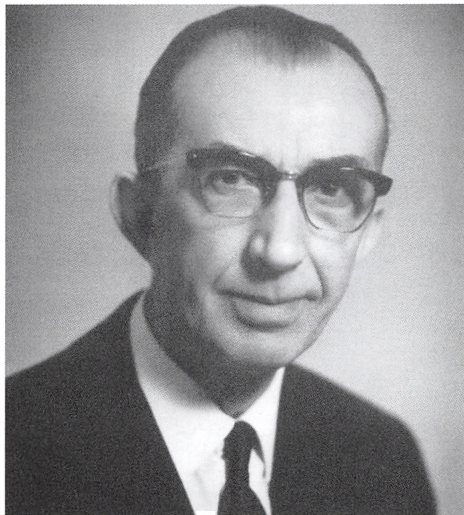

Store Torv anno 1946. Med Ballebys Boghandel, værtshus (Maxim), frisør, isenkræmmer (Joh. Agerholm), der senere flyttes ned i Storegade i Valdemar Smiths forretningslokaler. Så er der et Schou-varehus og en tøjforretning (Dansk Beklædnings Magasin). Bortset fra boghandelen skulle der de kommende år ske store ændringer på denne side af Store Torv. Det gamle rådhus til venstre bliver der ikke rørt ved, men bygningen får med tiden nye funktioner. Foto: Aage Pedersen/Lokalhistorisk Arkiv.

de tilstødende gader. Sådan er det, når to brødre med det gode danske navn Olsen lægger vejen forbi Thisted.

Store Torv er en af de mest fotograferede lokaliteter i byen, og på næsten alle billeder er den med, forretningen, boghandelen, Ballebys Boghandel. Og mens så meget forgår, andre forretninger lukker, facader skiftes ud, tidens trend aflæses gennem bybilledet – ja, så var Ballebys Boghandel fra 1937 den samme. Bevares, de seneste år stod der kun Boghandel. Men alt andet var intakt. Næsten.

Der var for resten en anden ændring. En dag forsvandt den udstillingsboks – eller montre – der i mangfoldige år stod foran

Carl E. Balleby 1906-1991. Drev forretningen på Store Torv fra 1937 til 1977, da den blev overtaget af Niels Eriksen. Forretningen lukkede efteråret 2001. Niels Eriksen: »Jeg arbejdede sammen med Balleby i ti år og lærte ham at kende som et stort menneske, meget respekteret i branchen. Og dét, der skilte ham ud fra andre boghandlere, det var hans utrolige viden. Han læste altid, aldrig en ledig stund uden en bog i hånden. Og så havde han et stort talent for at sælge bøger med en velvalgt bemærkning, som kunderne godt kunne li'. Det var ikke mindst vigtigt.« Privatfoto fra 1969.

døren helt ud til fortovet. Det var her, den allersidste nye bog eller en bog, der af en eller anden grund var top-aktuel, blev placeret.

Hvis ikke Carl E. Balleby – for ham var det – gennem valget af bogtitel kunne give en kommentar med på vejen til forbipasserende. På denne måde med en bogtitel – nok så uskyldig – sige, hvad siges måtte. Sådan som det var under besættelsen, hvor boghandleren var aktivt med i modstandsbevægelsen.

Fjernelse af montren – der nu findes på Thisted Museum på den anden side Store Torv, længere væk er den jo ikke – var måske en reverens for nye tider og fremkommelighed. Men ellers!

Man kan om Ballebys Boghandels indretning og atmosfære (næsten) sige med en titel fra en af de mange tusinder bøger, der har passeret revy i det lille butikslokale: »Intet nyt fra Vestfronten«...

Et par reoler flyttet

Eller som den sidste indehaver (fra 1977) Niels Eriksen siger det, når han bliver udfrittet om »sjælen« i den forretning, hvor han havde haft sin daglige gang fra 1966:

»Det var nok dét med »det gamle«. Hvad man forbinder med Thisted – det er torvet og Ballebys Boghandel. Sådan er der i al fald mange, der oplever det. Vi har heller ikke foretaget de store ændringer. Jeg lavede noget om for 15 år siden, hvor jeg tillod mig at flytte et par reoler, så vi kom til at ekspedere fra en lidt anden vinkel. Desuden fik vi nyt gulv. Jeg kan huske, at nogle af de gamle kunder blev om ikke forfærdede, så dog lidt overraskede: »At du kunne nænne det!« Vi foretog heller ikke de store krumspring ude i vinduesud-

En ung boghandler har taget over. Niels Eriksen 1979 – to år efter overtagelsen. Ballebys gamle skrivebord står endnu næsten midt i butikslokalet. Til højre Aase Kjær. Privatfoto.

stillingerne. Vi brugte vinduerne til dét, de var beregnet – udstilling af de varer, forretningen solgte: BØGER! Et boghandler-vindue skal stråle af bøger. Sempelthen! Når der kommer en ny og den bliver anmeldt i aviserne, skal man – helst samme dag – kunne finde den i boghandlerens vindue. Også i Thisted! Jeg lagde vægt på, at jeg selv var i forretningen og – mener jeg – fra morgen til aften. Og vi bestræbte os for at have de fleste udgivelser. Og det er jo noget, der fylder op i et lille butiksløkke og på lageret bagude. Selvfølgelig ikke alle nye bøger, men de fleste. Og man skal hurtigt kunne skaffe hjem. Men især de lokale udgivelser af enhver art havde vi på reoler og i udstilling. Det er jo en vigtig del af egnens identitet, og den gjaldt det for os om at bidrage til at styrke. Det var »konceptet« for Ballebys Boghandel.»

Der er sikkert mange gamle kunder, man vil kunne få til at skrive under på, at Ballebys Boghandel ikke var, som forretninger er flest. Heller ikke som mange andre boglader. Og slet ikke som de forretninger, hvor bøgerne kæmper om opmærksomheden sammen med andre varegrupper, der taler til andre kunder end dem, for hvem »dette med bøger« er en anden måde at trække vejret.

På Store Torv var det bogen, der var i centrum – den var hovedpersonen. Og er der behov for andet end fyldte reoler? Måske lidt mere plads! Det kunne være svært at vende sig, hvis der var mange mennesker i forretningen. Blot dette at tage en bog ned fra hylden, stå med den, blade, forsigtigt, fornemme papir og indbinding, denne særlige duft, der er over nye bøger, tryksværten.

Dette med bogen som et fysisk udtryk vidste den gamle boghandler Carl E. Balleby noget om.

Niels Eriksen:

»Han havde en utrolig viden, læste meget, aldrig en ledig stund uden en bog i nærheden. Og derfor kunne han jo øse af sin viden over for kunderne. Altid god for en frisk bemærkning, det er også med til at sælge en bog. Når der udkom en ny bog, orienterede han sig straks om den og understregede over for os, at det ikke mindst havde stor betydning at have haft bogen mellem hænderne, så at sige vendt og drejet den, og han gav os derfor bøger med hjem til låns, så vi kunne gøre ham kunsten

Den kloge ugle i kobber med de lysende øjne. Oprindeligt på døren ud mod Store Torv – senere kastede den sit skarpe blik ud over boghandleren og godfolk inde i butikken. Privatfoto.

efter. Og det er faktisk rigtigt. En bog kan man læse eller læse om, man kan også »læse« den ved at underkaste den en nærmere undersøgelse. Under alle omstændigheder hjælper det til, at vi er godt rustet og kan huske bogen på en anden måde, når der kommer en kunde, der efterspørger lige netop en sådan bog. Man kan sige, det var Ballebys motto: Bogen i hånden, læs, vend og drej den!«

Men i efteråret 2001 var det slut.

Nu er der rapt modetøj, hvor der tidligere var bøger; det tager sig flot ud, bevarer; bøger er det dog ikke.

Generationsskifte

Flere forretninger i Thisted lukkede dette år, andre skiftede indehavere. Et generationsskifte i byens forretningsliv. Bybilledet skiftede karakter med ombygninger og nye facader.

Sammenlægninger, fusioner, rationaliseringer og omlægninger var ord og begreber, medierne slog om sig med i denne periode.

Og i boghandlernes blad »Bogmarkedet« blev der brugt udtryk som »trend« og »systemskifte« om de ændringer, der var godt på vej i denne branche, og hvor Thisted-boghandelen var en af de gamle bastioner, der faldt.

»Skal vi alle sammen til at købe bøger på nettet?« spurgte »Bogmarkedet«. Lidt retorisk måske, men alligevel som udtryk for hvor hurtigt det gik i branchen, og hvor den ene efter den anden af de gamle boglader landet over ophørte. Herefter fulgte en beskrivelse af boghandelen på Store Torv, som Carl E. Balleby havde overtaget fra Georg Pors i 1937 – direktøren for biografen Royal Teatret i Rådhusstræde. »En vir-

*Dette for at meddele, at jeg fra 1.
Januar 1937 har overtaget den af Herr
Georg Pors drevne Boghandel, Store Torv
5, Thisted, og anbefaler mig herved til saa-
vel gamle som nye Kunder*

Ærbødigst Carl E. Balleby.

Ny boghandler i Thisted. Carl E. Balleby byder sig til over for thistedboerne 1937. Annonce i de tre lokale aviser på dette tidspunkt: Thisted Amts Tidende, Thisted Amtsavis og Thisted Socialdemokrat.

kelig god boghandel« – det er den karakteristik, bogbranchens blad giver Ballebys Boghandel.

Carl E. Balleby (1906-91) stammede fra Tarm. Som lille dreng flyttede han med sine forældre, en bror og søster til Ringkøbing. Efter syv års skolegang fandt hans far, der var snedkermester, læreplads til ham i manufakturbranchen. Men det passede ikke rigtigt den unge Balleby, hvis interesser gik i andre retninger. I øvrigt tilskyndet af faren, der læste meget og som forstod at indvie sine børn i bøgernes forunderlige verden. Balleby fandt en ledig læreplads i en boghandel i Ringkøbing. Han var kun 14 år – som 18-årig var han udlært og havde desuden handelsskoleeksamen. Og nu lå verden for hans fødder. Han ville ud, og det kom han. Og verden dengang, det var Danmark. Han tog først til Silkeborg og vendte to år efter hjem til Tarm. Så var han i København nogle år og kom siden til Holstebro. Det var heldigt, for dér mødte han sin hustru, Anina Marie

Nielsen, som i alle årene fremover støttede ham og ydede en uvurderlig hjælp i det arbejde, det er at have egen forretning.

Familien flyttede til Aalborg, hvor Carl E. Balleby blev rejsende i papirvarer.

Men så en dag – det var i 1937, da en ny næringslov trådte i kraft – måtte biografen og boghandleren Georg Pors skille sig af med en af sine to forretninger i Thisted. Og for Balleby blev det heldigt nok bøgerne, Pors sagde farvel til. Boghandelen passede familien både i beliggenhed og pris. Der havde tidligere været fire indehavere foruden skolelæreren Mads Smed Andersen, der grundlagde den i 1877. Han gik i kompagniskab med Jørgen Søtoft, der egentlig var landmand, men overtog efter Smed Andersen og drev boghandelen i 11 år, 1885-96. Chr. A. Olesen havde den i 22 år til 1918, Axel Nielsen i fire år, mens Ejner Doest holdt ud i tre år og sideløbende drev Fyldepennehuset i Kolding. Og det var så efter Doest, at Georg Pors kom til.

Strømninger og bøger

Det var en vanskelig og arbejdsom tid, der begyndte for ægteparret Balleby i 1937. De var begge i forretningen hver dag trods mangel på varer og pengeknaphed i befolkningen. Balleby beskrev situationen således i Thisted Dagblad, da han i 1976 blev interviewet i anledning af 70 års dagen:

Det bedste Selskab

de lange Vinteraftener er den gode Bog. Den billigste Maade altid at have en god Bog ved Haanden, finder De ved at blive Medlem af HALLEBY'S BOG-HANDELS Læsekredse. Disse Kredse er ordnede efter amerikanske Principper, saaledes at De modtager 2 NYE BØGER hver fjortende Dag i 6 Maaneder. Prisen er 2,50 Kr. pr. Maaned, ialt 15 Kr. Ved Kredsens Ophør tilfalder der Dem 2 Bøger ved Lodtrækning. Saaledes kan De en Vinter læse 26 af de bedste nye Bøger for 15 Kr. + Værdien af to Bøger der tilfalder Dem, i Almindelighed ca. 12 Kr. Bøgerne leveres i praktiske og rene Bind og Ombytningen foregaar fra Bud, uden Ulejlighed af nogen Art for Dem.

Forsøg el

Abonnement i Aar

Vi starter ca. 15. Oktober.

Carl E. Ballebys Boghandel.

Store Torv 5. Telefon 90

Thisted.

Det bedste selskab – det finder man blandt bøgerne og i læsekredsen. Læsekredsen fungerer efter »ordnede amerikanske principper«. 1940'erne.

store Ønske

— en Gave for Livet —
et herligt „Værktøj“
— fremragende paa
alle Punkter:

Teleskopisk Vacuum-
Fyldning — Dobbelt
Blæk - Kapacitet —
Synlig Blækstand —
Strømliniet Holder
— 30 Aars garan-
teret Guldpem!

Kr. 25-30-38-48 og
58. Tilsv. Pencils:
Kr. 10-12 og 15.

Kompl. Sæt leveres
i smukt Gave-Etui.

Ballebys Boghandel

Storetorv 5.

Carl E. Balleby fremkaldte og »copierede« film. Og solgte fyldepenne. Det fineste mærke: »Big Ben«. Med 30 års garanti. 1939.

»Men hvordan det end kan være, så har det altid været dejligt at være boghandler i Thy. Thyboerne er nøjsomme mennesker, ganske vist, men de køber bøger ind imellem. Og som tiden gik, blev det bedre. Strømningerne tog også bøgerne med sig, og det er heldigvis blevet mere almindeligt at læse.«

Foruden at sælge bøger, papir, musik, kunst og foto havde Balleby agentur for Bennets Rejsebureau. Udgav julehefte og postkort med lokale motiver samt små mapper med »ægte fotografier« fra by og egn. Det gjorde i øvrigt de fleste boghandlere.

Og så var Balleby's Boghandel engang det sted, hvor turisterne henvendte sig for at få besked om egnen – og hvor thistedboerne kunne gå hen og hente oplysninger i form af bøger og pjecer om den egn, de måske ville besøge i sommerens løb. Udenlandsrejser var det alligevel de færreste, der havde mulighed – eller penge – til at begive sig ud på. Men skulle det være, havde boghandelen også en bog, man kunne medbringe på den store rejse, som det dengang var.

Ved 50 års jubilæet i Turistforeningen for Thisted og Thy i 1976 blev Carl E. Balleby udnævnt til æresmedlem.

»Der er to grunde til udnævnelsen«, fremhævede formanden, chefredaktør Chr. P. Fogtmann. »Den første er Balleby selv. Det huskes i byen, hvordan han klarede at give byen et turistbureau, før vi endnu havde fået et turistbureau. Den anden grund er, at foreningen over for Balleby har ønsket at hædre alle, der i bestyrelsen og længere ud har arbejdet for Thylands turisme, mens alt arbejde stadig skulle være ulønnet og frivilligt.«

Det er i det nævnte interview, at den lokale avis noterer:

»Carl E. Balleby kunne, hvis det skulle være, godt flytte forretningen til hjemmet på Malthe Bruuns Vej uden at foretage særlig megen flytning. Der findes omtrent ligeså mange bøger som på Store Torv.«

Carl E. Balleby fortæller, at bøgernes magi og den verden, der åbnes, når man læser, havde fascineret ham siden drenge-årene:

»Og det har naturligtvis resulteret i, at jeg har taget utallige bøger med hjem og læst dem. Jeg læser næsten altid, når jeg er hjemme, og det kan måske godt virke irriterende på mine omgivelser, men jeg kan ikke lade være.«

Og så var den gamle boghandler overbevist om, at kærligheden til bøger var noget medfødt.

Så forsøger Thisted Dagblads journalist Helen Conway-Blake – sammen med Balleby – at definere begrebet »en god boghandler.« Den gamle boghandler er for beskeden til at fremhæve egne »mystiske« talenter, og journalisten må træde til og sikkert med egen erfaring fra forretningen tegne et indirekte portræt af »den gode boghandler« på Store Torv:

»Der er meget mere mystik i at ville skynde sig ind for at købe en bog af Tove Ditlevsen og så en halv times tid efter komme ud med en af Simmel, opsat på at komme hjem og læse med en del af handlingsforløbet i hovedet indtaget i selskab med Balleby.« (Johannes Mario Simmel, østrigsk forfatter, født 1924. Mest kendt for »Ikke altid kaviar« 1960, på dansk 1963, red.)

»Du skal til Thisted!«

Niels Eriksen (født 1939), der overtog Ballebys Boghandel i 100-året i 1977, er op-

Slutningen af oktober 2001. Endnu er der lys i vinduerne, som er fyldt med bøger. Også i kasserne udenfor er der mulighed for at få et kig i bøgernes forunderlige verden. Men om få dage er det slut... Foto: Klaus Madsen.

rindeligt fra Aalestrup, hvor faren var sagfører og familien boede i en ejendom med boghandel i stuen. Det var dengang, det hele begyndte – dét med bøgerne. Han blev udlært i L.-C. Lauritzens Boghandel i Aalborg i 1959 og var senere medhjælper i

Køsters Boghandel i Randers, H. Hansens Boghandel, Nykøbing M., Otto N. Olesens Boghandel, Hjørring, og Rechnagels Boghandel, Kgs. Lyngby. I 1966 kom han som nævnt til Thisted. I hans tid kom boghandelen med i forretningskæden »Bogfan«.

Jeppe Aakjær-citatet stammede fra Carl E. Ballebys tid – og blev som så meget andet ført videre af Niels Erik- sen, der også var en traditionernes mand. Foto: Klaus Madsen.

Bodil og Poul Rich var blandt de sidste kunder hos den »gamle« boghandler Niels Eriksen, der lukkede og slukkede på Store Torv i 2001. Han havde haft forretningen siden 1977, men forinden arbejdede sammen med Carl E. Balleby i en halv snes år. Foto: Klaus Madsen.

Om sin vej til Thisted fortæller Niels Eriksen:

»Repræsentanterne dengang havde været ved faget i mange år og kendte alt til alle landets boghandlere, og det var en af disse rejsende, der en dag i 1966 sagde – at jeg skulle til Thisted. Her var der en sund forretning, her var Balleby, og der var ingen arvinger til at tage over. »Det var lige noget for dig!« Jeg begyndte i Thisted i maj samme år. 1. januar 1977 overtog jeg så forretningen. Og jeg har aldrig fortrudt, at det blev Thisted. Det har været dejlige år, jeg betragter mig som thybo, og jeg har ikke på noget tidspunkt følt, at jeg ikke blev accepteret. Jeg har været et år på Mors, og dér var det mit indtryk, at det var lidt sværere at blive indlemmet.«

Havde en boghandel som Balleby overlevet sig selv?

»Tiderne ændrer sig, og dét, der blev problemet for mig nu, da jeg følte trang til at ville afhænde den, var, at butikslokalet simpelthen var for lille. Og så er der i bogstaveligste forstand ikke plads til en yngre mand, der skal til Thisted for at prøve kræfter inden for denne branche og supplere med det ekstra udbud af varer, der skal til for – ja, for at overleve. Computerspil, cd-rom i det hele taget, og computere, der står koblet til i forretningen, hvor kunder i alle aldre kan forlyste sig – det var der slet ikke plads til på Store Torv. Og det er nødvendigt for en boghandel i dag. Den kan ikke alene eksistere i kraft af bøger. Thisted er for lille.

To af de største bogkæder opkøber boglader rundt om i landet, men de har bestemte kriterier at gå frem efter i deres valg, og byer under 50.000 indbyggere går

de ikke på kompromis med. Sådan er vilkårene i dag.«

Hvordan tegner fremtiden sig så?

»Når bogsælget kombineres med andre mere eller mindre beslægtede varer, har boghandelen en fremtid. Men der er noget andet, der spiller ind, og det er EU, der blander sig i branchen. Skoler og i al fald biblioteker går ud i licitation, når de skal købe ind, og det er mange eksemplarer af bøger, det drejer sig om. Den tid, da alle kommuner f.eks. erklærede, at de handlede udelukkende lokalt og støttede de lokale, den tid er også forbi. Det er dog endnu ikke tilfældet i Thisted, men man ved ikke, hvordan det bliver. Prisfastsættelsen på bøger er blevet liberaliseret, det har skærpet konkurrencen, da det ikke længere udelukkende er gennem boghandelen, der kan købes nye bøger. I det hele taget er branchen i disse år ved at blive vendt rundt,« fortæller Niels Eriksen.

Knyttet til hotellets historie

Historien om Ballebys Boghandel er knyttet sammen med en anden historie – dén om det tidligere Hotel Royal og Ejerforeningen Royal. Nærmere bestemt matr. Nr. 411, den gamle købmandsgård på hjørnet af Store Torv og Torvegade.

En større ombygning af den tidligere hotelbygning blev færdiggjort i 1988, og et af hovedmålene havde været bevarelsen af, hvad der i mere end 100 år havde været

regnet for at være »byens bedste hjørne«.

Efter en urolig periode med skiftende ejere, som uden held forsøgte at videreføre Hotel Royal, blev hjørnehuset købt af tømrermester Bjarne Amby, som delte den i ejer-parter og bygningens brugere stiftede en ejerforening. Boghandelen var en af disse ejere.

Foreningen har sammen med Bjarne Amby og arkitekt Niels Christoffersen æren for, det lykkedes at afværge, at en moderne bygningsklods rejstes på dette »byens bedste hjørne«.

Sporene var begyndt at skræmme - også i Thisted. Man kunne oven i købet stående på Store Torv iagttage synet af bygninger, der måske nok var moderne, da de blev opført, men som ikke syntes at have de æstetiske kvaliteter, som nogle af de bygninger, der for år tilbage måtte vige pladsen, trods alt havde været i besiddelse af.

Med ombygningen af det tidligere hotel kunne den gamle købmandsgård fungere som et bycentrum i mindst 150 år oven i de 150 år, der var gået, siden agent Werner, en »berømt« skikkelse i den lokale historie, lagde de første sten.

Men det er en anden historie. Og den kan man læse i en lille bog »Matr.nr. 411. En købmandsgård i Thisted«, som lektor Jens Ole Petersen skrev og Ejerforeningen Royal udgav i forbindelse med færdiggørelsen af hotel-ombygningen. I øvrigt et fornemt stykke lokalhistorie der kan anbefales interesserede.

Mads Myrup og hans slægt

Da Mads Myrup fyldte 80 år i 1929, blev han betegnet som USA's ældste aktive bladmand. Han blev født i Tømmerby, og artiklen her giver en kort beskrivelse af hans levnedsløb og hans rødder i Thy og Vester Hanherred.

På Videnskabernes Selskabs Kort (1787) kan man lidt nord for Glæde i Lild Sogn finde navnene »Myrup« og »Myruphuus«. Det sidste navn kan være den sidste rest af den samling huse, som man véd var hårdt ramt af sandflugt i 1500-tallet. Sognepræsten indberettede i 1625, at de tre byer Myrup, Nørklit og Bulbjerg var lagt øde, og at de i 32 år ikke har kunnet give tiende eller andre ydelser på grund af sandflugt.

Ifølge Trap Danmark nævnes gårdnavnet Myrup i de skriftlige kilder allerede i 1483. Her boede de skibbrudne, og her har været afholdt strandingsauktioner, som engang var en stor folkeforlystelse. I dag er denne ejendom det eneste sted, der har knyttet navnet Myrup til sig. I nyere tid har den været ejet af Carl Lorentzen, der opbyggede bugserselskabet »Goliath«, som var specialist i bjærgning og isbryderassistance. Oprindeligt slog han sine folder som »stærk mand« på markeder landet over.

Myrup-slægten, som vi her beskæftiger os med, har slægtsnavnet fra Øster Myrup, hvor et ungt ægtepar slog sig ned efter deres giftermål i 1753. Det var Laurids Pedersen og Bodil Lauridsdatter. De var begge født i 1730, han i Sdr. Skadhauge og hun i Hvole. De fik otte børn, og de fire drenge fik navnet Myrup, som de bar videre til kommende slægtled. Omkring 1780 flyttede ægteparret til Hjardemål Klit

(Madsbøl), hvor de døde på aftægt hos datteren Kirsten og hendes mand – han i 1795 og hun i 1807. Deres børn er indført i kirkebogen med efternavnet Larsdatter eller Larsen Myrup:

1754: *Maren*, gift med Chr. Larsen Møller i Bjerget Mølle.

1757: *Ellen*, gift med Lars Christensen i Glæde.

1760: *Anders*, gift med Anne Nielsdatter Vigsø i Vust.

1762: *Maren*, gift med Jens Nielsen i Glæde.

1765: *Kirsten*, gift med Niels Christensen Bojer, Hjardemål Klit.

1767: *Christen*.

1770: *Peder*, gift med Else Christensdatter, Glæde.

1775: *Laurids*, gift med Karen Christensdatter Schårup.

Nævnte Christen Larsen Myrup, f. 1767, blev gift første gang i 1799 med Anne Nielsdatter Holm. Hun døde 1804 i Thisted, sandsynligvis i forbindelse med fødslen af sit tredje barn, der døde samme år. Christen Larsen Myrup giftede sig anden gang i 1807 med Margrethe Madsdatter Røjkær, der var født i Malle, Sennels sogn. Familien boede i Malle, men flyttede efter et par år til Febbersted i Ræhr sogn. Sammen fik de ni børn, hvoraf de syv yng-

Gården Myrup fotograferet i 1986.

ste blev født i Febbersted. I kirkebogen har pigerne efternavnet Christensdatter og drengene efternavnet Christensen Myrup:

1807: *Mads*, død samme år.

1809: *Anne Birgitte*, blev plejebarn hos farbroderen Peder Larsen Myrup i Glæde. Fik 13 børn i ægteskabet med Peder Christensen Bliksted fra Vust.

1810: *Birgitte* (Birte), gift med Bertil Chr. Pedersen i Glæde, hvor der blev født ni børn.

1812: *Niels*, gift første gang med Mette Pedersdatter og anden gang med Mariane Jensdatter. Boede i Glæde og udvandrede 1875 til Utah som mormon.

1814: *Axel*, gift 1850 med Ane Catrine Poulsdatter; boede 1860 i Glæde.

1816: *Peder*.

1817: *Lars*.

1819: *Mads*, død samme år.

1821: *Poul*.

P. C. Myrup

Peder Christensen Myrup blev født d. 22. september 1816 og konfirmeret 1831 i Ræhr Kirke, hvor kirkebogen har vedføjjelsen: »*Udmærket god Kundskab, godt Forhold.*« Allerede et par år efter konfirmationen blev Peder ansat som omgangslærer i Hansted. Stillingsbetegnelsen betyder, at der ikke var nogen skolebygning, men at både læreren og undervisningen gik på omgang. I februar 1839 skriver præsten i en udtalelse, at Peder i seks år har forestået undervisningen i Hansted omgangsskole og fortjener det bedste vidnesbyrd.

Fra Hansted kom den unge Myrup til Tømmerby som lærer. Et år senere, i september 1840, går pastor Haven til skrivepulten i Kærup præstegård og skriver følgende vidnesbyrd:

»Foranførte P. C. Myrup har i noget om et helt Aar fungeret som Lærer ved Tømmerby Skole og samme opholdt sig i Lild Sogn. Jeg ønsker ham Kundskab og Hel-

bred samt Guds Naade til at begynde og fuldende den Bane, han nu skal betræde sig selv til sand Velsignelse.»

Den omtalte livsbane indebar, at Myrup i 1840 blev optaget på seminariet i Snedsted, hvorfra han blev dimitteret to år senere. Man må gå ud fra, at han derefter har haft løser ansættelser, inden han i 1845 fik fast embede i Tømmerby. Her fulgte nu nogle begivenhedsrige år. I 1850 kunne han flytte sin skolevirksomhed til en helt ny skolebygning (nu Selbjergvej 6). På dette tidspunkt var han også blevet kirkesanger, og han åbnede hjemmet for unge læreraspiranter, som han forberedte til seminariet.

I årene 1852-56 repræsenterede P. C. Myrup Bjerget-kredsen i folketinget. Første gang vandt han over kammerråd C. A. H. Hansen fra Thisted, men senere opnåede han flere gange uden afstemning at blive kåret som kredsens repræsentant. Myrup var højre-mand, og blandt hans tilhængere havde vedtagelse af en ny skolelov vakt modstand. De mente, at han i den forbindelse havde været for optaget af at få vedtaget en lov, som efter deres mening gav lærerne for gode kår. Derfor nedlagde han i 1856 sit mandat i folketinget. Denne uenighed har måske medvirket til, at han søgte nye græsgange. Under alle omstændigheder blev han i 1858 kaldet som skolelærer og kirkesanger i Skinnerup. Senere kom han til Tingstrup som lærer, og han optræder også i kilderne som gårdejer i Skinnerup. Myrup døde i Thisted d. 6. marts 1901.

Peder Christensen Myrup var gift fire gange. Hans første kone var Else Christensdatter fra Vang. Hun døde i Tømmerby i 1854 og havde forinden født fire børn. Én af dem var Christen Madsen Myrup, der blev født i Tømmerby Skole d. 23.

august 1849. Da han senere kom til Amerika, kaldte han sig Matt Myrup, som igen blev fordansket til Mads Myrup. Han døde d. 5. januar 1932.

Anden gang blev P. C. Myrup gift med Anne Margrethe Pedersdatter Bjerregård, som var født i Vigsø. I dette ægteskab var der to børn, mens der var syv børn i Myrups tredje ægteskab med Maren Andersdatter, der var født i Skinnerup. Der var vist ingen børn i det fjerde ægteskab med Else Kirstine Stentoft, f. i Vang; men det ser altså ud til, at P. C. Myrup var far til 13 børn.

Mads Myrup

De følgende oplysninger om Mads Myrup er hentet fra en artikel i Thisted Amtsavis d. 7. september 1929. Det er en direkte gengivelse af en artikel, der kort tid forinden var bragt i bladet »Den danske Pioner« i anledning af Myrups 80 års fødselsdag.

Mads Myrup trådte tidligt i faderens fodspor. Allerede inden han blev konfirmeret, måtte han af og til afløse faderen i skolestuen, når denne på grund af sine mange gøremål ikke kunne være til stede. 17 år gammel kom Mads på Ranum Seminarium, men han måtte afbryde uddannelsen på grund af sygdom. Da han blev rask igen, kom han på Galtrup Højskole og drog derefter ud i livet som »en halvstuderet røver«, som han senere selv udtrykte det. Først blev han lærer i en privatskole i Nr. Kongerslev, men så blev han grebet af udlængsel og drog til Amerika for aldrig senere at vende tilbage.

Kun 19 år gammel gik Mads i 1869 ombord på damperen »Sibiria«, og d. 1. maj ankom han til byen Racine i staten Wisconsin. Byen ligger knap 100 km nord for

Chicago. Den unge udvandrers første opholdssted var et logihus, der blev drevet af en enke fra Falster. Snart fik han arbejde uden for byen hos en farmer i Yorkville. Her var der flere børn, som snakkede løs, og følgen blev, at Mads efter otte måneder var velbevandret i det engelske sprog. At han tillige kunne synge og spille violin, var kun et plus ekstra.

Fra farmen vendte Mads Myrup tilbage til Racine, hvor fabrikkerne var begyndt at skyde op. Han blev smedemedhjælper, senere maskinarbejder og arbejder i et garveri. Da det kneb med at få job, var han jernbanearbejder og gik dernæst på skovhugst i Michigan i nærheden af byen Manistee. Under et ophold i denne by fik han oprettet en dobbeltkvartet, der afholdt en koncert, hvor tillige Hostrups »Soldaterløjer« blev opført under hans ledelse. Indtægten blev sendt til Danmark som hjælp til de skadelidte efter stormfloden i 1872.

Fra Manistee vendte Mads Myrup tilbage til Racine, hvor han i flere år ernærede sig som maler samtidig med, at han istandsatte musikinstrumenter og lignende.

I 1876 kom Mads Myrup på sin rette hylde, idet han sammen med jyden W. Hæstrup grundlagde »Folkets Avis«. 15 år senere blev han ansat ved dagbladet »Times«, hvor han forblev uden afbrydelse under fem forskellige ejere. Han begyndte som reporter, men blev i tidens løb fremmet til redaktør. Siden blev bladet større og smeltede sammen med et andet under navnet »Times-Call«. Her arbejdede han som chef for den afdeling, der behandlede indenrigsnyhederne. I den stilling var han endnu aktiv som 80-årig. Han bevarede kærligheden til sine landsmænd og fremhævede ofte deres dyder. Mange af dem blev hjulpet frem ved hans hjælp, ikke mindst flere danske kunstnere.

Foreningsmand

I 1877 blev Mads Myrup viet i den danske kirke til Bertha Emilie Berthelsen, der stammede fra Aalborg. Ægteparret fik en børneflokk på ni, hvoraf de fem var døde i 1929. Bortset fra nogle år i firserne var familien bosat i Racine, hvor fru Myrup døde i 1920.

Mads Myrup var en udpræget foreningsmand og var ikke mindst aktiv i den danske forening. Her blev han allerede i 1874 leder af en dramatisk klub, der opførte mindre stykker på scenen. Tidligt oprettede Myrup en trio, hvor han dirigerede og spillede første violin. Desuden ledede han foreningens sangkor, der i 1889 blev en selvstændig sangforening, som under navnet »Hamlet« vandt berømmelse. Myrup oprettede et andet kor.

I 1876 var Mads Myrup blevet præsident for den danske forening, og man vedtog at opføre egen bygning og ændre navnet til Dania. Da foreningen i 1892 fejrede 25 års jubilæum, stod han i spidsen for festlighederne, der længe blev husket som enestående.

I forbindelse med 80 års fødselsdagen omtales Mads Myrup som en mand, der lignede én på 50, allerhøjest 60 år. Da han skulle angive grunden til sin høje alder, svarede han:

»Jeg har aldrig danset på roser og heller ikke sanket i lader. Jeg har aldrig været afholdsmand, tværtimod, men jeg er aldrig gået over stregen. Desuden har jeg altid røget tobak som en tyrk, og dernæst er jeg både jøde og thybo, og alt dette i samling må vi give skylden, da jeg ikke kender nogen anden grund.«

Thy Valgmenighed

– dengang der var to præstegårde i Vestervig

Artiklen skal ses som et supplement til pastor Søren Anker-Møllers artikel i årbogen 2000 om »grundtvigske menigheder i Thy – en korfattet oversigt«.

*Først da vågned' de morsingboer
og sang, så det runged' i sky.
det klang så yndelig over fjord.
– Så vågned' de også i Thy.*

Disse let omdigtede verslinier, forfattet i 1860'erne af morsingboen S. A. Ovesen (lærer i Solbjerg og redaktør ved Morsø Folkeblad), er nok et udslag af det kærlige drilleri, der altid har eksisteret mellem morsingboer og thyboer. Men hvis det er Ovesens hensigt at fremhæve, at den grundtvigske bevægelse i den nordvestlige del af landet havde sit arnested på Mors, så har han ikke helt ret, idet røret på Mors egentlig udspringer fra Snedsted Seminarium (oprettet 1813). Det var seminarie-lærer P. K. Algreen og Christen Kold (elev på seminariet 1834-1836), der sammen med den kendte fynske lægmand, Peter Larsen Skræppenborg, førte an i forsamlingsbevægelsen på Mors i 1830'erne. Men det er rigtigt, at den grundtvigske bevægelse på Mors efterfølgende bredte sig til Thy, især efter dannelsen af Morsø Valgmenighed i 1871 og ansættelsen af Rasmus Lund som valgmenighedens første præst.

Rasmus Lund fik nemlig snart en kreds i Thorsted og i Tilsted-Silstrup, som han regelmæssigt besøgte. Grundtvigianerne i Thy benyttede også pastor Knud Christensen, der var sognepræst i Hurup 1888-1893. Knud Christensen var grundtvigsk præget, og der opstod en del grundtvigsk røre, også i Sydthy, hvor en del folk fra nabosognene søgte til Hurup kirke for at høre Knud Christensen.

Også i Hundborg var der en stærk grundtvigsk vækkelse, og fra 1893 kom valgmenighedspræst Morten Larsen fra Holstebro i 10 år og prædikede hver 3. søndag i Hundborg kirke. Pastor Morten Larsen havde også mange konfirmander fra Thy, som under konfirmationsforberedelsen tjente på Holstebroegnen hos landmænd, der var medlem af valgmenigheden. Højskoleforstander Thyge Thygesen holdt gudstjenester på den i 1895 oprettede højskole i Hundborg. Efter at Thygesen var flyttet til Træden som præst for den derværende valgmenighed, søgte mange den grundtvigsk orienterede præst Nikolaj Lomholt, der var sognepræst i Snedsted i årene 1907-1917. Pastor Lomholt overtog i 1917 et præsteembede i Aalborg, og der opstod herefter et ønske om at søge de spredte grundtvigske kredse samlet. Bestræbelserne herfor resulterede i, at Thy Valgmenighed blev oprettet i 1918.

Valgmenighed eller frimenighed

Umiddelbart kan det undre, at de grundtvigske kredse i Thy valgte valgmenighedsformen. I Hanherred dannede man i 1883 den nu i 1918 meget store Klim Frimenighed, og på Mors var man ganske vist begyndt med en valgmenighed i 1871, men gjorde hurtigt den erfaring, at menigheden ikke kunne trives inden for folkekirkenes snævre rammer, hvorfor valgmenigheden efter 12 års forløb blev omdannet til Morsø Frimenighed.

At man i Thy alligevel besluttede sig for valgmenighedsformen, skal måske ses på følgende baggrund: Da Morsø Valgmenighed i 1883 valgte at overgå til en frimenighed, blev der også holdt møder med valgmenighedens medlemmer i Thy, og det viste sig, at en hel del af disse ikke ønskede at gå ind i den nye Morsø Frimenighed, nok under indtryk af, at tidligere frie menigheder, bl.a. i Thisted, ikke havde vist sig levedygtige og var endt i sekterisme, hvorfor Christen Kold da også i sin tid havde advaret sine venner mod at forlade folkekirken. – Paradoksalt nok gik det sådan, at netop de, der i 1883 lyttede til rådet fra Christen Kold om at være sig for sekteriske holdninger, alligevel for en dels vedkommende havnede i denne grøft, idet nogle af dem, der forblev i folkekirken, kom i forbindelse med den ejendommelige pastor B. C. Henriksen, Vejby-Sejlstруп i Vendsyssel, hvor han virkede som sognepræst i årene 1878-1887. Den karismatiske og efter manges mening noget sværmeriske præst begejstrede mange, og folk fra mange egne strømmede til kirken i Vejby. Hans prædikener blev meget drøftet i grundtvigske kredse, og en del grundtvigianere tog parti

for pastor Henriksen, mens andre var mere tilbageholdende. I flere henseender virkede pastor Henriksens virksomhed splittende. (Om pastor Henriksen, se bl.a. Arne Brandt Pedersen i Vraa Højskoles årsskrift 1954, samt jubilæumsbogen Morsø Frimenighed 1871-1971, p. 63).

Måske ligger en del af forklaringen i en udtalelse, som det fremtrædende medlem af »Overgaard-klanen«, gårdejer og kommunalpolitiker Alfred Overgaard, for mange år siden og i en helt anden sammenhæng fremsatte over for den, der skriver disse linier. Han sagde: *»I har osse altid været så konservativt indstillede i Sydthy«* – og det var ikke ment som nogen ros! Er det rigtigt – og det kan næppe helt afvises – så kan det godt være, at det i 1918 har været en større overvindelse for folk fra Sydthy at skulle forlade folkekirken, end den tilsvarende beslutning ville være for mange fra Nordthy. Og har der ikke kunnet opnås almindelig tilslutning til den mere radikale model med en frimenighed, så var det selvfølgelig nærliggende at samles om den mindre radikale løsning med en valgmenighed, hvor medlemmerne opretholdt medlemskabet af folkekirken.

I det sparsomme materiale, der har været til rådighed ved udarbejdelsen af denne artikel, ses spørgsmålet om valgmenighed contra frimenighed ikke at have været genstand for en nærmere drøftelse. Thisted Amts Avis kunne den 8. januar 1918 meddele, at der dagen før var afholdt et møde på Hurup Afholdshotel med deltagelse af ca. 100 mennesker. Pastor Lomholt, Aalborg (tidl. Snedsted) var kommet til stede og redegjorde for gældende regler i forbindelse med dannelse af en valgmenighed, og der *»nedsattes et foreløbigt udvalg til at føre sagen videre«*.

Hvornår Thy Valgmenighed formelt er dannet, fremgår ikke af avisreferater eller andet materiale. Under alle omstændigheder må det antages at være sket inden for nogle få måneder efter mødet i Hurup, idet Thisted Amts Avis den 15. august s.å. kunne oplyse, at seminarieforstander Søren Noe-Nygaard havde indvilget i at blive præst for Thy Valgmenighed og bosætte sig i Hurup.

Søren Noe-Nygaard

Søren Noe-Nygaard, der i en årrække havde været forstander for Ribe Seminarium, var selv seminarieuddannet. Noe-Nygaard fik bopæl i Hurup og skulle prædike i Vestervig og Hundborg kirker, som valgmenigheden opnåede de kirkelige myndigheders tilladelse til at benytte. I begyndelsen hvilede valgmenighedens brug af de to kirker muligvis på et mere uformelt

Pastor Søren Noe-Nygaard og frue.

grundlag, idet biskop Chr. Ludwigs, Aalborg, først ved skrivelse af 23. marts 1922 stadfæstede følgende regulativ for valgmenighedens anvendelse af kirkerne:

1. Valgmenigheden for Hundborg og Vestervig sogn har ret til at holde gudstjeneste i Hundborg og Vestervig kirker således, at kirken står til deres rådighed om formiddagen, når sognemenigheden har eftermiddagstjeneste og omvendt. Når der er messefald i Hundborg kirke, kan valgmenigheden forud vælge, om den vil have formiddagstjeneste eller eftermiddagstjeneste.
2. Den præst, der har formiddagstjeneste, har brugsret til kirken kl. 9-1. Den præst, der har eftermiddagstjeneste kl. 1-5.
3. Valgmenighedspræsten meddeler forud for hver måned sognepæsten i Hundborg, på hvilken tid han agter at benytte kirken på de søndage, hvor der er messefald for sognemenigheden.
4. Ved al anden brug af kirkerne må valgmenighedspræsten forud, enten skriftligt eller gennem et i sognet boende medlem af valgmenigheden, hos vedkommende sognepæst sikre sig, at kirken ikke forinden er optaget på anden måde.

Om den omstændighed, at regulativet først fastsættes tre-fire år efter valgmenighedens oprettelse, skyldes, at der er opstået problemer angående valgmenighedens brug af kirkerne eller kun almindelig administrativ langsommelighed, vides ikke.

At det blev sognekirken i Hundborg, som valgmenigheden benyttede i Nordthy, forekommer nærliggende, idet valgmenighedens medlemmer i Nordthy overvejende

boede i Hundborg-området. Ligeledes synes Vestervig kirke at have været centralt beliggende for medlemmerne i Sydthy. Karen Visby, datter af Kristian Anker-Møller, mener at kunne erindre, at mange medlemmer boede i Taabel, Vestervig, Villerup, Bedsted og Hurup.

Ordinationen af Søren Noe-Nygaard skete ved en gudstjeneste i Hundborg kirke søndag den 4. december 1918. Biskop Chr. Ludwigs forestod selve ordinationen, mens præsteindsættelsen foretoges af provst Hilden-Petersen. Også pastor Lomholt medvirkede ved gudstjenesten.

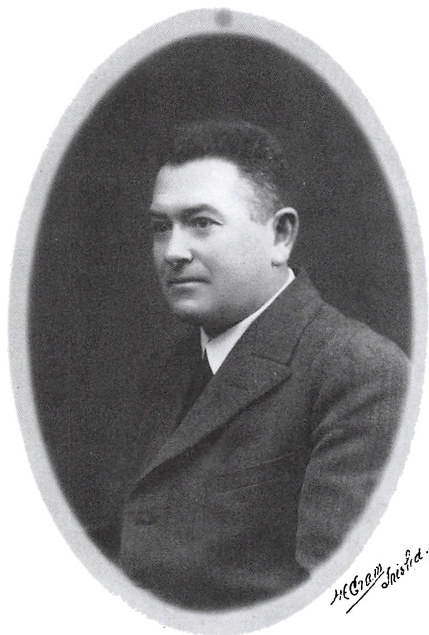
Pastor Noe-Nygaard blev hurtigt meget afholdt blandt valgmenighedens medlemmer.

Alligevel tog han allerede i 1921 imod en opfordring til at blive præst for Bering Valgmenighed. Om Noe-Nygaards afsked med Thy skriver Thisted Amts Tidende den 29. marts 1921: *»Langfredag holdt valgmenighedspræst Noe-Nygaard afskedsprædiken i Snedsted, påskedag i Hurup og Vestervig kirker og 2. påskedag i Hundborg. Alle steder var forsamlet en talrig kreds af menigheden.«*

Kristian Anker-Møller

I 1921 stod valgmenigheden så over for at skulle ansætte en ny præst, og det beror givetvis ikke på en tilfældighed, at valget faldt på den 34-årige sognepræst Kristian Anker-Møller i Velling. Pastor Anker-Møller var søn af den kendte frimenighedspræst i Klim, Søren Anker-Møller, og barnebarn af den lige så kendte frimenighedspræst på Mors, Rasmus Lund.

Thisted Amts Tidende bragte den 19. maj en omtale af pastor Anker-Møllers afsked med Velling. Efter afskedsprædike-

Pastor Kristian Anker-Møller.

nen 2. pinsedag havde menighedsrådet inviteret til en afskedsfest om aftenen i forsamlingshuset, hvor der der deltog *»flere hundrede mennesker«* og blev holdt en lang række taler for *»de vellidte præstefolk«*.

Kristian Anker-Møller havde, efter embedseksamen i 1912, i nogle år virket som seminarie- og højskolelærer, inden han i 1917 blev sognepræst i Velling, hvor han således kun kom til at virke i fire år. Ved flytningen til Thy bestod familien af hustruen Anna, f. Quistgaard, og børnene Karen og Søren. Sønnen Bent blev født nogle måneder efter flytningen. Familien fik som forgængerer bopæl i Hurup, men kun i en kortere periode, idet valgmenigheden nu havde så mange medlemmer, at man turde binde an med at bygge egen

Valgmenighedens præstebolig og Vestervig kirke, fotograferet i foråret 2002.

præstebolig. Af proprietær Chr. Christensen »Vestervig Kloster« blev der købt en byggegrund lige syd for gårdens have, og en præsentabel bolig blev opført i 1923. Det fremgår af tingbogen, at fru Juliane Poulsen, der formentligt var medlem af valgmenigheden, udlånte 10.000 kr. til byggeriet. (I dag er ejendommen kendt som tidligere mangeårig bolig for dyrlægen i Vestervig, og ikke mange er klar over, at den oprindeligt blev bygget som præstebolig).

Pastor Anker-Møller blev indsat i embedet ved en gudstjeneste i Vestervig kirke søndag den 15. maj 1921. Thisted Amts Tidende bragte den 19. maj en fyldig omtale af begivenheden, hvoraf refereres følgende uddrag: »...I dagens anledning var kirken smukt pyntet, og alle siddepladser i den store kirke var optagne... Indsættelsen blev foretaget af provst Dahl (Visby), der i sin tale bl.a. sagde: »Den valgmenighed, der her er stiftet, vogtes der på og ses der hen til. Gid, at den menighed må være en

sand menighed, så at der fra den kan udgå kraft og styrke til, at Guds rige kan blive udbredt og befæstet iblandt os...« Derefter oplæste provsten kongens kaldsbrev og biskoppens kollats, hvorefter pastor Anker-Møller besteg prædikestolen og talte over... Præsten forrettede herefter en barnedåb, mens frimenighedspræst Anker-Møller, Klim, forrettede altertjeneste. – Om aftenen var der fællesspisning på hotellet i Vestervig. Ca. 170 mennesker deltog. Der veksledes med taler og sang. Formanden for valgmenigheden, Chr. Olsen Yde, Hundborg, bød forsamlingen velkommen. Landstingsmand Frøkjær talte for de unge præstefolk. Endvidere blev der talt af provst Dahl, begge præsterne S. og K. Anker-Møller, pastor Christensen, Boddum, pastor Balslev, Mors, samt friskolelærer Gertsen, Klim.«

Det blev travle arbejdsår for pastor Anker-Møller. Med datidens samfærdselsmidler var det tidkrævende at komme rundt til den geografisk meget spredte menighed. Ikke blot skulle der holdes gudstje-

nester i de to kirker, men Anker-Møller blev også en meget benyttet foredragsholder, også uden for Thy. Mellem præstefamilien Anker-Møller og provstefamilien Dahl i Hurup opstod der et nært og venskabeligt forhold, og pastor Anker-Møller holdt jævnlige gudstjeneste også i Hurup kirke.

»Åbent brev« til biskop Chr. Ludwigs

Året 1926 blev et omskifteligt år for såvel Thy Valgmenighed som for præstefamilien Anker-Møller. Baggrunden var, at den af Porto Novo-missionen udsendte kvindelige missionær, Anne Marie Petersen, var hjemme det år og i nogle tilfælde medvirkede ved gudstjenesten hos grundtvigske præster, bl.a. på Fyn, hvor biskoppen dog klogeligt valgte at lukke øjnene for den beskedne overtrædelse af lovgivningen om kirkers brug, som handlingen indebar. Så smidig var Aalborg Stifts biskop, Chr. Ludwigs, ikke. Da det kom ham for øre, at både frimenighedspræst Søren Anker-Møller i Klim og sønnen Kristian Anker-Møller havde til hensigt at lade Anne Marie Petersen medvirke ved gudstjenester i sognekirker, udsendte han straks et cirkulære til stiftets provster med følgende ordlyd:

»På givne foranledning skal jeg herved tjenstlig anmode Deres Højærværdighed om snarest at ville indskærpe præsterne i (to ulæselige ord) provsti, at ingen kvinder – heller ikke nogen kvindelig missionær – må tale ved nogen ordinær gudstjeneste eller forrette altertjeneste i nogen af stiftets kirker.«

Cirkulæret nåede gennem provst Hilden-Petersen frem til Kristian Anker-Møl-

ler den 19. juni 1926, og der er ingen tvivl om, at Anker-Møller er blevet vred, endda meget vred over biskoppens nidkære og restriktive holdning. Allerede den 21. juni bragte Thisted Amts Tidende følgende »åbent brev« fra pastor Anker-Møller:

Hr. Biskop Ludwigs! Jeg beder Dem tilgive, at jeg ad denne noget usædvanlige vej henvender mig til Dem. Til undskyldning tjener, at den sag, der ligger mig meget på sinde, ikke blot vedkommer Dem og mig, men også offentligheden. Sagen er følgende: For nogen tid siden bad jeg missionær Anne Marie Petersen, der, som det vil være Deres Højærværdighed bekendt, for tiden opholder sig her i Danmark, om at prædike i Hundborg kirke ved den gudstjeneste, som valgmenigheden her lader afholde den søndag, da vi har vort årlige sommermøde.

Det faldt mig ikke ind, at der skulle være noget som helst at sige til dette. Jeg havde set, at frk. Petersen havde prædikeret ved søndagsgudstjenesten i Kerteminde og Dalby valgmenighedskirker på Fyn og ligeledes i Nazarethkirken i Ryslinge. Og i min henvendelse til Anne Marie Petersen véd jeg, at der aldeles ikke var tænkt på en demonstration af nogen art. Jeg fandt, at sagen var selvfølgelig og ligetil. Vel véd jeg, at man i fordums dage ikke kunne tænke sig en kvinde på en prædikestol, men jeg véd også, at hvad der forud var utænkeligt, nu om dage er ganske naturligt og selvfølgelig og føles således. Og så kommer, hr. Biskop, fra Dem just nu en anmodning til provsterne her i stiftet om, at det skal indskærpes os præster, at det ikke er tilladt, at kvindelige missionærer taler ved den ordinære søndagsgudstjeneste. Hr. Biskop! der er vistnok flere end mig, som med forbavelse har modtaget denne note

fra Aalborg til det ganske stift. Og mon ikke adskillige med mig forundret spørger: har en Biskop, en kristen Biskop, i det år 1926 intet nyttigere at tage sig til end at indskærpe ting, som tiden, livet for længst er løbet fra? Det er vist meget sandt, at det ikke er tilladt f.eks., at Anne Marie Petersen taler ved en søndagsgudstjeneste her i Thy Valgmenighed. Altså, det er imod de folkekirkelige bestemmelser. Men det forbavsende er, og det besynderlige er, at De, hr. Biskop, just nu finder anledning til at indskærpe dette, som livet for længst er løbet fra, i stedet for at lade en sådan sag ganske passe sig selv. Det er i sandhed en rørende omsorg for de folkekirkelige bestemmelser, der skal frem, de skal indskærpes. Synes De ikke, det havde været en kristen Biskop mere værdigt at overlade til menigheden selv at ordne sig i så henseende, som de selv fandt tjenligt til deres opbyggelse? Om så en folkekirkelig bestemmelse, som livet er løbet fra, skulle blive krænket, ja, det var jo rædsomt. Ja, undskyld, var det dog så slemt, hr. Biskop, er det virkelig Deres mening? Ja, det må det vel desværre være, når De just nu udsender til os præster Deres indskærpelse. Jeg har nu imidlertid den mening, og mon jeg skulle være ene om den, at et sådant spørgsmål kan menigheden nok selv afgøre, og hvad mere er: har deres kristelige ret dertil, og jeg for mit vedkommende agter intet som helst hensyn at tage til Deres indskærpelse af, hvad der i så henseende er tilladt eller ikke tilladt. Havde menighederne i Aalborg Stift nogen virkelig følelse af deres kristelige værdighed, deres kristelige ret, da ville det lyde tilbage til Aalborg som svar et tydeligt og klart: Må vi være fri! Den sag skal vi nok selv klare! Men det lyder ikke. Menigheden har været så længe under det statskirkelige åg, at en

sådan »indskærpelse« kan udsendes, uden at den sendes tilbage. Menigheden føler ikke, hvor ydmygende en sådan note fra Deres Højærværdighed er. Anne Marie Petersen er den danske menigheds udsending i indien. Nu er hun her hjemme. Falder det for en menighed ikke fuldkommen naturligt at lade hende tale fra kirkens talerstol ved søndagsgudstjenesten, når hun er til stede iblandt os? Jo, det gør. Er det prædikestolen, dette ophøjede møbel, der tager skade? Er det folkekirken? Er det menigheden? Ak nej, ingen af delene er tilfældet. Ja, men hr. Biskop, hvorfor komme med denne indskærpelse, som ingen har haft bud efter, men som set fra ethvert synspunkt føles som en beskæmmelse.

Er det derfor, vi har bisper, for at de skal sidde og våge over gamle, mulede bestemmelser, eller er kristne bisper til for at tjene livet? Hvad andre vil, ved jeg ikke, jeg kan kun feje for min egen dør og returnerer herved Deres indskærpelse. Jeg modtager den ikke, hr. Biskop, og jeg vil i påkommende tilfælde ikke rette mig efter den.

Vestervig, 19. juni 1926
Kristian Anker-Møller
Valgmenighedspræst

Samme dag bragte Thisted Amts Tidende et interview med biskop Ludwigs, hvor avisen stillede nogle ret nærgående spørgsmål i anledning af cirkulæret. Man kan ikke undgå det indtryk, at Ludwigs personligt var ked af sagen, og at han nok inderst inde følte sig på linie med den oprørske valgmenighedspræst, men at han – som den nidkære og korrekte embedsmand, han var – følte sig tvunget til at håndhæve gældende bestemmelser.

Det er formentligt sjældent forekommende, at en præst har henvendt sig til sin

biskop i så skarpe vendinger. Biskop Ludwigs reagerede da også omgående på det »åbne brev«, idet han den 22. juni sendte følgende skrivelse til provst Hilden-Petersen:

»Man har fra forskellig side meddelt mig, at valgmenighedspræst Anker-Møller i et såkaldt åbent brev i »Thisted Amts Tidende« i ret hæftige udtryk skal have nægtet lydighed mod mit cirkulære af 17. ds., d.v.s. mod lov om sognebåndsløsning og kirkers brug af 30. juni 1922 §8, stk. 3. Jeg skal i den anledning bede Dem meddele valgmenighedspræsten, at jeg betragter nævnte åbne brev som mig ganske uvedkommende og end ikke har gjort mig bekendt med det. Hvis han har nogen meddelelse at give mig vedrørende nævnte cirkulære, må han fremsende samme ad tjenstlig vej og i tjenstlig form.

Såfremt jeg ikke inden 30. ds. har modtaget sådan meddelelse, går jeg ud fra, at valgmenighedspræsten selvfølgelig bøjer sig for den lov, han som præst i folkekirken er forpligtet til at følge. Et ekspl. af Thisted Amts Tidende vedlægges og bedes tilbagesendt valgmenighedspræsten.»

Hvorfor biskoppen vedlægger det pågældende nummer af Thisted Amts Tidende, er ikke godt at vide. Han kan næppe have modtaget avisen fra Anker-Møller, men snarere fra redaktionen eller fra provst Hilden-Petersen. At biskop Ludwigs skulle have undladt at læse indlægget med det opsigtsvækkende indhold, forekommer næsten usandsynligt.

Sagen vakte betydelig opsigt og gav anledning til en offentlig polemik. Den senere biskop i Roskilde, Axel Rosendal, rettede en stærk kritik mod biskop Ludwigs »opkogning af gamle bestemmelser« og fandt det uheldigt, at der blev udstedt et cirkulære med dette indhold, alene gæl-

dende for et enkelt stift (indlægget trykt i Menighedsbladet).

Der foreligger ingen oplysninger om, hvorvidt missionær Anne Marie Petersen, på trods af cirkulæret, medvirkede ved gudstjenester i Thy Valgmenighed. Derimod er der ingen tvivl om, at Kristian Anker-Møller stod fast på sin overbevisning og uden længere betænkningstid tog konsekvensen heraf, idet han allerede den 8. juli 1926 indgav sin afskedsansøgning. En afskrift af ansøgningen er indført i valgmenighedens »liber daticus«, der også indeholder en afskrift af kirkeministeriets skrivelse af 11. september 1926, der imødekommer afskedsansøgningen. (Kun de tre første sider i liber daticus er udnyttet og yder derfor ikke noget større bidrag til valgmenighedens historie).

Valgmenigheden deles

Der opstod herved en alvorlig situation for Thy Valgmenighed. Ville man beholde Kristian Anker-Møller som præst, var menigheden tvunget til at udtræde af folkekirken og danne en frimenighed. Dette var de fleste medlemmer i Nordthy indstillet på, mens stemningen i Sydthy tilsyneladende var anderledes.

Valgmenigheden indkaldte til en ekstraordinær generalforsamling i Snedsted Forsamlingshus den 19. september 1926. Formand var på dette tidspunkt proprietær Jens Bruun, Gl. Raastrup. Et problem var, at valgmenighedens love i §7 indeholdt en bestemmelse om, at medlemskab skulle opsiges inden 1. juni med virkning fra 1. juni året efter. Skulle man følge denne bestemmelse, ville det betyde, at en frimenighed først kunne dannes i juni 1928, og så kunne frimenigheden næppe forvente at

få Kristian Anker-Møller som præst. Den gordiske knude blev løst ved, at dommerfuldmægtig Hansen, Vestervig, foreslog, at man i dette ene tilfælde satte §7 ud af kraft, og at udmeldelse af valgmenigheden herefter kunne ske pr. 1. okt. 1926. Dette forslag blev vedtaget af generalforsamlingen. Af Thisted Amts Tidendes referat af generalforsamlingen fremgår i øvrigt, at kredsen i Hundborg og en del af valgmenighedens medlemmer i Snedsted, Aarup og Hurup var besluttet på at følge Anker-Møller ud i frimenigheden, mens menigheden omkring Vestervig og en del medlemmer andre steder i Thy ønskede at fortsætte valgmenigheden.

Efter flere møder endte det med, at Thy Valgmenighed traf endelig beslutning om at fortsætte, nu overvejende med medlemmer i Sydthy, mens flertallet af medlemmerne i Nordthy og især omkring Hundborg brød med valgmenigheden og indgik i Thy Frimenighed, der hidtil havde været en »filial« af Morsø Frimenighed, men nu blev en selvstændig frimenighed, der ansatte Kristian Anker-Møller som præst.

Hermed var Thy Valgmenighed for tredje gang i løbet af kun otte år i den situation, at man skulle ansætte en ny præst.

Desværre tørrer kilderne på dette tidspunkt næsten ind. Det har ikke været muligt at finde protokoller eller lignende fra Thy Valgmenighed, og det følgende bygger derfor udelukkende på de meget kortfattede fremstillinger hos Paul Nedergaard og Søren Anker-Møller samt mundtlige oplysninger.

G. C. Petersen-Bønding

Valgmenighedens nye præst blev G. C. Petersen-Bønding, men han tiltrådte først i

marts 1928, altså ca. to år efter Anker-Møllers fratræden. Ifølge Søren Anker-Møller blev Thy Valgmenighed i vakanceperioden hjulpet af Lemvig Valgmenighed, hvis præst på dette tidspunkt var J. Chr. Hejlesen.

Petersen-Bønding virkede som præst for Thy Valgmenighed i årene 1928-35. Han havde tidligere været lærer på Thylands Højskole i Hundborg (oprettet i 1895 og ophørt i 1913) og derefter rejsesekretær for Santalmissionen. I 1935 blev Petersen-Bønding præst for Aulum-Vinding-Vind Valgmenighed, et embede han beholdt indtil 1962.

Niels Frøkjær, »Gaardhusmølle« i Taabel, beretter, at hans farfar, tidl. folketingsmand og landstingsmand Niels G. Frøkjær (død 1949), der var medlem af valgmenigheden, påtog sig det tunge hverv at overbringe den veldidte pastor Petersen-Bønding valgmenighedens opsigelse, begrundet i at man ikke længere magtede at aflønne en præst. Det må antages, at der har været et faldende medlemstal. Muligvis kan de vanskelige vilkår for landbruget i 1930'erne også have været en medvirkende årsag. Ganske vist var valgmenighedens medlemmer fritaget for at betale kirkeskat, men skulle til gengæld selv afholde alle menighedens udgifter.

Ikke længere egen præst

Thy Valgmenighed fik ikke mere sin egen præst, og præsteboligen blev afhændet i februar 1937. Ifølge Paul Nedergaard eksisterede valgmenigheden indtil ca. 1939, og menigheden fik indtil da igen hjælp fra Lemvig Valgmenighed, hvis præst fra 1931 var Jakob Busk Sørensen, der tidligere havde været sognepræst i Mygind v. Randers.

Om valgmenigheden i denne periode fortsat benyttede Vestervig kirke, eller om valgmenigheden allerede da benyttede kirken i Hurup, foreligger der ingen oplysninger om. Men det ligger fast, at Pastor Busk Sørensen også efter valgmenighedens ophør vedblev at komme til Sydthy en søndag i hver måned, og at disse gudstjenester afholdtes i Hurup kirke i Kirkeligt Sam-

funds regi. De månedlige gudstjenester synes at være fortsat helt hen mod slutningen af 1960'erne.

På længere sigt var der altså ikke grobund for en grundtvigsk valgmenighed i Sydthy, hvorimod de grundtvigske fri- og valgmenigheder i Nordthy, Hanherred og på Mors i skrivende stund (2002) fortsat trives i bedste velgående.

KILDER:

Paul Nedergaard: Dansk Præste- og Sognehistorie (Aalborg Stift).

Landet mod Nordvest.

Klim Valgmenighed 1883-1983.

Morsø Frimenighed 1871-1971.

Søren Anker-Møller: Kortfattet oversigt over de grundtvigske menigheders historie i Sydthy og Nordthy, gengivet i Historisk Årbog 2000.

Liber Daticus for Thy Valgmenighed.

Holger Begtrup: Dansk Menighedsliv i grundtvigske Kredse.

P.G. Lindhardt: Fem Aalborgbisper.

Hal Koch og Bjørn Komerup: Den danske kirkes historie, bind VII.

Asger Højmark og Uffe Hansen: De grundtvigske fri- og valgmenigheder.

Richard Andersen: Vandringer i Thy.

Diverse numre af Thisted Amts Tidende i perioden 1918 til 1926.

Diverse numre af Thisted Amts Avis i samme periode.

Jens Damsgaard: Rasmus Lund og frimenigheden på Mors.

Mundtlige oplysninger fra ældre nulevende personer i Sydthy og Nordthy.

Skulle læsere af denne artikel være vidende om, at der stadig opbevares et skriftligt materiale vedrørende Thy Valgmenighed, herunder protokoller, regnskaber eller lign., vil artiklens forfatter være taknemmelig for en henvendelse herom.

Præsterne i Øster og Vester Vandet

I artiklen kan man stifte bekendtskab med de 30 sognepræster, der siden reformationen har haft deres virke i Øster og Vester Vandet. Artiklens forfatter har indtil 1994 virket som kirkesanger og graver ved Vester Vandet kirke.

Betragter man præstetavlen, der i V. Vandet kirke er anbragt på nordvæggen, der hvor kvindedøren tidligere havde sin plads, ser man i fantasien en lang række af præster, der siden reformationen har gjort tjeneste i pastoratet, som indtil omkring 1980 bestod af Øster og Vester Vandet sogne. Klitmøller hørte til Vester Vandet sogn, også efter at de i 1872 fik deres egen kirke. Denne lange række af præster udgør her ved årtusindskiftet ikke mindre end 30 forskellige.

Vi behøver dog ikke kun at støtte os til fantasien for at danne os et billede af alle disse præster, der i kortere eller længere tid har betjent menighederne i sognene her ved Vandet Sø gennem mere end 450 år, idet der findes forskellige skriftlige kilder, der fortæller om præsternes liv og levned.

Blandt disse kilder kan nævnes S. V. Wibergs præstehistorie, der er afsluttet 1868 og udgivet 1870. Wiberg var sognepræst for Jordløse og Haastrup menigheder på Fyn, som det fremgår af titelbladet. Hans oplysninger er ret kortfattede, men det har jo også været et kæmpearbejde at skaffe oplysninger om alle præster og præsteembeder i Danmark efter reformationen, der som bekendt indførtes 1536.

Mere udførlig er Paul Nedergaards præstehistorie, der for Ø. og V. Vandets vedkommende omtaler præsterne fra 1839 til

o. 1960 og også har oplysninger om de kirkelige forhold i sognene.

Den lokale embedsbog, den såkaldte Liber Daticus, der nu opbevares på landsarkivet i Viborg, giver i mange tilfælde gode oplysninger om præsterne. Især har præsten og provsten Niels Vrigsted Hunderup, der var sognets præst 1852-1872, givet udførlige skildringer om sig selv og sine forgængere. Ligesom de efterfølgende præster i nogen måde har fulgt dette op.

Kirkebøgerne, der i disse sogne er ført fra 1691, giver oplysninger om fødsler, konfirmationer, vielser og dødsfald i præstefamilierne. Nævnes må også Krogh-Jensens optegnelser, der findes på lokalhistorisk arkiv i Thisted.

Da oplysningerne om præsterne som ovenfor nævnt skal søges mange steder, vil jeg her prøve at lave en samlet beretning fortrinsvis ud fra de forannævnte kilder. Der er imidlertid stor forskel i mængden af det stof, der er til rådighed omkring de enkelte personer. De første i præsterækken findes der ikke meget om, mens det længere fremme i rækken nok vil blive nødvendigt med en vis begrænsning, om det ikke skal blive for uoverskueligt.

Præstegården lå indtil o. 1920 i Agerholm, ca. 1 km fra V. Vandet kirke. Gården lå ved den gamle vej, der fra herredsbyen Hillerslev gik gennem Nors til Klitmøller,

ja, vejen gik faktisk lige gennem præstegården, viser de gamle kort.

Præsternes navne er bevaret tilbage til reformationen. Det kunne i den forbindelse være på sin plads at se lidt på reformationens indførelse i vort land som helhed. Vi vil i det følgende støtte os til en bog med titlen »Kirkens historie i Danmark«, udgivet i 1999 af Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer. Bogen, der er skrevet af dr. theol. og professor ved Københavns Universitet Martin Schwarz Lausten, har som undertitel »Pavekirke-Kongekirke-Folkekirke«.

Reformationen indførtes under og af Christian den 3. og blev godkendt på et stort rigsmøde, der afholdtes på Gammeltorv i København 30. oktober 1536. Reformationens gennemførelse betød også en ændring i Danmarks politiske system, idet kirken mistede den direkte politiske indfly-

delse, som den gennem bisperne havde haft i den katolske tid. Ved indførelsen af den evangelisk-lutherske tro blev det afgørende, at kongen og hans rådgivere fik mere magt og skulle styre kirken, selv om det ikke helt stemte overens med Luthers tanker.

Under det kirkelige genopbygningsarbejde gik kongen grundigt til værks. På moderne vis lod han en kommission, bestående af de kendte prædikanter fra reformationens tid, udarbejde et lovudkast til en slags kirkelig grundlov for den nye evangeliske kirke, en såkaldt kirkeordinans.

Kirkeordinansen blev sendt til godkendelse hos Luther i Wittenberg og fik kongens underskrift den 2. september 1537, samme dag indviedes de første syv lutherske biskopper. I kirkeordinansen træffes bestemmelser om, hvordan den nye lutherske gudstjeneste skal holdes, hvordan dåb,

Vester Vandet kirke.

nadver og andre kirkelige handlinger skal forrettes. Også undervisningsvæsenet og fattigforsorgen beskæftiger loven sig indgående med.

Kongen og de kirkelige ledere havde tilsyneladende det overordnede princip, at man ikke ville gennemtvinge den nye kristendomsforståelse. Den skulle forkyndes og efterhånden trænge igennem. Det hang også sammen med, at samtlige katolske præster blev siddende i deres embeder, men fra den 30. oktober 1536 skulle de være lutherske. Dette var hensigtsmæssigt og nødvendigt, for der var simpelthen ikke andre til at overtage embederne. Her ad vejen skulle man så lære præsterne lutherdom.

Meget har forandret sig i tidens løb, men Gud og hans evangelium er uændret, forkyndelsen lyder stadig fra vore kirker søndag efter søndag, ligesom forskellige tiltag i kirkelige sammenhænge foregår til glæde for unge og ældre. Lad os håbe og bede om, at kirken med dens gamle og evigt unge budskab må være den grundvold, hvorpå der bygges også i de kommende slægter, og når kommende præster skal gøre tjeneste her.

I den følgende præsterække benyttes den nummerering, som Wiberg startede med.

1. Peder Jensen Klitmøller

Det er ikke meget, vi ved om denne Peder Jensen, med tilnavnet Klitmøller. Han nævnes i nogle dokumenter i Ålborg Stiftsarkiv, dateret »Palme Mandag 1542«, vedrørende en strid om retten til en gård i Øster Vandet. Da året 1542 er kort efter reformationens indførelse, er han sikkert den

første lutherske præst i Øster og Vester Vandet sogne. Meget sandsynlig har han også været den sidste katolske præst.

2. Peder Qvie

I Wibergs præstehistorie nævnes Peder Qvie som værende i embedet 1555. Der findes en præsteindberetning fra det år, hvor præsterne i de enkelte sogne af kongen, d.v.s. Christian den 3., pålægges at give indberetning om deres præstekalds beskaffenhed. For Aalborg Stift, som dengang kaldtes Vendelbo Stift, er disse indberetninger bevarede i bispearkivet. For Øster og Vester Vandet sognes vedkommende starter indberetningen således (ifølge D.H. Wulff. Statistiske Bidrag til Vendelbo Stifts Historie i det 16. og 17. Aarhundrede). Her oversat til nudansk:

Hr. Peder i Aggerholm har 2 sogne Øster og Vester Vandet. Efter forskellige oplysninger om gårde og tiende sluttet med denne anmodning: At kongelige majestæt vil unde denne præst noget af sin nådes tiende, til sin cappelans underholdning, thi han er en gammel mand, og at samme måtte ham i sin tid forlenes.

Denne hr. Peder må være Peder Qvie, som altså efter eget udsagn var en gammel mand i 1555. Men det kunne jo dengang som nu måske hjælpe at klage sig over forholdene i håb om, at klagen ville vinde gehør på rette sted.

Da provst N. V. Hunderup i 1854 skriver i embedsbogen, den såkaldte Liber Daticus, starter han i første omgang præsterækken med Christen Mouritsen Agerholm (Wibergs nr. 4), men tilføjer senere Peder Jensen og derefter Wibergs nr. 3 Mourits Christensen Møborg. Det ser således ikke ud til, at Hunderup har haft kendskab til

denne Peder Qvie. Han kan dog heller ikke have været i embedet ret længe, idet hans efterfølger Mourits Christensen Møborg nævnes som værende i embedet allerede 1561.

Den tanke kunne melde sig, om Peder Qvie kan være den samme som Peder Jensen Klitmøller, men det må vi overlade til klogere folk at granske i.

3. *Mourits Christensen Møborg*

I Wibergs præstehistorie nævnes han som værende i embedet 1561, 1571 og 1581, så han har været her i mindst 20 år og sikkert en del længere, idet hans efterfølger, der for øvrigt var hans søn Christen Mouritsen Agerholm, først nævnes 1599.

Mourits Christensen Møborg stammer antagelig fra Møborg, et sogn vest for Holstebro, men ellers ved vi ikke så meget om ham. Blandt de førømtalte dokumenter i bispearkivet findes også en præsteindberetning fra 1571. Her omtaler Christen Mouritsen sine indtægter og »*Beklager at hans gård og gods' avl så godt som alt sammen er fordærvet af sand.*« Det er jo en kendsgerning, at sandflugten på den tid og mange år senere var en svøbe for bøndernes og dermed også for præsternes avl og udkomme på disse egne.

4. *Christen Mouritsen Agerholm*

Han nævnes af Wiberg som værende i embedet 1599 og 1625. Hans fader var nr. 3 i præsterækken Mourits Christensen Møborg. Han tog eller fik selv navnet Agerholm efter sit fødested. Fra Christen Mouritsen Agerholm stammer en udbredt Agerholm slægt, hvis historie er samlet af Peter Agerholm Legind i Fjerritslev, født i Årup, Snedsted sogn 9. februar 1847. Slægtsbogen, der udkom 1918, giver mange og gode oplysninger om denne vidt forgrenede slægt. Det var almindeligt, at man i gamle dage tog eller fik navn efter sit fødested, og således opstod mange slægtsnavne.

Årstallene 1599 og 1625 dækker også over præsteindberetninger. 1625 beklager Christen Mouritsen sig sådan »*Både præstegården og sognet er ganske ringe og der ligger en alfarvej igennem min gård, fra havet og vesterstrand og tilbage igen. Jeg sidder med stor gæld og 8 børn, har ingen ildebrændsel uden nogle onde (d.v.s. dårlige) tørv, hvad andet behøves er på pun-gen (d.v.s. må betales).*«

Ja, kårene var ikke blide, men som tidligere omtalt, så man nok også sin fordel ved at fremstille det så ringe som muligt, i håb om lempelser på forskellig vis. For os kan det synes mærkeligt at klage over, at der går en offentlig vej gennem præstegården; men det hænger sammen med en gammel bestemmelse om, at man så var forpligtet til at tage sig af de vejfarende og deres forplejning. Det gjaldt vist især dem, der var udsendt af myndighederne. En sådan forpligtelse betød jo ekstra udgifter, og det kunne være en byrde for en fattig præst.

5. *Peder Christensen Øland*

5. *Peder Christensen Øland*

Han nævnes af Wiberg som værende i embedet 1637 og 1664. Han var gift med Cecilie Christensdatter, der var datter af for-gængereren i embedet, Christen Mouritsen Agerholm. Krogh-Jensen, hvis optegnelser

findes på lokalhistorisk arkiv i Thisted, oplyser i et notat fra Ørum lens regnskaber: 7 marts 1636 fæster Hr. Peder i Agerholm den øde degnebol.

Der kendes 3 børn af Cecilie og Peder Christensen Øland, nemlig Christen Pedersen den ældre, der senere blev præst og provst i Hundstrup, hvor han er malet på altertavlen. Han tog navnet Agerholm, der også undertiden staves Aggerholm. Han er født den 3. december 1637 og er tvilling til Christen Pedersen den yngre, der efterfulgte faderen som præst i Øster og Vester Vandet (se nr. 6). Desuden kendes der en datter af Peder Christensen Øland med navnet Johanne Pedersdatter, hun blev gift med Laurits Morsing, der boede i Thisted.

6. Christen Pedersen Agerholm

Han er født i Agerholm præstegård den 3. december 1637 og er søn af præsten Peder Christensen Øland og Cecilie Christensdat-

ter. Christen Pedersen benævnes undertiden som den yngre for at skelne ham fra tvillingebroderen af samme navn, der åbenbart var den førstefødte og derfor kaldtes den ældre. Det kunne synes upraktisk at give to brødre, der oven i købet var tvillinger, det samme navn, men det hænger nok sammen med, at de skulle opkaldes efter begge bedstefædre, der hed Christen.

Vores Christen Pedersen Agerholm blev student i Viborg 1660 og teologisk kandidat 1662. Han blev dog først ordineret 15. januar 1673, hvorefter han overtog embedet efter sin fader. Christen Pedersen Agerholm var gift to gange. 1. gang med Anna Melchiorsdatter, i dette ægteskab var der ifølge Wiberg 1 søn og 6 døtre. Hans 2. ægteskab var med Anna Nielsdatter Schytte, en præstedatter fra Vestervig. I dette ægteskab var der 2 sønner plus en datter, der ifølge kirkebogen blev gift 1694 med faderens efterfølger Peder Roalsen.

Agerholm havde en søn, Peder, der omkom ved en tragisk ulykke søndag d. 19.

Øster Vandet kirke.

oktober 1684. Han gik på latinskolen i Thisted, hvor han boede hos sin faster. På grund af en defekt ved den jernstang, som klokkerebet var fastgjort i, havde bytjernerne nægtet at ringe med kirkeklokken. To latinskole drenge var derefter blevet bedt om at foretage ringningen med det resultat, at jernstangen faldt ned i hovedet på drenge. Peder var død på stedet, mens hans skolekammerat blev krøbling.

I en skatteliste fra 1672 nævnes i Agerholm præstegård Hr. Christen Pedersen og hustru, hans moder og en søster. I en senere liste nævnes præsten med hustru og 6 børn. 1690 ser det ikke så godt ud i præstegården, idet en Kop- og Ildstedsskattefortegnelse ifølge Krogh-Jensens notater har følgende ordlyd: »Agerholm Præstegaard: Sognepræsten nyelig død, en Dreng senge-liggende, en Datter død straks efter, en anden dødelig siug og tilstanden jammerlig og sørgelig.«

Christen Pedersen døde i Agerholm præstegård den 1. februar 1690. Hans 2. kone Anna Nielsdatter døde samme år nogle måneder senere.

7. Peder Roalsen

Født den 28. juli 1655 i Bynæsset i Tronhjems stift. Han er således født i Norge, der på dette tidspunkt hørte til Danmark. Hans fader var Roal Larsen, moderen var Randi Jonædatter. Navnet staves også undertiden Roalsen. Peder Roalsen blev ifølge Wiberg student fra Tronhjem 1676 og cand. teol. 1680. Samme år fik han en stilling som hører, hvilket vil sige lærer i en latinskole.

Embedet som præst i Øster og Vester Vandet overtog han den 4. marts 1690 efter Christen Pedersen Agerholms død måneden

før. 25. oktober 1694 blev Peder Roalsen gift med forgængerens datter Maren Christensdatter. Efter hendes død 1704 blev han gift igen 1706 med Gedske Michelsdatter Langballe, født 1682 som datter af Michel Michelsen Langballe til hovedgården Nebel, der lå ved Nors Sø omkring 1 km fra præstegården.

Det blev Peder Roalsen, der 1691 startede den første kirkebog i Øster og Vester Vandet sogne, men desværre mangler der nogle sider med fødsler omkring 1704 og senere. Begge Peder Roalsens vielser kan vi finde i kirkebogen for V. Vandet, ligesom hans børn af 1. ægteskab er registreret, nemlig: *Christen* født 1696, *Roel* født 1697, *Ane* født 1698 (død ugift 1735), *Ole* født 1701, *Karen* født 1703 og *Peder* født 1704 (død 1714). Det var efter Peders fødsel, moderen døde den 23.-7. 1704, 33 år gl.

I andet ægteskab nævner kirkebogen kun en datter Maren født 1709 og død 1710, men som nævnt er kirkebogen mangelfuld, hvad fødsler angår. I Liber Daticus nævner provst Hunderup 1854, at der også skulle have været 2 sønner i dette ægteskab, nemlig Jonas og Peder.

Peder Roalsen blev provst 1702 og var i embedet til sin død 1730. Gedske Michelsdatter Langballe overlevede ham i ca. 5 år og døde 1735 i Øster Vandet og blev begravet i Vester Vandet. Hunderup mener, at hun døde i Store Tøfting, men det var ikke som antydnet hos sin søster, da denne døde i Tvorup allerede 1709.

Ifølge Wiberg beskrives Peder Roalsen således af biskop Bircherod efter en visitats: »*Den største mængde unge Folk, som sig nogensteds har fremstillet for mig, fandtes i denne Kirke og kunde jeg også af dens behagelige profectus befinde, hvad en religiøs, retsindig og nidkjær Sjælesørgers Omhyggelighed kan effectuere.*«

Det var jo pæne ord om præsten i Øster og Vester Vandet, Peder Roalsen, der efter denne udtalelse må formodes at have været en god præst for disse sogne. Det kan ellers i de fleste tilfælde være vanskeligt at forestille sig, hvad personerne bag de mange navne indeholder, hvilke tanker de har haft om sig selv og deres samtid. Peder Roalsen har sikkert sat sit præg på sognet i de 40 år, han fik lov til at virke som sognepræst og senere også som provst udfra Agerholm præstegård.

8. *Svend Hansen Hjørteberg*

Ifølge Wibergs præstehistorie er Svend Hansen Hjørteberg (måske Hjerterberg) født omkring 1659. Han er antagelig født i Hjertebjerg i Elmelunde sogn på Møn. Han fik studentereksamen 1683 fra Nykøbing på Falster. 1701-1703 var han ansat som skibspræst og sejlede med et skib, der gik til Ostindien. Omkring 1704 blev han hospitalspræst på Sct. Jørgens Hospital i Bergen.

Svend Hansen Hjørteberg er således vidt berejst og har prøvet lidt af hvert, inden han fra den 10. februar 1731 blev sognepræst i Øster og Vester Vandet. Han må have været omkring 70 år, da han kom til disse sogne. Han var gift med Christine Sørensdatter, med hvem han havde datteren Abelone, der senere blev gift med efterfølgeren i embedet Peder Knudsen Riber. Foruden denne datter har der sikkert også været en søn, idet kirkebogen flere gange blandt faddere nævner en student Svend Hjørteberg.

1732 blev præsten Svend Hansen Hjørteberg gift med en præsteenke ved navn Augusta Magdalene Funch. Hun må være

født omkring 1676, idet hun ifølge kirkebogen døde 1742, 66 år gammel. Selv døde Svend Hansen Hjørteberg 1736, 75 år gammel, så han fik altså kun omkring 5 år som præst i Øster og Vester Vandet. Han har sikkert ikke sat sig dybere spor i sognene, da han allerede ved sin tiltrædelse var en gammel mand, hvorfor han også 1734 fik bevilget er personel kapellan, nemlig Peder Knudsen Riber der senere blev hans efterfølger i embedet.

9. *Peder Knudsen Riber*

Født i Thisted den 1. september 1707. Hans fader var studehandler Knud Pedersen Riber, moderen var Kirsten Jensdatter. Som navnet antyder stammer slægten fra Ribe i Sønderjylland.

Peder Knudsen Riber blev ifølge Wiberg 1728 student fra Thisted latinskole. 1731 blev han teologisk kandidat og derefter ansat som hører ved latinskolen i Thisted. Provst Hunderup mener ifølge Liber Daticus, at Knudsen Riber var den sidste rektor ved denne skole. Her tager han dog fejl, idet Knudsen Riber ikke blev rektor. Latinskolens sidste rektor hed Niels Pedersen Lund.

1734 blev Peder Knudsen Riber ansat som personel kapellan hos præsten Svend Hansen Hjørteberg i Øster og Vester Vandet sogne, hvor han efter den gamle præsts død 1736 overtog embedet som sognepræst. Forinden var han 1735 blevet gift med den gamle præsts datter Abelone Christine Svendsdatter Hjørteberg, der var født i Bergen 1707.

Ifølge kirkebogen for Vester Vandet sogn blev der født 10 børn i dette ægteskab mellem Abelone og Peder Knudsen Riber, hvoraf de 5 var dødfødte og 3 døde som

Ved korbuen i V. Vandet kirke står et fire meter højt standur skænket af skippere og skudeejere i Klimtøller. Uret er fremstillet i 1754 af Anders Christensen Heede, Ø. Vandet. Prædikestolen fra 1690 er skænket af Peder Bendixen, Vandergård og Poul Olufsen, Klimtøller.

små. De levende fødte var: *Christine Augusta*, født 1735, død 1738. *Anna Johanna*, født 1737, død 1738. *Christina Johanna*, født 1738. *Svend Hjortberg*, født 1739. *Anne Kristine*, født 1742, død 1742. Efter den sidste fødsel af en dødfødt søn døde også Abelone, den 5. november 1745.

Man får stor medfølelse for præsten, der i anledning af dødsfaldet skriver således i kirkebogen: *1745 d. 5. nov.: Den gudelskende Matrone Apolonia Christina Hjortberg, Sognepræsten Hr. Peder Ribers i Livet elskelige, i døden højst savnelige Ægtemage og Hustrue. Efter en svær udstanden Fødselsstund, 38 Aar, 6 Uger, 2 Dage. Begraven med sin dødfødte søn i Armen den 12. dito.*

*Ach saare dyppet Pen,
som her min elskte Ven,
maa nu indskrive,
iblandt de dødes Tal,
men Herrens Naades Val,
dog fast skal blive.*

Det har sikkert været en svær tid og en stille tid for Peder Knudsen Riber. Efter 11 års ægteskab sad han nu ene tilbage i Agerholm præstegård med 2 børn, nemlig den 7-årige Christina Johanna og den 6-årige Svend Hjortberg. Der har selvfølgelig også været en del tjenestefolk af begge køn, for livet skulle jo gå videre, også i præstegården og i sognene.

Efter 9 år som enekmand gifter Peder Knudsen Riber sig igen den 6. august 1754 med en enke fra Vandetgård. I den anledning noterer præsten nu i kirkebogens vielsesfortegnelse følgende:

Sognepræsten til disse Menigheder Peder Knudsen Riber og Madame Petronelle Kirstine Søltoft, salig Oluf Poulsen Dragsbechs efterleverske her i Vandet, uden forudgaaende trolovelse, iflg. kongl. allernaa-

disk bevilling. Forlovere vare velærværdig Hr. Chr. Deinbol af Hundborg og Hans Christian Begstrup af Nors.

Herren self ligge nye Naade og Velsigelse til dette i Herren begyndte nye Ægteskab, at forrige længslers og trængslers Dage maa glemmes.

Som det fremgår af kirkebogens vielsesregistrering, var Petronelle Kirstine Søltoft enke efter Oluf Poulsen Dragsbech. Han var en meget velhavende mand, der foruden Vandetgård var ejer af flere andre gårde. Han er født i Klitmøller 1678, og han døde i Vandetgård 1753. Petronelle var født 1715 og datter af sognepræsten i Nørre Snede Christen Knudsen Søltoft, så det må siges, at det i alle måder, både standsmæssig og økonomisk, var et godt parti, præsten i Agerholm præstegård gik ind til, da han giftede sig med denne enke fra Vandetgård, der var eneaving efter sin mand, som var barnløs i begge sine ægteskaber.

Peder Knudsen Riber må dog i forvejen have været en velhavende mand, idet han allerede 1746 købte den nær ved præstegården beliggende gård Nebel, der forhen var en adelig sædegård, hvis historie kan føres tilbage til midten af 13-hundredetallet.

Peder Knudsen Riber døde 1765, 58 år gammel. De sidste par år var han tillige provst over Hillerslev herred. I Wibergs præstehistorie beskrives han som en retskaffen præst og berømmes især for sine færdigheder inden for skolevæsenet. Ved sin død var han en meget velstående mand, der var ejer af Nebel og Vandetgård, to af de største gårde i sognet. Nebel var dog på dette tidspunkt en del ødelagt af sandflugt, men det er jo en anden historie, som vi kun sporadisk vil komme ind på i denne forbindelse.

I Vester Vandet kirke hænger der på nordvæggen et epitafium over Peder Knudsen Riber og hans to hustruer med følgende ordlyd:

Madame Appolonia Christina Hiortberg, H: Peder Knudsen Riber, Sognepræst for Wester og Øster Wandet Meenigheder Hans hierteelskelige Hustrue, fød udi Bergen udi Norge af ærværdige og hæderlige Forældre den 22 Sept. Ao 1707, død her i Aggerholm Præstegaard den 5. Nov. 1745 efter 11 Aars Egteforening og sit 10. Barns smertelige Forløsning i sin Alders 39. Aar og henlagt til hvile self 9de med 7 Børn ved Siden og sin sidste fødde Søn i Armen. Ovenmeldte nu salige Peder Knudsen Riber, født i Thisted 3. Sept. 1707, indtrådte i andet Ægteskab med sin nu efterlevende Enkeprovstinde Petronelle Kierstine sal. Poulsøns 6. Aug. 1754, døde her i Agerholm Præstegaard 12. Nov 1765 i sin Alders 58. Aar, efter at han med Berømmelse som Præst i 29 Aar og Provst i 2 Aar havde ført sit embede. Den sal. Mands sidste egte Fælle Encke Provstinde Petronelle Kierstine de Søltoft er barnefødt i Nørre-Snede Præstegaard 22. April 1715 og døde her paa Nebbel Sædegaard 29. Dec. 1790 i sin Alders 76. Aar.

En anden ting, der er iøjnefaldende, straks man kommer ind i kirken, er det næsten 4 meter høje standur i korbuen. Dette ur er fra 1754 og altså anbragt i kirken i Peder Knudsen Ribers tid. Det er givet og bekostet af 24 skippere og skudehandlere, som det ses af en tavle, der hænger på kirkens sydvæg, men mon ikke præsten har haft en finger med i beslutningsprocessen. Blandt urets givere nævnes også den førromtalte Oluf Poulsen Dragsbech fra Vandetgaard, men han nåede ikke at se det færdige ur, idet han jo døde året før. Uret

er fremstillet af Anders Christensen Hede, der boede i Øster Vandet.

Petronelle Kirstine Søltoft døde, som det ses af epitafiet, 1790 i en alder af 76. Sine sidste år tilbragte hun på Nebel, som hun 1779 havde solgt til sin brodersøn Johannes Christensen Søltoft.

Af sin, efter den tids forhold, store formue oprettede hun flere legater til velgørende formål, ligesom hun i sit testamente betænkte flere personer, som enten var af familien, eller som hun havde stået i nærmere forhold til. Det beretter provst Hunderup i Liber Daticus.

Det blev en lang beretning om Peder Knudsen Riber, men han har sikkert også været én af de præster, der har betydet meget for Øster og Vester Vandet sogne.

10. Mathias Andresen Jensen

Han er født i Nyborg 1719, hvorfra han også ifølge Wiberg bliver student 1738. Han bliver cand. theol. 1744. Hvordan han er havnet på disse kanter, der for en fynbo må have forekommet at være noget af en udørk, melder historien ikke noget om. 1755 træffer vi ham som degn i Ræhr, og året efter er han degn i Nors. 1757 bliver han personel kapellan hos Conrad Hildebrandt, sognepræsten i Nors-Tved, og her bliver han gift med præstens datter Margrethe Elisabeth Conradsdatter Hildebrandt, der er født 1734.

1759 bliver Mathias Andresen Jensen residerende kapellan i Thisted, hvorfra han efter Peder Knudsen Ribers død 1765 fra den 3. marts 1766 bliver sognepræst i Øster og Vester Vandet sogne. Denne tjeneste bliver dog ikke lang, idet han allerede den 12. august 1768 dør af kræft i tungen,

så han har næppe haft større indflydelse på sognene her i de 2½ år, han var i embedet, og hvor han sandsynligvis har været syg i de sidste måneder. Hans ægteskab med Margrethe Hildebrandt var barnløst.

11. Michael Bertelsen Langballe

Denne mand kommer ikke langvejs fra, idet han er født 5. april 1727 på gården Nebel, der højst ligger 1 km fra præstegården i Agerholm. Hans fader var Bertel Michelsen Langballe, ejer af Nebel fra 1708 til han døde 1744, 72 år gammel. Han var gift med præstedatteren Bodil Marie Stampe, der også døde på Nebel 1744. Hun blev iflg. kirkebogen 52 år gammel. Det kan her indskydes, at det er en fejl, når Wiberg i sin præstehistorie nævner, at hun 1746 blev gift med præsten Peder Knudsen Riber.

Michael Bertelsen Langballe blev student 1749 og cand. theol. 1752. Han blev 1758 personel kapellan hos den pietistiske sognepræst Thomas Praem i Hjardemål, og her blev han gift med præstens datter Hedvig Marie Praem.

1766 blev Michael Bertelsen Langballe residerende kapellan i Thisted, hvorfra han 20. december 1768 blev kaldet til sognepræst i Øster og Vester Vandet. Heller ikke han fik nogen lang embedsperiode, da både han og hans kone døde 1773 med en måneds mellemrum. Dødsårsagen angives at være sprinkler, også kaldet forrådnelsesfeber, der ifølge »Ordbog over det danske sprog« er en hudsygdom, undertiden kaldet plettyfus.

Der kendes 6 børn i ægteskabet, nemlig 3 født i Hjardemål: Bertel 1762, Thomas 1764, og endnu en Bertel født 1765 (den

første er måske død). Ane Bagge, døbt i Thisted 1766. Bodil Marie Stampe, døbt i Thisted 1769. Petronelle Ribina, født i Agerholm præstegård 1770, men død en måned gammel. Sidstnævnte er åbenbart opkaldt efter Peder Knudsen Riber og hans hustru Petronelle Søltoft, der endnu levede og boede på Nebel, som jo var præstens barndomshjem.

12. Nicolai Eeg

Han er født i Slagelse den 18. januar 1741. Hans fader var købmand Mads Andersen Eeg og moderens navn var Anna Elisabeth Pedersdatter. Nicolai Eeg blev student fra Roskilde 1761 og cand. theol. 1763. Ifølge Provst Hunderup i Liber Daticus var han på et tidspunkt huslærer hos amtmænd Hauch i Thisted, hvorfra han 27. maj 1773 blev kaldet til sognepræst i Øster og Vester Vandet. 1774 blev han gift med en præstedatter af Søltoftslægten, Anne Birgitte Schurmann af Nørre Snede, født 1748. Der blev ingen børn født i dette ægteskab.

Nicolai Eeg omtales som en velbegavet, foretagsom, dygtig og formuende mand, men skal ifølge provst Hunderups beskrivelse i Liber Daticus tillige have været temmelig påholdende og nøjeregnende, hvad pengesager angik. Han købte, sammen med Poul Tøfting i Store Tøfting herregården Råstrup i Hundborg, der udparcelleredes.

Folketællingen 1801 giver følgende oplysninger om Agerholm præstegård:

Nicolai Eeg, husbond, 61 år

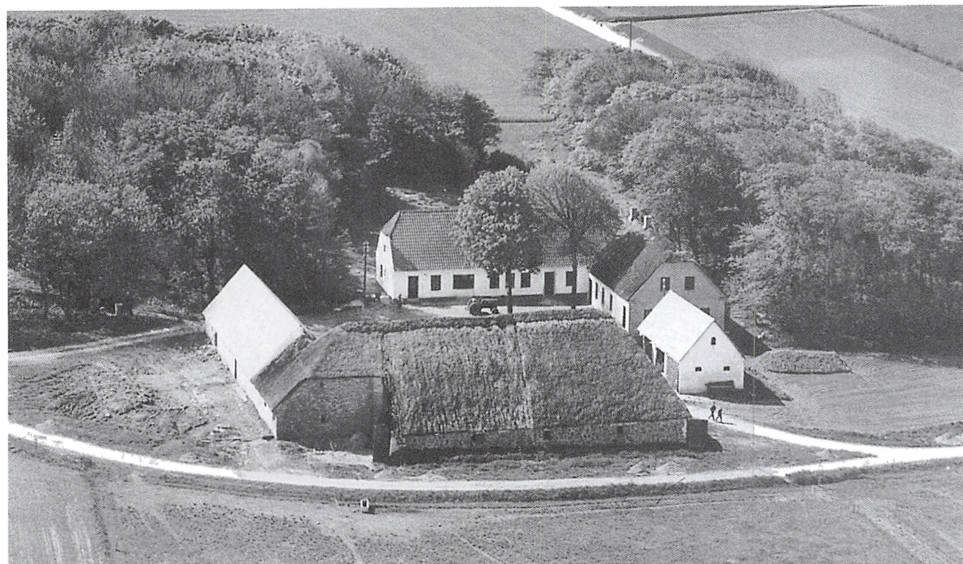
1. ægtesk., sognepræst

Anne Birgitte Schurmann, hans kone, 53 år

1. ægtesk.

Jens Pauli Søltoft, 72 år, ugift,

konens morbroder

Aggerholm præstegård sidst i 1950'erne. Stuehuset er det oprindelige fra 1822, dog ikke længere med stråtag.

Marie Wardall, 22 år, ugift,
plejedatter

Herefter nævnes som tjenestefolk 4 karle og 2 piger, hvorefter listen slutter med

Mette Bertelsdatter, 65 år, ugift,
får ophold

Ingeborg Larsdatter, 43 år, ugift,
får ophold

Så trods det at Nicolai Eeg og hans kone ingen børn fik, bortset fra den nævnte plejedatter, var der jo ikke mindre end 12 personer i præstegården, så der har sikkert været liv og måske også glade dage med de mange mennesker af forskellig alder, stand og køn.

Præstegårdens lade og østerhus blev genopført, efter at de grundet selvantændelse i hedetørv brændte 1775. Nicolai Eeg opførte også vesterhuset 1790. Han købte den gård, der fra gammel tid gik under navnet »Østen Præstegården«. Denne gård lod han opbygge og gav den navnet »Eegshvile«. Ni-

colai Eeg døde i embedet den 26. juni 1819, 78 år gammel, efter at have været præst i disse sogne omkring 46 år. De sidste 4 år var han også provst.

Ifølge Paul Nedergaards præstehistorie var han som så mange præster på den tid præget af rationalismens tankegang, så vi må nok regne med, at det var mest i det praktiske liv, denne foretagsomme mand satte sit præg på sognene her. Hans enke døde i »Eegshvile« 1826, 77 år gammel. Hun testamenterede ikke ubetydeligt til sognets skole og fattigvæsen, som Hundstrup udtrykker det i embedsbogen.

13. Christian Brandt Carstensen

Han er født i Sæby, 27. december 1789, faderen var den senere provst Carstensen i Thisted. Christian Brandt Carstensen blev

ifølge Wiberg student i København 1808 og cand. theol. 1813. Han blev kaldet til præst i Øster og Vester Vandet den 20. oktober 1819 og ordineret den 10. december samme år. Han blev stedets præst gennem 20 år, hvorefter han 1839 blev sognepræst i Boddum-Ydby pastorat i Sydthy. 1822 opførtes ifølge Liber Daticus et nyt våningshus (stuehus) af stærke grundmure.

Christian Brandt Carstensen blev gift 1. gang med Hansine Elisabeth Lillelund, der er født 1799 i Brøndum præstegård ved Skive, hvor hendes fader Hans Bernstorff Lillelund var sognepræst.

Ifølge kirkebogen blev der i dette ægteskab født 10 børn i Agerholm præstegård. Liber Daticus giver desuden oplysninger om deres senere liv. Børnene var følgende:

1. *Hans Lillelund*, født 1822, blev jurist.
2. *Ane Marie*, født 1823, gift med købmand Gjorup i Thisted.
3. *Christian Ehrenfried*, født 1825, blev gårdejer i Sydthy.
4. *Kjerstine*, født 1826, blev gift med fabrikant Clausen i Aalborg.
5. *Poul Nicolai Tøfting*, født 1827, blev boghandler i Thisted.
6. *Nicoline Claudia*, født 1829 og død 1830.
7. En dødfødt pige 1730.
8. *Nicoline Christine*, født 1831 døde i Boddum.
9. *Mathilde Nielsine*, født 1832 og gift med købmand A. C. Hundahl i Thisted.
10. *Birgitte Gjoe*, født 1833 gift med proprietær Breinholt på Boddum Bisgård.

Med disse 10 fødsler i løbet af 11 år må vi konstatere, at der igen er kommet børn til huse i Agerholm præstegård, og vi kan glæde os over, at de fleste levede og kom i gode stillinger. Hansine Elisabeth Lillelund døde den 1. februar 1834, 34½ år gammel. Nu sad pastor Carstensen tilbage med en børneflokk, hvor alle var ukonfirmerede.

I folketællingen af 18. februar 1834 nævnes i Agerholm Præstegård følgende personer: C. B. Carstensen 45 år enke-

mand, sognepræst. Derefter nævnes 7 børn i alderen fra 2 til 12 år, så følger jomfru Elise Sand 24 år og ugift husjomfru. Til sidst nævnes 5 ugifte tjenestefolk, både karle og piger. Det blev i alt 14 personer, og så savner vi dog én, nemlig den 8 måneders gamle Birgitte Gjoe, hun er nok ved moderens sygdom og død kommet i pleje et eller andet sted.

1836 blev Christian Brandt Carstensen gift med Elisabeth Lund, der var datter af pastor Lund i Øsløs. I dette ægteskab var der 3 børn, men de er født i Boddum.

I Liber Daticus skriver provst Hunderup, at C. B. Carstensen var en præst, der omtales med megen agtelse og velvilje her i menighederne for den iver og nidkærhed, hvormed han varetog sit embede, og det kan af protokoller og kirkebøger ses, at han har været særdeles nøjagtig i sin embedsførelse. Han anses tillige som en begavet taler, der forstod at tale til rette tid og på rette sted. Dette skudsmål blev givet af Hunderup 1854, hvor endnu mange i sognene huskede deres gamle præst. Christian Brandt Carstensen døde i Boddum 1852.

14. Frederik Nicolai Severin Michelsen

Han er født i København den 7. april 1806 og broder til Vilhelm Michelsen, der blev provst i Thisted. Deres fader var residerende kapellan ved Holmens kirke i København, N. F. S. Michelsen. Frederik Nicolai Severin Michelsen blev student fra Vordingborg 1824 og cand. theol. 1830. Han blev ordineret kateket i Fåborg 1835, hvorfra han 22. oktober 1839 blev kaldet som sognepræst i Øster og Vester Vandet. Han var præst i disse sogne, indtil han 1852 blev sognepræst i Vrensted og Thise

sogne i Vendsyssel, hvorfra han 1861 flyttede til Dover i Østjylland.

Frederik Nicolai Severin Michelsen blev ifølge Hunderup i Liber Daticus gift 1835 med Anine Augusta Gottlieb, der var født i København 1812 som datter af toldkontrolør Viniens David Gottlieb. Også dette præstepar bragte børn til Agerholm præstegård, efter Hunderups oplysninger i alt 8, hvoraf de ældste var født i Fåborg: 1. *Anna Marie Elisabeth*, født 1837. 2. *Vinientia*, født 1839, hun blev gift med Peder Thomsen, født her i Skårupgård og var 1865 præst i Brabrand. 3. *Marius Christian Vilhelm*, født 1841, var 1870 læge i Hjørring. 4. *Johanne Lovise Frederikke*, født 1843, gift med en adjunkt i Sorø. 5. *Johanne Caroline Andrea*, født 1844. 6. *Emma Lovise*, født 1846. 7. *Elisabeth*, født 1839. 8. *Helga*, født 1851. Senere fik ægteparret endnu 2 sønner.

I Liber Daticus skriver efterfølgeren i embedet N. V. Hunderup, at pastor Michelsen omtales som en god taler og som velvillig og føjelig, men han anses ikke at have besiddet praktisk forretningsdygtighed uden for kirken. Det vil vel med andre ord sige, at han i det praktiske var ret hjælpeløs, så det kunne godt tænkes, at hans sognebørn undertiden har moret sig over deres præst; men da både han selv og hans kone jo var københavnere, havde de vel ingen forudsætninger med hensyn til at drive landbrug og den slags.

Han har sikkert heller ikke selv drevet præstegårdens landbrug, idet der ved folketællingen 1845 ikke findes mandlige tjenestefolk i Agerholm præstegård, men kun nævnes følgende personer:

Severin Michelsen, 39 år, gift, født i København, sognepræst.

Annine Gottlieb, 32 år, gift, født i København, hans kone. Herefter nævnes 5

børn, hvoraf de 2 ældste er født i Fåborg og resten her i sognet.

Til sidst nævnes 3 tjenestepiger nemlig: *Marie Larsdatter*, 41 år, født i Skinnerup, *Nicoline Stentoft*, 20 år, født i Thisted og *Margrethe Wergoe*, 17 år, født i Randers.

Denne sidste har nok ikke været en almindelig tjenestepige, siden hun som 17-årig er kommet så langt hjemmefra, hun er nok nærmere en slægting eller har på anden måde forbindelse med præstefamilien i Agerholm Præstegård.

F. N. S. Michelsen døde i Dover 9. januar 1873, efter 3 år som enkemand.

15. Niels Vrigsted Hunderup

Denne mand har vi jo allerede stiftet bekendtskab med flere gange, idet det er ham, der har ført pennen i embedsbogen Liber Daticus og dermed givet os mange af de oplysninger, som vi hidtil har støttet os til. Niels Vrigsted Hunderup har selvfølgelig også skrevet om sig selv i embedsbogen og oplyser blandt andet, at han er født den 26. august 1811 på Hjermitselevgård i Vendsyssel, hvilken gård forældrene Mads Hunderup og Anna Kirstine Nielsen, der var fra Fyn, havde i forpagtning af stamhuset Birkelse.

Niels V. Hunderup, der var den yngste af 11 søskende, blev student 1831 og cand. theol. 1837. Han fortæller om, at da forældrene sad i trange kår, måtte hans ældre brødre og andre støtte ham økonomisk i studietiden, ligesom han måtte dele tiden mellem studier og informationer, hvilket vel vil sige, at han selv gav undervisning for at klare sig økonomisk.

1839 blev han ansat som personel kappellan hos sin svoger Hans Riber, der var

præst i Jerslev-Vester Brønderslev, hvorfra han 25. april 1852 blev kaldet, eller som han selv skriver befordret til embedet som sognepræst i Øster og Vester Vandet.

18. oktober 1855 blev han viet i Jerslev kirke til Caroline Gustave Hjort, der var født 1828 og datter af Niels Schjørring Hjort, der var sognepræst i Tømmerup ved Kalundborg og en sønnedatter af biskop Hjort i Ribe. I dette ægteskab fødtes der følgende 7 børn i Agerholm præstegård: 1. *Hans Riber*, født 1857. 2. *Karen Cathrine*, født 1859. 3. *Niels Schjørring*, født 1861. 4. *Arent Henrik*, født 1863. 5. *Jens Mathias Lind Hjort*, født 1865. 6. og 7. *Carl* og *Ane Kirstine*, tvillinger født 1867, der begge døde dagen efter.

Man føler, at det er med en vis stolthed, at pastor Hunderup skriver følgende i embedsbogen: *Efter ved provst Paludan-Müllers forflyttelse at være konstitueret i provsteembedet den 1. april 1864 blev han allernådigst beskikket til provst for Hundeborg og Hillerslev herreder.*

Hunderup har i forbindelse med sine oplysninger om sine forgængere i embedet givet de seneste af dem et skudsmål med på vejen. Dette har han jo forståelig nok ikke gjort i beskrivelsen af sig selv, hvor han slutter med ordene: »Nu den 1. april 1872 kaldet til sognepræst i Egitslevmagle i Sjællands stift.«

Her slutter Hunderups selvbiografi, som vi her har taget uddrag af. Efter at være flyttet til Eggeslevmagle (som det nu staves ifølge nyere kortbog) blev han, efter sin kone Caroline Gustave Hjorts død 1876, enkemand. I slutningen af 1881 tog han sin afsked som sognepræst, og 2½ år efter døde han den 25. juni 1884 i en alder af knap 73 år.

Paul Nedergaard skriver i sin præste- og sognehistorie, at N. V. Hunderup var en

mand af den gamle skole, en myndig og dygtig embedsmand. Han nævner ikke noget om hans indflydelse på det kirkelige og åndelige liv i sognene. På et punkt fik han dog indflydelse på kirkens liv, idet han var med til at planlægge og bygge Klitmøller kirke, der dog først blev indviet og taget i brug 1872, efter at Hunderup havde forladt embedet. Tidligere måtte mølboerne, som beboerne i Klitmøller er blevet og endnu bliver kaldt, gå eller køre den lange vej på omkring 7 km, eller en mils vej som man ville sige på den tid. Det siges, at mølboerne havde deres pladser på det store pulpitur i Vester Vandet kirke, der tidligere var endnu større, idet det gik henover hele nordsiden af kirken. Efter 1872 blev det således lettere for mølboerne at komme i kirke, til gengæld blev det så mere besværlig for præsten, der nu måtte køre den mils vej, der var til kirken i Klitmøller og vel også holde flere gudstjenester, da der nu var tre kirker i pastoratet mod hidtil kun to.

Vi kan forstå, at Niels Vrigsted Hunderup var en mand, der havde forstand på mange praktiske ting, han var sikkert også en mand med stor historisk interesse, hvilket ses af hans beretninger i Liber Daticus om fortiden. Han giver også i embedsbogen udførlige oplysninger om Agerholm præstegårds bygninger, deres anvendelse, indretning, vedligeholdelse og omforandringer, som der år for år redegøres for med hensyn til, hvad der er blevet lavet, og hvad det har kostet. Det ser ud til, at der så godt som hvert år er sket forandringer og forbedringer i præstegårdens bygninger og deres indretning.

Ligeledes berettes om jorden og avlen, hvor meget der hvert år blev sået, og hvor meget der blev høstet. Også om sædskiftet og de forskellige afgrøder, der dyrkedes på præstegårdens marker. Alt dette vil det

føre for vidt at komme nærmere ind på, da det i Hunderups beretning fylder ca. 7 tæt beskrevne folieark. Dog skal det nævnes, at præstegårdens jordtilliggende udgjorde 70 tdr. bygsædeland (ca. 28 ha). Besætningen bestod 1854 af 4 heste, 15 køer, 4 kalve og 14 får og menes ikke at skulle blive mindre, men endog at kunne blive større, tilføjer Hunderup, der nu har været i embedet i 2 år, men forsikrer, at han endnu ikke har nået at få sine planlagte forbedringer med hensyn til gårdens drift gennemført.

Haven omtales som temmelig indskrænket med en udstrækning mod syd fra stuehuset på 70 alen, ved den østre side omtales den dér beliggende møllebakke. Vi kan konstatere, at pastor Hunderup synes at have haft styr på det hele, i al fald med hensyn til det, der drejede sig om gården og dens drift.

Ved folketællingen 1860 finder vi i Agerholm præstegård den 49-årige sognepræst og hans 32-årige kone med 2 børn, 3 karle og 4 piger. Det kan synes forholdsvis mange piger, men nogle af dem skulle nok hjælpe til ved malkning af køerne og andet vedrørende landbruget.

16. Poul Martin Møller

Denne mand blev N.V. Hunderups efterfølger som sognepræst i Øster og Vester Vandet. Han har ikke skrevet så meget i embedsbogen som sin forgænger, men har givet følgende beskrivelse af sig selv, som ordret lyder således:

Poul Martin Møller er født den 23. November 1833 i Radsted Præstegaard paa Lolland, en søn af fhv. Stiftsprovst Dr.

Klitmøller kirke.

H. U. Møller, R. af Db., i Lolland Falsters Stift. Jeg er den 6. af 12 Søskende, af hvilke de 8 lever, nemlig 3 Sønner og 5 Døtre.

Mine 2 Brødre ere ogsaa Sognepræster, nemlig Rasmus Møller i Olsker og Allinge paa Bornholm og Hans Ludvig Møller i Durup og Tøndering paa Salling. De 4 af mine Søstre er gifte med Præster, nemlig Pastor Worsøe i Gunslev paa Falster, Korff i Mørke ved Aarhus, Barfoed i Aars og Haubro i Viborg Stift og Sodemann i Hjortlund og Karlsrunder ved Ribe, den 5te er Enke efter kongelig Fuldmægtig Sodemann i Statistisk Bureau og bor nu i Nykøbing paa Falster.

Efter at have gaaet i Nykøbing Latinskole blev jeg Student i 1851. 1858 i Juni blev jeg theologisk Kandidat. Derefter modtog jeg praktisk Uddannelse til Præstegærrningen hjemme hos min Fader i Thorreby paa Lolland indtil 14. December 1858, da jeg blev kaldet til Kapellan p.l. for Hunstrup-Østerild og Hjørdemaal Menigheder her i Herredet. I Marts 1869 blev jeg kaldet til Kapellan p.l. for Ugilt-Taars i Vensyssel. 7. Juni 1872 blev jeg kaldet til Sognepræst for Vester og Øster Vandet samt Klimøller Menigheder. Den 22. Juni 1860 blev jeg i Gudbjerg Kirke paa Fyn ægteviet til Henriette Henninga Sidenius, en Datter af Sognepræst I. Sidenius i Gudbjerg. Vore Børn ere: 1. Hans Ulrik Isak Møller født 14. Juli 1861. 2. Valdemar M. født 16. Januar 1864. 3 og 4. Christian og Ludvig M. (Tvillinger) født 3. Novb. 1866, døde 3. og 7. Januar 1867. 5. Cathrine Elisabeth M. født 15. Novb. 1868. 6. Marie Louise M. født 20. Novbr. 1871.

(Optegnet i Juli 1879. P. M. Møller.)

Efter 7 år i embedet her flyttede Poul Martin Møller til Ulsted nordøst for Aalborg og derfra senere til Vesterborg på sin fødeø Lolland, hvor han døde 28. oktober

1898 knap 65 år gammel. Hans kone, der for øvrigt var hans kusine, overlevede ham i omkring 14 år, idet hun først døde 1912.

Ifølge Paul Nedergaard omtales han i Vesterborg som en vennsæl og god mand, der i modsætning til deres forrige præst kun prædikede efter manuskript.

Nok så interessant for os kan det nok være, at høre hvordan en lokal mand, nemlig Laust Nicolai Bertelsen, der var lærer i Øster Vandet, beskriver præsten Poul Martin Møller. Det må her bemærkes, at lærer L. N. Bertelsen var én af de ledende grundtvigianere på den tid, hvilket beskrivelsen naturligt nok bærer præg af. Hans beskrivelse findes i Historisk årbog for Thisted Amt 1944, hvorfra følgende uddrag er taget:

»Pastor Møller var det rareste og mest godhjertede menneske. Vi var grundenige og blev grundvenner. Han hjalp mig på sin milde, hjertelige måde til ret at kende mig selv og blive herre over min ilterhed.

Det var jo i den vækkelsesperiode, der så mildt dryssede ned over det danske folk efter 1864. I den tid kunne de forskellige meninger let komme til at brydes. Thi der var mange, som holdt fast ved det gamle, så de måtte gøre kraftig modstand mod det nye frembrydende åndsliv. Dette irriterede mig som nyvakt og gjorde somme tider mine udtalelser skarpere end nødvendigt. Da kunne pastor Møller, som den fredens mand han var, få os til at slå koldt vand i blodet blot ved et par jævne og milde ord.

Da der blev klaget over min religionsundervisning, svarede pastor Møller, at han med glæde ville betro mig sine børn, og at børnene fra Øster Vandet skole var de bedste ved konfirmationsforberedelsen.

Møller sang godt og havde en smuk sangstemme. Han opmuntrede til sang, og det havde god indflydelse på kirkesangen.

Han stod den grundtvigske retning nær, men var tålsom overfor de andre kirkelige retninger. Han var stille og alvorlig og dog livlig og kunne skæmte. I hans gæstfrie præstegård blev man altid modtaget hjerteligt, og man følte sig godt hjemme. Der var altid oplivende underholdning, samtaler, oplæsning og sang.

Haven var meget velholdt, og på Møllehøj i haven var der en fortrinlig krocketplads. Præsten havde huslærer for sine 2 sønner og hjalp min søn Jens ind på den studerende vej. Trods små indtægter var pastor Møller meget godgørende. Han var en god økonom, og hans dygtige hustru var sparsommelig. Han var måske ikke den klogeste, når det gjaldt en handel, sådant lå mere for fru. Han var meget afholdt i sognene.»

Så vidt lærer L. N. Bertelsen, og det er jo et ganske godt billede, vi får af Poul Martin Møller som en fredens mand, der søgte at dæmpe gemytterne med besindige ord. Samtidig får vi så også et billede af lærer Bertelsen selv såvel som af den vækkelsesbevægelse, han selv stod midt i og var en del af, nemlig den vækkelse Grundtvig og Christen Kold stod i spidsen for og derfor også kom til at lægge navn til. Indre Missions vækkelse var på dette tidspunkt ikke rigtig nået til disse sogne, så det er lidt usikkert, hvilke kirkelige retninger lærer Bertelsen hentyder til, når han nævner, at pastor Møller stod den grundtvigske retning nær, men var tålsom overfor de andre kirkelige retninger.

Det kan også undre, at Bertelsen nævner, at pastor Møller havde huslærer til sine 2 sønner, hvad med de 2 døtre, men de var selvfølgelig en del yngre. Bertelsen omtaler heller ikke Møllers prædikener, som han jo har haft god lejlighed til at høre, da han foruden at være en del af

menigheden sikkert også var kirkesanger. Møller har måske ikke været betragtet som den store prædikant, fordi han som tidligere nævnt var bundet af sit manuskript.

17. Jens Edvard Vilhelm Larsen

Også denne mand har givet en beskrivelse af sig selv i embedsbogen, der ordret lyder:

Jens Edvard Vilhelm Larsen, Søn af Prokurator og Bogtrykker Jan Kristian Larsen og Hustru Cæcilie Marie Larsen i Maribo, er født i Maribo 7. Oktober 1837, gik i Nykøbing Latinskole, hvor min Moder boede som Enke, og blev i 1857 Student med første Karakter. Under min Studietid lå jeg fra 1858 på Regensen, og lagde mig som Lærer særlig efter engelsk Sprog og Literatur. 1864 tog jeg theologisk Embedsexamen. Efter at have aftjent min Værnepligt i 1864 på Lazarettet i Wildersgade, opholdt jeg mig 5 Aar i København, hvor jeg underviste i forskellige Skoler – i Religion og Engelsk, jeg havde saaledes Timer i Borgerdydskolen i København, og i Latin på Realskolen i Store Kongensgade. Efter at have taget de praktiske Prøver ved Pastoral Seminariet og prædikeret en Tid hos afdøde Sognepræst Gunni Busck i Brøndby, som uordineret Medhjælper til Aftenang, kaldtes jeg 1869 til personel Kapellan i Vester og Øster Assels på Mors, hvilken Stilling jeg indtog i 2 Aar, og blev saa personel Kapellan i Nors-Tved Pastorat i Thy. I 1873 blev jeg kaldet til Sognepræst i Skagen Købstad og forflyttedes fra denne By mellem Klitterne 1879 i Efteraaret til Vester og Øster Vandet i Thy, hvilken Egn jeg havde vunden Kær under min Gerning i Nors. Paa grund af Skagens afsondrede Beliggenhed kunde jeg først ved min Efter-

mands Ankomst i 1880 tiltræde Embedet her 1. Søndag i Fasten. – Og efter at være kaldet 26. Januar 1889 til Sognepræst for Vejlbj Menighed paa Fyn har jeg d. 2 Søndag i Fasten (17. Marts) sagt Menighederne i Øster Vandet, Vester Vandet og Klitmøller mit Farvel fra det kjære Hjem min Hustru og mine Børn fandt her, hvor vi ikke friedes for Suk og Byrder, men fandt derhos kære Venner og Velsignelse baade i Hjemmet og i Kirken.

Som Kapellan i Assels ægtede jeg 1863 d. 23. Juli Anne Kristine Berg af København, Datter af Fabrikant P.F. Berg og Hustru Marie Kristine Berg, født Bak. Vore Børn ere: 1. Gudrun Marie Larsen f. 29. Oktober 1870 i Øster Assels, 2. Dagmar Cæcilie Larsen f. 20. September 1873, 3. Gunni Johannes Larsen f. 29. Januar 1875, 4. Iver Vilhelm Larsen f. 23. December 1876, 5. Holger Karl Larsen f. 27. Juli 1878, 6. Anna Magrete Larsen f. i Agerholm Præstegaard 23. Maj 1880, 7. Agnar Hans Bak Larsen f. i Agerholm 12. August 1881.

Under min Embedstid havde jeg den Glæde at indivi ved en Højtid i Klitmøller Kirke det af Hendes Majestæt Dronningen malede Billed, ligesom at opnaa ved andragende en Bevilling paa Finansloven som Bidrag til Anskaffelse af et Skifertag, hvorved Kirken sikredes mod Forfald. Det saare uheldige, i høj Grad stødende Alterbilled i Vester Vandet Kirke er bleven afløst af en passende Alterprydelse – Øster Vandet Kirke har faaet Varmeovn og Begyndelse er gjort til Beplantning af Kirkegaarden der.

Rolige ere de ni Aar henrundne under sunde Kirkelige Forhold. Sekterne have ikke fundet Indgang, skønt de have forsøgt det.

(Optegnet 17. Marts 1889 Vilh. Larsen)

1. februar 1880 var der folketælling, så da kunne man forvente at finde familien i

Agerholm præstegård, men da er de åbenbart endnu ikke kommet til sognene her, idet vi i præstegården finder den forrige præsts kone Henriette Hengenja Møller sammen med børnene. Præsten Poul Martin Møller selv er ikke nævnt, så han er nok allerede rejst til sit nye embede på Lolland. Der kan ikke herske tvivl om, at den nye præst Jens Edvard Vilhelm Larsen og med ham vel også hans familie er kommet til Agerholm præstegård kort efter folketællingen.

Der findes ikke så mange oplysninger om pastor Larsen, udover hvad han selv har skrevet i sin levnedbeskrivelse. Det ser ud til, at præstens svigermoder en kort tid har opholdt sig hos familien i præstegården, idet vi i kirkebogens registrering af dødsfald i Vester Vandet finder Kirstine Marie Berg født Bak. Enke efter vægtfabrikant Berg i København, død 66 år gammel, i Vester Vandet den 15. oktober 1881 og begravet i København.

Pastor J. E. V. Larsen og hans familie flyttede til Vejlbj ved Middelfart på Fyn i januar 1889. Der blev han præst i 25 år, til han tog sin afsked 1914. Han døde året efter den 20. oktober. De sidste 10 år var han enkemand, idet hans kone Anne Kristine Berg døde allerede 1905.

Paul Nedergaard oplyser i sin præste- og sognehistorie, at pastor Larsen i Vejlbj ikke sluttede sig til Indre Mission, der ellers havde god tilslutning i dette sogn. Det oplyses også, at Pastor Larsen var i besiddelse af en poetisk evne og skrev digte til blandt andet Dansk Kirketidende og dagbladet Dannebrog.

I sin levnedbeskrivelse nævner pastor Larsen til sidst, at de ikke her i sognene friedes for suk og byrder, men det defineres ikke nærmere, hvori dette bestod. Ifølge kirkebogen er der ikke sket dødsfald

i familien, bortset fra ovennævnte svigermoder, men der har måske været sygdom og andre besværligheder.

18. Rasmus Christian Madsen

Denne præst har ikke skrevet noget i embedsbogen Liber Daticus, hverken om sig selv eller de kirkelige forhold i sognene, men hans efterfølger P. C. Pedersen har skrevet følgende bemærkning herom:

Rasmus Christian Madsen, der dernæst var Sognepræst her 1889-1894, har glemt at optegne sit Levnedsløb, og har ikke siden været til at formaa til at give Oplysninger til samme. Han forflyttedes til Hald-Kjærby og derfra til Hasle-Skejby-Lishbjerg Pastorat begge under Aarhus Stift.

Vi må derfor klare os uden pastor Madsens egne bidrag og ty til andre kilder. At han skulle have »glemt« at skrive i embedsbogen, som efterfølgeren så diplomatisk udtrykker det, er nok en sandhed med modifikationer, hvad så ellers grunden har været til, at det ikke er sket.

Ifølge Paul Nedergaards præstehistorie er Rasmus Christian Madsen født den 4. juli 1845 i Brylle sogn på Fyn. Forældrene var husmand Jens Madsen og Karen Jørgensdatter. Rasmus Chr. Madsen fik lærereksamen fra Skaarup seminarium 1865, hvorefter han havde lærerstillingen forskellige steder, sidst i Øde Førslev på Sjælland, hvor han var 1873-89, samtidig hermed blev han student 1884 og cand. theol 1888.

Den 4. april 1889 blev han sognepræst i Øster og Vester Vandet sogne, der også omfattede Klitmøller kirke-distrikt. Efter 5 år i disse sogne flyttede han som ovenfor nævnt og tog sin afsked 1915. Han døde 17. august 1916. Han blev udnævnt til

provst i december 1894. Rasmus Christian Madsen blev 1874 gift med Dorthea Sophie Eline Ballin, født 1855 i Horsens, hun døde 1938.

Ved folketællingen 1890 finder vi familien i Agerholm Præstegård bestående af :

Rasmus Christian Madsen, 44 år gift, født i Brylle, Sognepræst.

Dorthea Sophie Eline f. Ballin, 34 år, gift, Horsens, Husmoder.

Børnene, der alle er født i Førslev, er: *Ingrid*, 15 år. *Sigurd*, 13 år. *Agnes*, 12 år. *Gunnar*, 11 år. *Dagmar*, 9 år. *Viggo*, 7 år. *Oscar*, 6 år. Derefter nævnes Knud Carl Johannes Grønvald, 19 år og huslærer, født i Svendborg. Til sidst nævnes Maren Hansen, 23 år tjenestepige født i Ellinge. Præstegårdens landbrug var bortforpagtet, hvad det også var ved folketællingen 1880, så det er nok efterhånden blevet mere almindeligt.

Paul Nedergaard skriver, at det var i pastor Madsens tid, at Indre Mission begyndte at komme til Klitmøller. Fra hans tid i Hasle berettes, at hans kirkelige indstilling nærmest må betegnes som folkekirkelig, med velvilje over for gammelgrundtvigianere og Indre Mission, hvis missionærer han gerne så i sognene. Han havde ikke store tanker om sig selv og sin præstegerning. Da han blev ridder af Dannebrog, spurgte hans hustru: »Hvad har dog gjort dig fortjent dertil?« Hvortil pastor Madsen svarede: »Ja det aner jeg ikke, men det skyldes måske, at jeg har vikarieret for stiftsprovsten.«

19. Peder Christian Pedersen

Denne præst har givet en fyldestgørende levnedsbetegnelse, ligesom han omtaler de

kirkelige forhold i sognet, både med hensyn det åndelige liv og hvad der er sket af praktiske ting i de tre kirker i pastoratet. Hans beretning i embedsbogen lyder således:

Peder Christian Pedersen. Søn af Gaard-ejer, Sognefoged Peder Pedersen Dbm. og Hustru Maren Andersdatter, født på Tvin-nemosegaard i Uvelse Sogn Frederiksborg Amt 1865, 5. Marts.

Jeg er den syvende af 12 Søskende, af hvilke 6 døde som spæde. Efter min Moders Død indgik min Fader Ægteskab med min Stedmoder, som medbragte 2 Sønner af første Ægteskab, og i dette Ægteskab fødtes 8 Børn, som alle lever.

Efter at have søgt Landsbyskolen til mit trettede Aar indmeldtes jeg i Frederiksborg Skole, hvorfra jeg blev Student med Iste Karakter 1884. 1891 blev jeg theologisk Kandidat og udnævntes samme Aar til kap. p. p., for Himmelev og Roskilde adelige Jomfrukloster, og mindes jeg med Taknemmelighed min Sognepræst O. Kolkær og min Provst Dr. Gøde, der begge fik Betydning for min Udvikling.

1894 kaldtes jeg til Sognepræst for Vester og Øster Vandet og Klitmøller og forflyttedes herfra til Østofte i Fuglse Herred, Lolland-Falster Stift 1906 7. Juni.

1894 15. August viedes jeg i Sc. Johannes Kirke i København til Hedevig Agnes Hansine Schmidt, Datter af Overfactor ved Berlingske Tidende Peder Frederik Schmidt og Hustru Petrea Eikart. Hun fødte mig her i Agerholm Præstegaard 3 Børn nemlig, 1. Kjeld Christian Pedersen 1895, 8. Juli. 2. Ingeborg Sophie Pedersen 1896, 6. September. 3. Karen Astrid Pedersen 1904, 9. August.

Da jeg kom hertil, var der meget rolige Forhold i Pastoratet, men som Aarene er gaaede har flere sluttet sig til Indre Mission og i denne Vinter skete en større Væk-

kelse i Klitmøller i Indre Missions Retning med et noget methodistisk Anstrøg. Bevægelsen kom fra Vorupør over Vangsaar, og stod i forbindelse med den Vækkelse som samtidig gik hen over Midt og Sydjylland og rørte sig stærkt flere Steder i Thy. Den greb mindst 20 Familier i Klitmøller. Gid det maa blive til Velsignelse. I det hele skønnes det at det kirkelige Liv er i vækst og Udvikling i Pastoratet i alle 3 Retninger indenfor Folkekirken.

Hvad det ydre angaar, kan det bemærkes, at der i de forløbne 12 Aar er lagt Flisegulv i alle 3 Kirker. I Klitmøller Kirke er opsat et Orgelharmonium. I Vester Vandet Kirke Kakkellovn, og i Øster Vandet Kirke nyt Alter med Altertavle, hvorhos Inventaret i Kirken blev malet. Endvidere er nye smukke Alterduge forærede til alle tre Kirker, og i Klitmøller desuden nyt Fløjls Betræk om Alteret.

Vi har henlevet 12 lykkelige Aar her og vundet os mange Venner ogsaa indenfor Indre Mission, tiltrods for at jeg ikke har kunnet slutte mig til denne Retning eller bifalde dens fremgangsmaade. Den ny Lov om Kirkers Brug har endnu ikke været Benyttet her i Pastoratet.

(Optegnet 1906, 3. Juli. P Pedersen)

Som ovenfor nævnt flyttede P. C. Pedersen i sommeren 1906 til Østofte på Lolland, hvor han var præst i 20 år, indtil han 1926 tog sin afsked. Han døde 20. september 1927, 62 år gammel. Hans enke, der var født 1873, døde 1941.

Paul Nedergaard skriver i sin præste- og sognehistorie at, pastor Pedersen var af gammel nordsjællandsk bondeslægt, og at han efter eget udsagn var udpræget konservativ, både politisk og kirkelig. Men han havde tillige social forståelse og havde let ved at knytte forbindelse til alle. Han vandt sig en mere end almindelig agtet position.

Han fik på Lolland oparbejdet ret god kirkegang. Nedergaard nævner også, at pastor P. C. Pedersen havde stor interesse for havevæsen.

Om den vækkelse i Klitmøller, som pastor Peder Christian Pedersen omtaler, berettes i bogen »Kun god er Gud« skrevet af Jens Thybo, hvor der bl.a. fortælles følgende:

Vækkelsen kom fra Vorupør og Vangså. Nogle troende fiskere fra Vorupør strandede i Klitmøller, hvor de blev bragt op til strandfogedens gård og venligt modtaget, men deres bønner, sange og vidnen måtte de helst beholde for sig selv. Det var netop det, disse mennesker ikke kunne, hvorfor det også faldt dem naturligt at spørge, om der da slet ingen hellige var her i Klitmøller, hvortil der blev svaret at den slags fandtes ikke, bortset fra en enkelt kvinde. Denne kvinde var pastor Asschenfeldt-Hansens søster, der var sygeplejerske i Klitmøller. Da en mand skulle opereres, sagde hun til ham: »Husk Kristen at det er vigtigere at få sjælen helbredt end legemet.« Disse ord sammen med andre førte til, at Kristen Nielsen blev omvendt. Straks opstod problemet med søndagsfiskeri. De andre i bådelaget sagde, at han kunne blive hjemme, men han vidnede kraftigt for fiskerne på stranden. Flere blev omvendt. Skønt der blev sagt, at de hellige måtte ende på kommunen, fordi de ikke fiskede om søndagen, fangede de dog lige så meget på 6 dage, som de andre fangede på 7 dage. Troende venner fra Vorupør og Vangså kom ofte på besøg i Klitmøller. Også missionærer kom her regelmæssigt, i den første tid bl.a. Laust Bruun, der fortæller om en aften, hvor en mand står frem og siger: »Jeg har før næsten kun hørt ondt om Indre Mission, men hvis det passer, hvad Bruun har sagt i aften, må det være

løgn«, men ikke nok med det. »Taler manden sandt, går jeg fortabt«. Missionær Rasmus Nielsen fra Fyn kom regelmæssigt gennem 15 år og fik stor betydning for samfundet i Klitmøller. Ved fælles anstrengelse blev der bygget et missionshus i Klitmøller 1899.

Også i Vandet bredte vækkelsen sig efterhånden, men mere i det stille. Jens Tøfting Madsen fortæller, at det var under indflydelse af folk fra Nors og Klitmøller, at nogle blev omvendt ved Indre Missions forkyndelse i løbet af 1890'erne. Den første var en vævepige ved navn Kirstine Toft. Hun vidnede for folk, når hun kom for at aflevere det af hende vævede stof. Efterhånden som flere sluttede sig til bevægelsen, samledes man til møder i de hjem, der ønskede det, i begyndelsen kom der ofte nogle fra Nors for at lede møderne. Men de store vækkelser oplevede man ikke her. Det var lidt om, hvordan den indre missionske vækkelse startede og fik betydning for det kirkelige liv i disse sogne.

20. Peter Østergaard

Her følger hvad denne præst har skrevet i embedsbogen Liber Daticus:

Peter Østergaard, Søn af Overlærer i Aalborg Hans Østergaard og Hustru Kirstine f. Baadsgaard, født i Aalborg 1875, den 10. Februar, er den næstældste af 3 Søskende, af hvilke en ældre Søster er gift med Overlærer i Gjentofte Ingvard Eriksen Mose, født i Boddum i Thy, og den yngste er gift med Overlærer J.V. Broe i Lemvig.

Min Moder døde tidlig, da jeg kun var 10 Aar gammel, hvorefter min Fader levede ugift, til han døde den 5. Februar 1905. Det var min Moders Ønske, at hendes eneste Søn skulde være Præst. Efter i Aaret

Præsteparret Ingeborg og Peter Østergaard med døtrene Gudrun og Agnete. Peder Østergaard (1875-1919) var præst i Vandet 1906-14.

1894 at være blevet Student ved Aalborg Katedralskole, tog jeg fat på det theologiske Studium og blev Kandidat i Januar 1900. Et halvt Aar efter da jeg havde gennemgaaet Pastoralseminariet, foretog jeg en 10 Maanedes Udenlandsrejse til Svejs og Frankrig, var derefter en kort Tid 2den ordineret Kateket ved Johanneskirken i København. Et Aar var jeg Lærer ved Frk. Selixmanns Pigeskole i Vejle, 2 Aar ved Realskolen i Hammel, 1 1/4 Aar præsteviet Medhjælper i Østrup og Skeby-Otterup på Fyen, hvorefter jeg den 26. Oktober 1906 blev kaldet til Sognepræst for Vester og Øster Vandet.

Den 8. Maj 1907 ægtede jeg Ingeborg Jørgensen, Datter af Kantor Jørgensen i Vejle, som her har født 2 Børn Gudrun og

Agnete. Vi rejser herfra med gode Minder om en velsignet Gerning og så megen Venlighed, som her er bleven vist os fra alle Sider. Den af min Formand omtalte Vækelse i Indre Missions Retning har ikke talt sig, men er blevet mere besindig og mindre ensidig i sin Bedømmelse af Mennesker og af aandelige Værdier. Vi rejser nu herfra til Ousted og Taaning i Aarhus Stift, hvortil jeg blev kaldet den 11 Maj d. Aa.

Vorherre velsigne Menighederne i Vester og Øster Vandet og Klitmøller. Han føje stadig flere til, som vil lade sig frelse af Naade.

Agerholm Præstegaard, den 3. Juni 1914. P. Østergaard.

De to piger, som ægteparret fik, mens de boede her, er født 1908 og 1911. Efter at

være flyttet fra sognet sendte pastor Peter Østergaard et billede af sig selv med kone og de to piger, til nogle i menigheden, med denne hilsen skrevet bag på billedet:

»Tak for den Glæde De var med til at berede os i Afskedsstunden.

Sneptrup Præstegaard 22/6 14. Ingeborg og P. Østergaard.«

Paul Nedergaard beskriver pastor Østergaard som en god prædikant, der ikke var retningspræget, han var flittig til husbesøg og skånede ikke sig selv under den spanske syge. Dette kostede ham måske livet, idet han rejste sig med høj feber for at hjemmedøbe et sygt barn, det blev hans sidste embedshandling. Han døde efter få dages sygdom den 23. marts 1919, 44 år gammel, efterladende sig hustru og 3 små piger.

Hustruen Ingeborg f. Jørgensen var født 1884, forblev enke til sin død 1958. Hun ofrede sig først og fremmest for sine børn, men også for andre, der trængte til hjælp.

21. Hans Sigvard Jørgensen Hamlev

Denne præst var kun i disse sogne i 3 år og han har i embedsbogen fortalt følgende om sig selv:

Hans Sigvard Jørgensen Hamlev. Søn af Lærer Fr. Jørgensen Hamlev og Hustru Kathrine Bjerrum. Jeg kom her til Vester og Øster Vandet samt Klitmøller i Efteråret 1914, efter at være kaldet til Sognepræst for førnævnte Menigheder den 19. September s. Aa. Tidligere havde jeg levet i København, været Stenograf i Rigsdagen, Litterat og Lærer.

Jeg maa sige, at det var gode Aar, jeg her henlevede, og at Menigheden var mig trofast og hengiven, selvom en særlig Kreds holdt sig noget fjern fra Kirken. Min

Hustrus Sygdom kastede dog en Skygge over vort Ophold her og vi besluttede at søge til mildere Egne og navnlig til en bedre Bolig. Jeg fik dog sat igennem, at der skal bygges en ny Bolig for Præsten ved Vester Vandet Kirke.

Vor himmelske Fader faar tak, fordi vi fik lov til at leve en Tid her mellem gode Mennesker og det er kun gode Minder vi tager med herfra. Jeg tror at turde sige, at Uvenner har vi ingen af, kun gode og trofaste Venner. Vi rejser herfra til Brørup ved Vestbanen mellem Kolding og Esbjerg.

Agerholm Præstegaard, den 14. Juli 1917. H. Hamlev.

Pastor Hans Sigvard Jørgensen Hamlev var iflg. Paul Nedergaard født i Nørbølling ved Folding den 3. September 1874. Hans fader lærer Frederik Jørgensen Hamlev stammede fra Hammelev og tog navn efter denne by, men da der i forvejen var en familie med dette navn, lod han det stave Hamlev, som det udtales på egnen.

Som ovenfor nævnt flyttede pastor Hamlev fra sognene her til Brørup, hvor han var i 5 år til 1922, da han flyttede til Hammelev ved Haderslev og kom således til sognet, hvor hans slægt stammer fra og har navn efter. Her var han præst i 22 år, indtil han tog sin afsked 1944. Familien blev dog boende i sognet, idet de havde ladet bygge et hus der.

Pastor Hamlev var iflg. Nedergaard jævn og ligetil, bramfri og elskede at fortælle anekdoter. Han var ivrig jæger. Han blev 1907 gift med Anna Henriette Christine Larsen, født i København 1880 og død 1950. Selv døde pastor Hamlev 12. dec. 1955.

Foruden ovenstående omtale i embedsbogen har pastor Hamlev også iflg. Nedergaard omtalt forholdene i V. og Ø. Vandet og Klitmøller således: *Man ønskede en*

jævn forkyndelse, og at præsten kom i hjemmene. I. M. i Klitmøller var stærk og havde virket til velsignelse. Før var fiskerne voldsomme i drik og kraftudfoldelse. Straks da jeg kom blev jeg spurgt, om jeg ville slutte mig til samfundet derude. Jeg svarede, at jeg ønskede at være præst for hele sognet. Følgen var, at halvdelen af Klitmøllers befolkning ikke kunne bruge mig. Vi talte ofte skarpt sammen, men skiltes gerne som venner. Lønningen var lille, men de kom ofte med gaver, især fisk. Da min hustru blev syg, gav de os 1000 kr. til sanatorieophold.

22. Jens Theodor Hansen Erck

Om ham har vi ingen tilgængelige oplysninger i embedsbogen skrevet af ham selv, så vi må prøve at klare os foruden disse.

Han var præst her i Øster og Vester Vandet samt Klitmøller fra den 31. december 1917 (hvorfor ikke sige 1. januar 1918?) til den 28. september 1920, altså knap 3 år, så det er vel begrænset, hvor meget indflydelse han har haft på sognene her.

Han var født den 19. oktober 1887 i Vrangstrup på Sjælland, hans forældre var gårdejer Peder Conrad Hansen og Maren Sofie Pedersen. Theodor Erck, som han vist mest kaldtes, blev student 1908 og blev teologisk kandidat 1917 og blev så til nytår samme år kaldet til sognepræst her i disse sogne.

Jens Tøfting Madsen, der er født i Vester Vandet 1880, fortæller, at han som medlem af menighedsrådet, sammen med Viggo Henriksen, der var lærer i Øster Vandet, rejste til Sjælland for at tale med og vel også høre pastor Erck prædike. Jens Tøfting (min far) tilhørte Indre Mission, mens lærer Henriksen tilhørte den grundt-

Vandet præstegård, opført 1919. Nu lejrskole for Skive Kommune.

vigske retning indenfor folkekirken. Pastor Erck sluttede sig også til den grundtvigske retning, men ønskede at samarbejde med missionsfolkene og spurgte Jens Tøfting, om han ikke troede, at dette kunne lade sig gøre, dette turde min far ikke love ham, da han jo kendte forholdene her i sognene. Far mente, at det var i skuffelse over, at dette samarbejde ikke lykkedes, at pastor Erck forlod embedet efter de førortalte knap 3 år.

Han flyttede dog ikke langt i første omgang, nemlig kun de få kilometer til Sennels, og her var han også kun omkring 3 år, idet han allerede 1923 fik embede i Årby ved Kalundborg. Her på sin fødeø Sjælland følte han sig sikkert og forhåbentlig mere hjemme end her i Nordjylland.

1920 blev Theodor Erck gift med Ellen Johanne Langgaard, der er født 1895, men det var vist først efter, at han var flyttet til Sennels.

1919 blev der bygget ny præstebolig i Vandet, den kom til at ligge lige øst for Vester Vandet kirke, som det bemærkes af den forrige præst Hans Sigvard Jørgensen Hamlev. Allerede 1903 havde der været ført forhandlinger om køb af en gård beliggende ved kirken til præstegård og bolig for præsten, men dette blev ikke til noget. 1919 var for øvrigt også det år, hvor der byggedes nyt missionshus i Klitmøller, som kostede omkring 22.000. Man samlede en aften, og pengene blev lagt i en hat, der var anbragt på bordet til dette formål. At beløbet lige kom til at passe, skyldtes stor offervillighed, men også at en mand ved navn John Krogh, der var medlem af sognerådet og derfor havde indsigt i den enkeltes økonomiske forhold, havde regnet ud, hvad der kunne være et passende bidrag for hver især, hvilket han så diskret oplyste dem om. Det blev åbenbart taget til

efterretning, ja det fortælles, at der blev et mindre overskud, fordi nogle gav mere, end de var blevet opfordret til.

23. *Jens Christian Vinther*

Denne mand blev den 14. januar 1921 kaldet til sognepræst i Øster og Vester Vandet sogne, hvor han var præst i ca. 5½ år til den 17. august 1926 og flyttede derefter til Skørping.

Jens Christian Vinther var født i Kettrup den 10. januar 1895, hans forældre var gårdejer Niels Vinther og Sine Kristensen Jacobsen. Pastor Vinther blev student fra Aalborg 1913 og blev cand. theol. 1920. Han var meget historisk interesseret. Han var én af de grundtvigske førere på egnen, dog søgte han at samle folk af alle retninger, hvilket i disse sogne ikke lykkedes med hensyn til Indre Mission.

Jens Christian Vinther blev 1921 gift med Anna Kristine Hansen, der er født i Kettrup 1896, så de har sikkert kendt hinanden fra barndomstiden og skoletiden i Kettrup. Der er ingen børn i dette ægteskab indført i kirkebogen, mens de boede her i sognet. Efter at de var flyttet til Skørping, døde Anna Kristine i 1933. Menighederne her samlede ind til en mindetavle, som nu hænger i Vester Vandet kirke. 1954 blev pastor Vinther gift igen med Gudrun Charlotte Møller, der er født 1908. 1941 blev han udnævnt til provst, og 1946 blev han ridder af Dannebrog.

Så vidt vides var det Pastor Vinther, der tog initiativet til beplantningen på Vester Vandet kirkegård i samråd med overklitfoged Allan Heilmann. Da vi efter restaurering af Vester Vandet kirke 1965 skulle genindvi denne, var det provst Vinther, der foretog denne genindvielse.

Som omtalt under nr. 22, blev der 1919 bygget en ny præstegård umiddelbart øst for Vester Vandet kirke; man burde måske hellere kalde det for en ny præstebolig med konfirmandstue, idet den gamle præstegård med jord og avlsbygninger i Agerholm stadig tilhørte præsteembedet. Landbruget var på dette tidspunkt forpagtet ud til en mand ved navn Martin Christensen, der med sin kone Kirstine og deres 10 børn boede i den sydlige ende af staldbygningen. Da præsten flyttede til den nye præstebolig ved kirken, flyttede de ind i Agerholm præstegårds stuehus, en stor dag for den børnerige familie. Senere flyttede forpagterfamilien til gården syd for kirken i V. Vandet.

Som også omtalt, havde der allerede i 1903 været ført forhandlinger med stiftsøvrighed og ministerium om køb af den gård, der ligger lige syd for kirken i Vester Vandet. Disse forhandlinger fremgår af embedsbogen, hvor der er afskrifter af breve, der vedrører denne sag. Da præstegårdsforpagteren ofte var forpligtet til at levere mælk og andet til præstens husholdning, ligesom han, før bilerne blev almindelige, skulle køre med præsten, var det u praktisk, at præstegården lå langt fra præstens bolig. Derfor blev der 1923 ordnet en handel, hvorved den omtalte gård syd for kirken overtoges af præsteembedet, mod at gårdens ejer, Mourits Th. Mouritsen, overtog den gamle præstegård i Agerholm, hvor præsterne havde boet gennem mange hundrede år.

24. Aksel Emil Petersen

Denne mand var her i embedet fra 11. december 1926 til 25. maj 1932. Han er født i Nørre Asmindrup den 9. marts 1898,

og stammer således fra Nordsjælland. Hans forældre var gårdejer Peter Petersen og Grethe Sofie Hansen.

Aksel Emil Petersen blev student 1918 og cand. theol. 1922, samme år blev han kaldskapellan i Nykøbing-Rørvig, der ligger på hans hjemegn. Efter 4 år i dette embede blev han så 1926 sognepræst i Øster og Vester Vandet og Klitmøller, hvorfra han 1932 flyttede til Sønderjylland. Her fik han embede som residerende kapellan ved Ribe domkirke og blev samtidig sognepræst i Seem. 1946 blev han sognepræst i Gørding-Stenderup, hvor han var i ca. 17 år, til han tog sin afsked 1963.

Aksel Emil Petersen blev gift 1923 med Anna Marie Dorteia Dragsdahl, der var født i Helsingør 1885. Hendes forældre var skibskaptajn i Svitser Carl Holger Petersen Dragsdahl og Anna Christine Christensen. Pastor Petersen mistede sin hustru 1964, hun var jo efter det oplyste omkring 8 år ældre end sin mand. Hvornår han selv døde, er ikke oplyst af Paul Nedergaard i den præste- og sognehistorie, hvorfra disse oplysninger er hentet, men det skyldes nok, at det først er sket efter redigeringen er afsluttet, hvilket også er tilfældet med andre af præsterne, der har været her i første halvdel af det 20. århundrede.

Aksel Emil Petersen har ifølge Paul Nedergaard skrevet følgende i embedsbogen om forholdene i Vandet og Klitmøller, da han rejste 1932: *»Der har igen sidste vinter, som for 26 år siden været en ret stærk vækkelse i Klitmøller, men det har endnu ikke givet sig udslag i mindsket kirkegang.»* At vækkelsen kunne forventes at føre til mindsket kirkegang, uddybes således: *»Sagen er den, at en del af Indre Mission i Klitmøller gennem mange år har været, om ikke kirkefjendske, så dog ganske ukirkelige hvad enten sognepræsten sluttede sig*

til I. M. eller ikke. Ja, der var tider, hvor man gik fra hus til hus og agiterede for ikke at gå i kirke, men i missionshuset. Dette forhold gik langt tilbage. En lokal kendt mand skrev : »At det vist var et spørgsmål om magt. Hvis sognepræsten ikke ville lade sig beherske og pænt spørge uge efter uge om, hvad han skulle sige ved næste gudstjeneste og holde sig til »de troende«, tog man afstand fra ham. Og den præst er ikke fundet, som sådan ville underordne sig.« Det har været sådan, at I. M. i Klitmøller holder møder i missionshuset, mens der er gudstjeneste i kirken.«

Om disse udtalelser stammer fra pastor Petersen eller er tilføjet af P. Nedergaard, kan man være lidt i tvivl om, i alle tilfælde synes det at være sat på spidsen. Endvidere må det bemærkes, at der 1932 endnu ikke havde været en præst her, som ville tilslutte sig I. M., selv om enkelte ønskede et vist samarbejde med denne retning indenfor kirken. Paul Nedergaard slutter med disse bemærkninger: Lederen af I. M. var Jens Konge, en agtet og dygtig mand, formand for fiskeriforeningen. Slægten Konge er et helt dynasti inden for I. M. i Klitmøller.

25. Niels Thun

Denne mand var præst her i Øster og Vester Vandet og Klitmøller i 5 år, fra den 13. september 1932 til den 2. september 1937. Han er født den 7. januar 1907 i Nørager på Djursland, hvor hans forældre var gårdejer Niels Thun og Vilhelmine Anine Andreassen.

Pastor Niels Thun var i sine unge år 1923-28 ansat i rederifirmaet Ø. K., men det har sikkert været på et eller andet kontor, idet han samtidig har læst til student

og fik denne eksamen 1928, hvorefter han blev teologisk kandidat 1932.

Han blev 1933 gift med Ellen Johanne Nielsen, der var født i Blågård sogn i København. Mens ægteparret boede her i Vandet, fik de 3 børn nemlig: *Niels Thun*, født den 31. december 1933, denne dreng blev hjemmedøbt og døde inden fremstillingen i kirken. Den 17. april 1935 fødtes datteren *Kirsten Thun*, og den 25. oktober 1936 fødtes datteren *Ebba Thun*.

1937 flyttede familien til Gødvad ved Silkeborg, hvor Niels Thun var sognepræst, til han 1945 fik embede i Åby ved Århus. 1966-71 var han sognepræst i Spentrup og 1972-74 var han residerende kapellan i Marstal på Ærø. Niels Thun døde den 4. juni 1975.

Om de kirkelige forhold i sognene her skriver pastor Thun ifølge Paul Nedergaard 1935: »Kirkegangen er i Vester Vandet 14%, i Øster Vandet 16% og i Klitmøller 12%. Der er skarpe skel, et stort Indre Missions samfund i Klitmøller og et mindre Indre Missions samfund i Vester Vandet. Der findes i sognene støttkredse for Dansk Missions Selskab, Sudanmissionen og Santalmissionen. Der afholdes månedlig et velbesøgt ungdomsmøde i præstegården. Det er et meget vanskelig sted at være præst. Enkelte familier er tilsluttet Thy frimenighed, en del unge er medlemmer af De Danske Gymnastik og Ungdomsforeninger.«

Det var jo pastor Niels Thuns første embede, og han var forholdsvis ung og nok uerfaren, da han kom hertil. Han var måske lidt præget af Oxford-bevægelsen, som i disse år optog mange inden for kirkelivet i Danmark. Ellers tilsluttede han sig vist mest Indre Mission, hvor han ønskede at få indflydelse, hvilket ikke lykkedes, da han blev mødt med en vis skepsis fra missionsfolkene her i sognene. Thun skulle ved en

lejlighed have udtalt noget i retning af, at han ofte havde ønsket mere indflydelse, »men der er ingen der tager hensyn til, hvad en sølle præst siger«.

Det var måske om pastor Thun, Anders Konge i Klitmøller svarede således, da han fik stillet spørgsmålet, om de havde en god præst: »Da jeg gik i skole, lærte vi at bøje dette tillægsord således: God – bedre – bedst og god var den ringeste af disse tre kategorier.«

Efter at Niels Thun var flyttet herfra, blev han valgt til kredsformand for I. M. i Silkeborgkredsen og ligeledes i D. M. S. Senere kom han i søndagsskoleudvalg og blev formand for fællesudvalget i Århus.

26. *Hans Emil Nicolai Skytte*

Denne præst var her fra den 15. december 1937 til den 4. marts 1946. Han er født den 13. juli 1912 i Rudkøbing. Hans forældre

var Carl Emil Petersen Skytte og Marie Cecilie Petersen. Hans Emil Nicolai Skytte blev student i Esbjerg 1930 og teologisk kandidat 1936. Han havde embedet som sognepræst i godt 8 år, hvorefter han 1946 blev sognepræst i Søllested-Vedtofte på Fyn. Efter nogle år der blev han ansat på Landsarkivet i Odense. Hans E. N. Skytte døde 1965.

Pastor Skytte blev 16. juli 1937 gift med Ella Kathrine Marie Andersen, der er født den 25. januar 1908, så det var et forholdsvis nygift par, der kort før jul 1937 flyttede ind i præsteboligen i Vester Vandet. Mens de boede her, fik de to børn, nemlig Rigmor Elisa Skytte, født 1939 og Gunver Skytte, født 1942.

Skytte sluttede sig vist ikke til nogen kirkelig retning, i hvert fald ikke Indre Mission. Han havde nok ikke nogen større indflydelse på menighedslivet her i sognene.

Skytte var her under hele krigen, hvor vort land var besat af den tyske værnemagt i godt 5 år. Det var jo en periode med unor-

Nuværende præstegård i Vandet, opført 1962.

male forhold på mange måder, der var således knaphed på mange varer, hvilket medførte rationering på de fleste ting i den daglige husholdning, såvel som tøj og andre forbrugsgoder.

Indenfor kirke og menighedsliv i sognene havde besættelsen ikke større indflydelse. Gudstjenester og møder blev der ikke lagt hindringer for af tyskerne. Der var dog mange steder, hvor offentlige bygninger, herunder også forsamlingshuse og missionshuse, blev inddraget til andet formål, som det så diplomatisk blev udtrykt. Både forsamlingshuset i Vandet og missionshuset i Klitmøller gik længe fri for at blive benyttet af den tyske værnemagt, men i marts måned 1945 blev Vandet forsamlingshus inddraget, ligesom også missionshuset i Klitmøller i nogle få måneder blev benyttet af den tyske værnemagt. Vester Vandet skole blev også beslægtet. Lærer Aage Ægidius fik en aftale med Else og Mourits Th. Mouritsen i Agerholm gamle præstegård om benyttelse af et rum i det store stuehus til undervisning af børnene.

Konfirmandundervisningen foregik i præsteboligens konfirmandstue. Skønt der i disse år var konfirmation både forår og efterår, var der ofte store hold, da der jo var børn fra alle tre skoler i pastoratet. På efterårsholdet 1938 var der således 18, der blev konfirmeret i Vester Vandet kirke, hvor konfirmationerne altid holdtes den gang.

1943 oplyser præsten ifølge Paul Nedergaard, om de kirkelige forhold i V. Vandet, Ø. Vandet og Klitmøller, at kirkegangen i sognene er henholdsvis 12, 10 og 12 %. Stort ukirkelig I. M. samfund i Klitmøller, ret stort I. M. samfund i V. Vandet, de andre retninger i flertal i V. og Ø. Vandet.

27. Jens Peter Albert Christensen

Han var præst her i 16 år fra 1946 til 1962, hvorefter han blev sognepræst ved Husum kirke i København. Jens P. A. Christensen fik kun kort tid i Husum, da han døde 1965. Han er født den 11. december 1906 i Sæby. Forældrene var strandfoged og gårdejer Morten Christian Christensen og Emma Knudine Knudsen.

Som ung arbejdede Jens Peter Albert Christensen ved landbruget, siden tog han fat på studierne og blev student fra Rønde 1933. 1940 blev han teologisk kandidat, hvorefter han samme år blev ansat som kredssekretær for KFUM i Slagelse. 1942 blev han hjælpepræst ved Getsemane kirke i København. 1943 blev han sognepræst i Tømmerby-Lild i Hanherred, hvorfra han så 3. august 1946 blev sognepræst her i Øster og Vester Vandet og Klitmøller.

1940 var han blevet gift med Elsa Margrethe Hemmingsen, der er født 7. juni 1919 i Frederiksberg. Hendes forældre var kordegn ved Absalons kirke Thorvald Hemmingsen og Mathilde Ellen Kjærulff Sand. Ægteparret fik 6 børn, af hvilke de yngste er født, mens familien boede i Vandet præstegård: 1. *Johannes*, født 1941. 2. *Karen Margrethe*, 1943. 3. *Ruth*, 1944. 4. *Peter*, 1946. 5. *Paul Erik*, 1948. 6. *Kirsten*, 1952.

Pastor Christensen var en begavet taler, der havde ordet i sin magt og var tilsyneladende ikke bundet af sit manuskript, når han prædikede eller holdt foredrag. Han blev meget benyttet som taler ved missionsuger og andre møder, hvorfor han også allerede, før han blev præst her, havde været her flere gange som taler i Klitmøller missionshus. Så det var til stor

glæde for I. M. samfundene i Vandet og Klitmøller, at denne mand søgte og fik embedet som sognepræst i disse sogne. Denne glæde blev dog i årenes løb til skuffelse, da der efterhånden opstod vanskeligheder med samarbejdet, der til sidst helt ophørte.

Pastor Christensen drev i nogle år selv landbruget fra gården, der tilhørte præstembedet, en tid havde han dog en broder til at bestyre gården. Provst Langkjer skriver i sine erindringer om pastor Christensen: »Vi mødtes undertiden til møder, hvor jeg gjorde rede for de grundtvigske kirkeanker og han tilsvarende talte om *Indre Mission*. Christensen var i besiddelse af udmærkede talegaver. Vi mødtes også på den politiske arena, idet vi 1960 var folketingskandidater på Mors, han for Retsforbundet og jeg for Det konservative Folkeparti.«

1960 byggedes den nye centralskole i Vandet med tilhørende sognegård. *Indre Mission* i Vandet havde gennem nogle år indsamlet penge til et missionshus, men da sognegården kom, blev dette opgivet og renterne anvendt til leje af sognegården. 1958 oplyses iflg. Nedergaard om de kirkelige forhold: I. M. i Klitmøller 90, V. Vandet 30, Ø. Vandet 25. Søndagsskoler i Vandet og Klitmøller. Kredse for DMS, Sudan og Santalmission. Ungdomsmøder i præstegården. Grundtvigske ungdomsforening. Vanskelig sted at være præst, skarpe skel mellem I. M. og de øvrige retninger.

28. Kaj Lyksholm

Var sognepræst fra den 20. december 1962 til den 31. maj 1984, hvilket bliver næsten 21½ år. Kaj Lyksholm er således den præst, der har været længst i dette embede

siden Nicolai Eeg, der var præst her i 46 år fra 1773 til 1819.

Kaj Lyksholm er født i Brønderslev den 28. december 1916. Hans forældre var maskinsmed August Vilhelm Lyksholm og Anine Sørine Olsen. Som sin fader blev Kaj Lyksholm uddannet som maskinsmed, hvorfor det først var i en moden alder, han valgte at blive præst. Han blev student fra Rønde og teologisk kandidat fra København 1948. Samme år blev han ordineret og hjælpepræst i Sindal-Astrup i Vendsyssel. 1951 blev han kaldskapellan ved Ansgar kirke i Aalborg. 1956 blev han sognepræst i Burkal ved grænsen til Tyskland. Som allerede nævnt blev han sognepræst her i slutningen af 1962, men fungerede vist først efter nytår 1963. Han gik på pension 1984, hvorefter han flyttede til Sæby.

Kaj Lyksholm blev 1947 gift med sygeplejerske Gudrun Marie Nabe-Nielsen, der er født 28. maj 1915 og datter af manufakturhandler Marius Nielsen og Ane Marie Nielsen. I dette ægteskab fødtes 2 døtre, nemlig *Karin*, født 1952 i Hasseris og *Ingrid*, født 1956 i Tønder. Gudrun Lyksholm døde i Vester Vandet den 25. januar 1978. Knap 2 år efter – den 15. december 1979 – giftede Kaj Lyksholm sig med sundhedsplejerske Vera Krog-Jensen, datter af Carl Christian Krog-Jensen og Olga Harder.

I løbet af sommeren og efteråret 1962 blev der bygget en ny præstebolig i Vester Vandet. Da den gamle fra 1919 trængte til restaurering og isolering, foretrak menighedsrådet at bygge en ny, der blev placeret sydvest for kirken. Den gamle bolig blev solgt til Skive kommune, der benytter den som lejrskole. Da familien Lyksholm ankom i december 1962, flyttede de således ind i en hel ny bolig. Det var også i pastor Lyksholms tid, at alle 3 kirker i

pastoratet gennemgik en større restaure- ring. Først Vester Vandet i 1964-65, deref- ter Klitmøller i 1966 og endelig Øster Van- det i 1970.

Pastor Lyksholm må betegnes som en fredens mand. Efter eget udsagn følte han sig mest hjemme i Indre Mission, men ønskede at være præst for alle i sognene, hvilket han også blev. Det er ovre den tid, hvor vi kan finde oplysninger i embedsbo- gen, men ellers ville Lyksholm nok ved sin afrejse have udtrykt sig i lighed med pastor Hamlev der forlod embedet i 1917 med disse ord: »Uvenner har vi ingen af, kun gode og trofaste venner.«

Lyksholm havde et godt budskab i sin forkyndelse, men var vel ikke den store taler. Præstefamilien tog ofte del i det kir- kelige liv, der foregik i sognene med mø- der og bibeltimer for unge og ældre og i de

forskellige ydre missionskredse. Gudrun Lyksholm var nogle år leder af søndags- skolen i Vandet.

29. Tommy Hegner

Efter at Klitmøller kirkedistrikt fra den 1. december 1981 var blevet overført til Hanstholm pastorat, blev Skinnerup i juni 1984 sammenlagt med Øster og Vester Vandet sogne. Da det stadig, med ca. 600 indbyggere, var et meget lille pastorat, blev det også lagt sammen med stillingen som præst ved sygehuset i Thisted. Til dette embede blev Tommy Hegner kaldet som sognepræst og sygehuspræst den 1. december 1984.

Ifølge opslagsværket Teologisk Stat er Tommy Hegner født i Brønshøj den 2.

Skinnerup kirke.

marts 1945. Forældrene var bankassistent Holger Marius Louis Nielsen og Rigmor Pedersen Hegner. Tommy Hegner blev student 1971 og efter teologisk særuddannelse fik han 1981 ret til at søge præsteembede. Under studierne var han kirkesanger i Gladsaxe fra 1971 til 1975, hvorefter han blev ansat som kordegn og kirketjener ved Birkholm kirkesal.

Efter at han fra 1. november 1981 havde fået embede som sognepræst i Idestrup på Falster, blev han ordineret i Maribo Domkirke den 18. oktober 1981. Efter ca. 3 år i dette embede, blev han som nævnt sognepræst her. Pastor Hegner var her i knap 10 år til den 1. August 1994, fra hvilken dato han blev sognepræst i Vollsmose ved Odense.

Tommy Hegner havde en meget god sangstemme, og han supplerede sin sanguddannelse med kurser på kirkemusikkolen i Vestervig. Hans gode stemme og tydelige udtale var sikkert også en medvirkende årsag til, at han blev valgt til præst for hørehæmmede her på egnen.

Tommy Hegner blev 1974 gift med Kirsten Hebbelstrup Sørensen, der er født i Augustenborg den 10. oktober 1949. Hun er datter af Poul August Sørensen og Ellen Marie Jensen. Kirsten Hegner blev efterhånden ansat som organist ved alle 3 kirker i pastoratet. Kirsten og Tommy Hegner har 2 sønner, nemlig Holger Rikard født i Herlev 1978 og Mikael Benjamin, født i Herlev 1980.

De efterhånden tiltagende samarbejdsproblemer mellem præsten og menighedsrådene i de tre sogne resulterede i, at familien Hegner rejste til Vollsmose, en forstad til Odense med mange indvandrere. Her er det efter sigende gået dem godt.

Med hensyn til det kirkelige liv i sognene kan det oplyses, at Klitmøller Mis-

sionshus 1992 blev solgt til privat brug, da de efterhånden få familier ikke længere magtede at holde huset ved lige og føre arbejdet videre. Også i Vandet blev der, efterhånden som de ældre faldt fra, mindre tilslutning til Indre Missions aktiviteter. 1989 oprettedes en KFUM & K forening for Vandet-Skinnerup. Denne forening, der samles til familietræf og bibeltimer, har 35-40 medlemmer fordelt på børn og voksne. Søndagsskolen i Vandet har kontakt med ca. 10 børn og er med til at arrangere de velbesøgte fastelavns- og juletræsfester.

30. Maibrit Nygaard

Maibrit Nygaard er født i Frederikshavn den 23. januar 1946. Hendes far, Poul Nygaard, var købmænd, spejderleder og violinist i Frederikshavn Symfoniorkester, og moderen er kontoruddannet, men hjemmegående husmor, dygtig til sprog, læste meget.

Maibrit Nygaard blev matematisk student fra Frederikshavn Gymnasium i 1965 og cand. theol. fra Århus Universitet i 1977. I studentertiden var hun FPF-leder og aktiv i Den kristne Studenterbevægelse, sekretær i Dialogcentret, blev mor til 2 børn: Anton og Andrea, født 1975 og 1977. 1. januar 1978 blev hun ansat som residerende kapellan i Marstal på Ærø. Ordineret den 22. januar i Marstal Kirke, da biskop Holm mente, det var lettere, han kom til Marstal, end hele øen kom til Odense. En måneds tid efter blev sønnen Anton dræbt, da han løb ud foran en bil. Det var en svær tid at komme igennem, men menigheden i Marstal stod sammen om deres præst. I Marstal Kirke holdt Maibrit Nygaard børnegudstjeneste en gang

om måneden om lørdagen, hvor der kom mange børn. Desuden var hun spejderleder.

1. marts 1984 blev hun sognepræst ved Abildgård Kirke i Frederikshavn, en forholdsvis ny kirke, hvor der var gode muligheder for at videreføre børne- og ungdomsarbejdet. Desuden blev hun kredsleder for Den danske Israelsmission. 4. søndag i advent 1994 blev Maibrit Nygaard indsat som sognepræst i V. Vandet-Ø. Vandet-Skinnerup pastorat, og derudover sygehuspræst på Thisted sygehus. Selv om der på det tidspunkt kun var ca. 700 indbyggere i pastoratet, var der et godt spejderarbejde og en KFUM & K familieklub med god tilslutning. Hendes mand Bent Sørensen blev efter kort tid ansat som organist ved alle 3 kirker og på sygehuset.

Da Maibrit Nygaard blev ordineret,

sagde hendes mormor til hende: »Der er mange præster, der som katten går uden om den varme grød i deres forkyndelse. Det må du aldrig gøre.« Hun blev efteruddannet på Præstehøjskolen i Løgumkloster som sygehuspræst. Andrea blev søndagsskolelærer. Som noget nyt indførte Maibrit Nygaard sammen med Børne- og Ungdomsudvalget BUSK-gudstjenesterne (BUSK står for Børn og Unge, Sogn og Kirke).

Ovenstående oplysninger er velvilligt stillet til rådighed af Maibrit Nygaard, der blev den første kvindelige præst i disse sogne, hvilket ikke voldte problemer. Diskussionen om kvindelige præster synes ofte afsporet, da det må være et samvittighedsspørgsmål, for såvel modstandere som tilhængere og især for de kvinder, der går ind til en tjeneste som præst i vores kirke.

Historien om en pilsner

At øl kan være kulturhistorie, er måske ikke så overraskende. Men at en enkelt flaske øl kan have sin helt egen historie, er ikke hverdagskost. Læs selv.

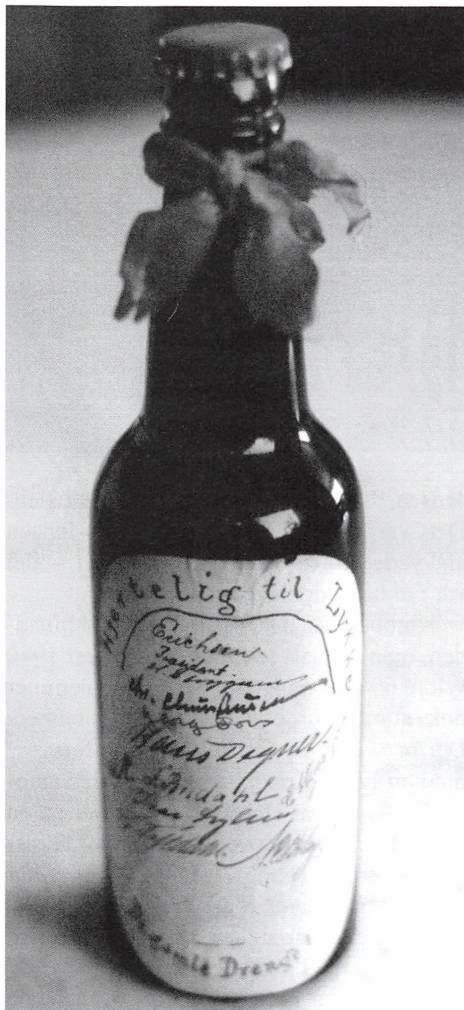
Thisted Bryghus 100 års jubilæum i 2002, har givet mig en anledning til at fortælle en historie om en Thy pilsner.

Min gamle faster, Edith Pedersen, boede en del år på Plejehjemmet Højtoftevej til sin død i 1993. Hendes mand, fotograf Aage Pedersen boede i deres fælles hjem på Møllevej 55. Da han døde i efteråret 1988, hjalp jeg en anden faster, Aase Jeremiassen og hendes mand, med at rydde huset.

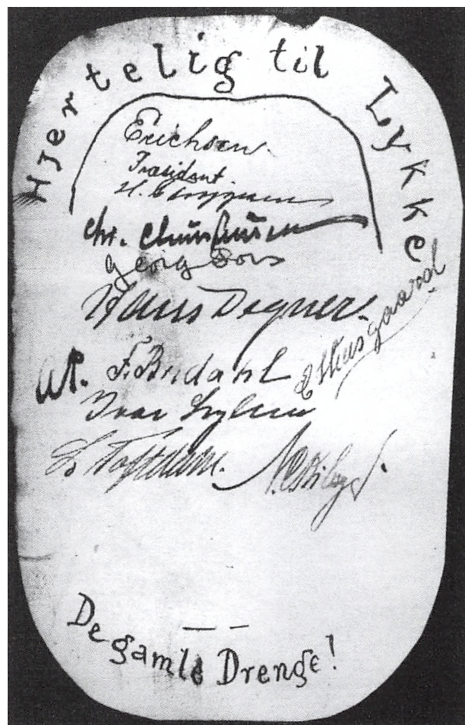
Edith havde arvet en del effekter efter sine og min fars forældre, stenhuggermester Carl Jensen og hustruen Kirstine. Disse ting blev naturligvis fordelt i familien efter Ediths ønske. Der var mange sjove, gamle ting, som de ældste i familien kunne fortælle små anekdoter om. Således også en gammel pilsner, hentet frem fra det inderste af køkkenskabet.

Min faster, som kendte min lokalhistoriske interesse, gav mig den i hånden, og bad mig passe godt på »Old Boy«, som havde en ganske særlig historie.

Stenhuggermester Carl Jensen var i sine bedste dage medlem af en lille eksklusiv klub. En slags Old Boys forening, som mødtes hver 14. dag på Hotel Royal i Thisted. For øjensynligt at opfylde foreningens forskrifter, begyndte hvert møde med et par minutters gymnastik ved stolene – og derefter gik man straks over til det vigtigste, det selskabelige samvær – (som ifølge min farbror Henning Wienberg

Flasken er vendt tilbage til Jernbanegade og er nu kommet på museum.

Jensen, har været muntert og provinsielt. Det var ikke nogen loge, Carl Jensen afskyede enhver form for snobberi – det var i al beskedenhed muntert!)

Klubben var ikke »på gave« med hinanden, men da Carl Jensen d. 26. januar 1940 fyldte 60 år – mente de øvrige medlemmer nok, at man burde vise en opmærksomhed. Derfor sendte de en Thy Pilsner, forsynet med en lykønskings-etiket, og alles autografer – båret af Hotel Royals tjener på en sølvbakke – tværs over Storetorv til adressen på Jernbanegade 7. Hvordan vejret har været denne januardag ved jeg jo ikke, men tjeneren har sikkert trippet lidt forsigtigt af sted med pilsneren på sølvfad.

Carl Jensen blev meget rørt over denne storsindede gestus, og han gemte siden hen denne »Old Boy« uåbnet gennem årene.

Den gik i arv til hans ældste datter – sammen med historien – og så nu videre til mig. Klubbens medlemmer er for længst borte, tjeneren sikkert også, Jernbanegade 7 er revet ned, og Hotel Royal har mistet sin fordums glans – men går man over Store Torv, kan man nok fornemme et muntert herreselskab – i al beskedenhed.

Etiketten er dækket af et stykke hvidt papir med den påskrevne hilsen. Ved at lyse gennem flasken kan man, udover det noget grumsede indhold, se den oprindelige etikette. Det drejer sig om en Export pilsner fra Thisted Bryghus. På den påklæbede seddel står der for oven: »Hjertelig til Lykke«. Så kommer der en række autografer, og nederst står der: »De gamle Dreng«. Aase Jeremiassen har hjulpet mig med at identificere gratulanterne.

Eriksen, driftsbestyrer på Thisted-Fjertrilslev banen.

H. P. Thygesen, lærer ved Thisted borgerskole perioden 1902-45.

Chr. Christensen, boghandler i Vestergade.

Georg Pors, biograf-ejer og boghandler på Storetorv.

Hans Degner, guldsmed i Torvegade.

Frederik Bredahl, bryggeridirektør på Thisted Bryghus.

Ivar Lyhne, urmager i Vestergade.

Laurits Toftdahl, skræddermester i Storegade.

E. Stensgaard, må være købmand Ejner Stensgaard på Dragsbækvej 8, aktiv i 1920-30'erne.

N. C. Kibsgaard, sygehusinspektør.

»Gymnastikholdet« har desuden haft Carl Jensen som medlem, om der har været flere ved jeg ikke. Bredahl var for resten formand for TIK i perioden 1915-40, så han har nok stået for træningen af »De gamle Dreng«.

Vesløs Skole i 1960'erne

Artiklens forfatter har i mange år virket som viceinspektør på Vesløs skole. I artiklen skildrer hun, hvordan skolen fungerede i 1960'erne.

En forårsdag i 1961 kørte min familie og jeg gennem det flade Hanherred fra Aalborg til Hannæs. På Bjerget gjorde vi holdt, betaget af den dejlige udsigt over den nordlige del af Vejlerne og landskabet omkring. Vi var på vej til Vesløs for at se på embede i skolen der. Ned over Hannæs måtte vi standse flere gange. Det var nyt land for os. Tømmerby fjord, vikingegravpladsen med bakkerne ved Højstrupvej, Vesløs by med storkereden, der dog ikke var beboet så tidligt på året og Vesløs vejler med Østerild skov som baggrund. Det var et skønt sted at bygge en skole. Hvad vi ikke vidste den gang var, at skolen var bygget ved siden af en ældre skole, og at der havde ligget en endnu ældre skole i nærheden, så skolerne i Vesløs havde haft vejle- og skovudsigt i mangfoldige år.

I Vesløs var der netop bygget en ny centralskole, som så mange steder i landet. Den skulle være skole for Vesløsbørn indtil 7. kl. og realskole for hele Hannæs. Der var indgået en aftale mellem de to Hannæs kommuner (Tømmerby-Lild og Øsløs-Vesløs-Arup) om realskolen i Vesløs og 8.- og 9. klasserne i Tømmerby på et senere tidspunkt. Af en eller anden grund blev 8.-9. klasse ikke oprettet i Tømmerby, så aftalen udvidedes til også at omfatte 8.-9. klasse i Vesløs. Skolens navn var Vesløs Folke- og Realskole. Da realeksamen bortfaldt, blev det til slet og ret Vesløs Skole. En skole i så smukke omgivelser måtte have

alle muligheder for at være en god skole at arbejde i, så august 1961 begyndte hverdagen for os.

Der var forskel på skolehverdagen på en centralskole »langt« ude på landet og den store byskole, vi kom fra, og den forskel faldt ud til Vesløs skoles fordel. Eleverne gik i årgangsdelte klasser, og klassekvotienten var lavere end gennemsnittet på landsplan. Bygningerne var nye, og der var god udenomsplads til leg i frikvartererne.

Dagen begyndte hver morgen med morgensang i forhallen ledet af førstelæreren, lærer Hansen. Eleverne stod klassevis med ansigtet mod lærerne, der stod på en række på hver side af et gammelt kateder, som førstelæreren »støttede« sig til. Katederet var gammelt. Det havde stor affektionsværdi, så det blev stående i mange år. Man sang en salme før Fadervor og en kortere efter bønnen. Repertoiret var lille. Det var helt bevidst fra lærer Hansens side, fordi det skulle være kendte salmer, så alle kunne synge med. Forslag om, at vi kunne lære nye salmer, faldt til jorden. Salme nr. to var som sagt kort, meget ofte blev det kun til et enkelt vers, og da var det næsten altid: *Gå da frit, enhver til sit, og stole på Guds nåde. Da får vi lyst og lykke til, at gøre gavn, som Gud det vil, på allerbedste måde.* Det var da et udmærket vers at begynde dagen med. Der blev aldrig givet meddelelser eller reprimander ved morgen-

sangen. Det var et princip. Højtideligheden skulle stå alene.

I hverdagen benyttede vi naturligvis de gode områder, vi havde så nær på. Der kunne botaniseres i Vejlerne, i skoven og på overdrevene. På køkkenmøddingerne og på markerne omkring i Øsløs kunne vi finde skaller, skrabere og en sjælden gang noget, der lignede en stenøkse. Det var en uvurderlig hjælp for en lærer at have alle disse naturlige hjælpemidler, og børnene var dygtige til at finde ting. Mange af dem færde-

des også i fritiden i naturen og kom ofte med spændende ting, ligesom vi på skolen også kunne låne særlige fund, som forældre og bedsteforældre havde gjort.

Hverdagen var naturligvis præget af klasseundervisning, som jo var den gængse arbejdsform på den tid, men projektarbejde og samarbejde på tværs af klasserne var ikke en sjældenhed. Det var en videreførelse af den gamle landsbyskoleundervisningsform, hvor det havde været en nødvendighed med de mange børn i

Lærerstaben ved Vesløs skole 1963 - udlånt af arkivet i Vesløs. Bagest fra venstre er det: Jens A. Hansen (skoleleder), Carl Rønn Christensen, H. C. Bering og Arne Hjelm Nielsen. Forrest fra v: Helen Rønn Christensen, Birthe Marie Overgård, fru Bering, Jenny Jensen og Aase Hjelm.

klasserne i forskellige aldre. Nævnes skal også, at vi allerførst i tresserne i al stilfærdighed afskaffede karaktergivning i under-skolen (1.-7. klasse). En årrække senere læste vi i pressen, at en skole på Falster havde afskaffet karaktergivning som den første i landet!

Der var timer nok. Kunne timeplanen ikke helt gå op, blev der lagt en oplæsningstime eller en færdselsundervisningstime ind på planen. En ekstra dansk- eller regnetime kunne det også blive til. Der var højt til loftet både udendørs og indendørs.

I erindringen skinnede solen altid over skoledagen, men der var også vinter. Mange elever cyklede op til 7 km, enkelte længere, i al slags vejr. Våde eller tilsneede kom de fra fjern og nær. Af med jakke, hue og vanter og hen på radiatoren med det inden morgensangen. Når timen begyndte, måtte tøjet fjernes, og det var svært for børnene at forstå, at det ikke var et udmærket sted at anbringe vådt tøj.

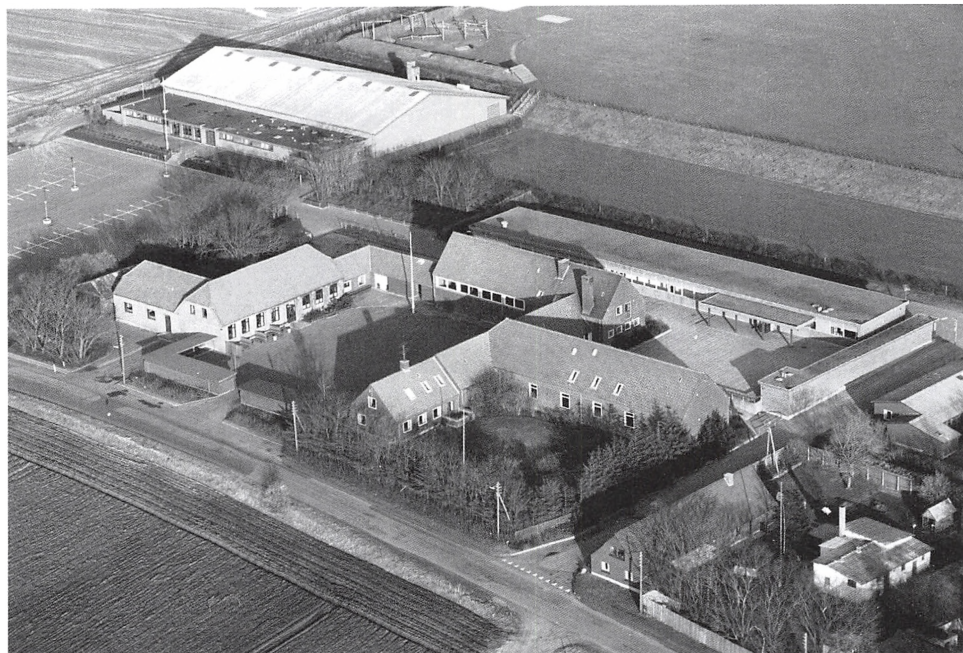
Eleverne fra Tømmerby/Lild kom med bus, som kørte helt ind i skolegården gennem en port, der kun var få cm bredere end bussen. Det var nervepirrende at se på. Chaufføren klarede det fint, og børnene var tilfredse, det var rart at blive kørt helt hen til døren, men man fandt dog senere en bedre løsning.

Et af årets højdepunkter var skolefesten først i februar måned. Det var næsten som et gammeldags bryllup. Det strakte sig over flere dage. Torsdag eftermiddag kunne der være 80-100 bedsteforældre og pensionister til kaffe og underholdning. Fredag aften var for 1.-7. klasse med forældre, og lørdag aften kom overbygningseleverne også med forældre, ligesom også gamle elever var indbudt til denne aften. Det var fast 2. og 8. årgang, der stod for under-

holdningen, og det kunne være en hård omgang for skuespillerne at optræde 3 dage i træk. Om søndagen blev der ryddet op, så for dem, der havde været med alle 3 dage – og det var ret mange – var der ikke mange kræfter til den næste uge. Da det ofte var dårligt vejr i februar måned, blev festen flyttet til november. Det havde vi nær fortrudt. Det første år, festen lå på det nye tidspunkt, stod jord og himmel i et. Al udkørsel frarådedes, men festen blev holdt, hannæsboerne var ikke sådan at holde hjemme.

Et andet højdepunkt var udflugten. Vilsund Dyrepark var et yndet udflugtsmål. Der var ikke så mange dyr i den park, så det var ret overskueligt, og børn var ikke så forvante den gang. Det vigtigste var, at vi kunne få is og sodavand og bruge penge på en lille souvenir. Et år bestemte vi, at der skulle være lidt variation i udflugtsmålene, så vi tog toget til Ulveskoven ved Arentsminde. Navnet levede ikke op til forventningerne. Børnene, der var vant til Østerild Skov, kunne ikke forbinde de få træer dér med en skov, og så kunne vi ikke engang få en is. Det blev lidt af en fiasko.

Som før nævnt oprettedes der få år efter realklassernes indførelse 8.-9. klasse på Vesløs Skole. Det afstedkom planer om en ny tilbygning, som også fuldførtes, men børnene kom først, så der måtte udvises stor kreativitet i planlægningen for at få plads til alle børn. Én af de mest særpregede løsninger var klasseværelse i en gang ind til husgerningslokalet. Gangen var en vinkel, så nogle børn måtte sidde i vinklen. Børn og lærer tog det roligt. *»De skal nok følge godt med, det er nemlig et privilegium at sidde om hjørnet, så ingen ønsker at miste den »gode plads«, når det er deres tur til at få den«*, sagde lærerin-

Vesløs Skole i 1980erne. Der er kommet flere tilbygninger siden 1960erne, og den er blevet nabo til en hal - men det er stadig den gamle skole på Hannæs. Foto: Tage Jensen/Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune.

den. Der kan komme noget godt ud af selv den vanskeligste situation. Det var dog en stor dag, da den nye fløj kunne indvies.

I 1970 kom der nye tider til Vesløs Skole. Øsløs-Vesløs-Arup Kommune indlemmedes i Thisted Kommune, og Tøm-

merby-Lild Kommune kom til Hanstholm Kommune. Til alles glæde besluttede de nye storkommuner at fortsætte det gode samarbejde om overbygningsskolen i Vesløs. Det samarbejde som nu har stået på i snart 45 år.

Landbruget blev til industri

Landmand og organisationsmand. Poul Karlshøj gjorde hele turen med i Thy, da landbruget blev forvandlet. Her fortælles om den store omvæltning, da byen og industrien støvsugede landdistrikterne.

Industrialiseringen af landbruget begyndte kort efter afslutningen af Anden Verdenskrig.

De amerikanske og engelske traktorer på luftgummiringe begyndte at komme til landet i slutningen af 1940'erne og blev almindelige i løbet af 1950'erne. Så den tekniske udvikling var ret fremskreden i 1970.

Den slog først igennem i markbruget, senere i staldene, men malkemaskinen havde dog været kendt før krigen og blev hurtigt meget udbredt efter 1945.

Det har været diskuteret, om det var industrialiseringen af landbrugserhvervet, der var skyld i afgang af arbejdskraft fra

landdistrikterne, eller om det var industriens arbejdspladser, der dræned landbruget for arbejdskraft, så det blev nødvendigt med den hurtige tekniske udvikling i landbruget for at fastholde den store produktion og eksport – ja, endda øge den ganske væsentligt.

Det kan i denne forbindelse nævnes, at formandsskabet for Danske Landboforeninger (Hans Pinstrup og Poul Karlshøj, min farbror) i 1954 udsendte et særtryk til Landsbladet, hvor det i et »opråb« med store typer blev slået fast: *»Der kan ikke sælges mere end fem millioner svin. Stop derfor udvidelsen af svineproduktionen!«* I 2000 producerede vi 22 millioner svin og afsatte dem.

Det viser mere end mange ord, hvor rivende udviklingen har været – og hvor svært det er at spå om fremtiden.

Jeg er af den overbevisning, at det var byerne og industrien, der støvsugede landdistrikterne for arbejdskraft; der blev lokket med kortere arbejdstid, fri hver weekend, lang sommerferie og dengang højere løn. I dag er lønnen ved landbruget ligeså høj for dem, der vil og kan magte det.

Betydelig reduktion

»Der er så dejligt derude på landet...« skrev H. C. Andersen som bekendt i »Den

Poul Karlshøj – ung landmand og ansat hos Jens Kirk på »Thousgaard« i Skinnerup.

grimme ælling« for snart 150 år siden; det er der stadig.

Landbruget har ikke ødelagt naturen; det samarbejder og udnytter den givtige natur på naturens præmisser. Der er kun sommer en gang om året, og da høster landbruget grundlaget for det daglige brød til tre-fire gange Danmarks indbyggertal.

Det er byerne med deres enorme mængder affald og vandforbrug, der griber forstyrrende ind i naturens orden.

Det er man opmærksom på, og der er truffet store foranstaltninger i form af f.eks. renseanlæg i byerne og gylletanke ved gårdene. Men forureningen er måske ikke så voldsom som påstået og fremført i »medierne« gennem de sidste 30 år. Miljøhysteriet har imidlertid påført landbruget omfattende restriktioner og kontrolforanstaltninger med tilhørende indberetnings-skemaer.

Og friheden er dermed gået tabt.

Der er krav om »papirusseri«, indberetningsdatoer, øremærkning i husdyrholdet, udbringningsdatoer og uanmeldte besøg af kontrollører. Det har fået mange til at forlade erhvervet og søge ind til byen.

De 200.000 selvstændige landbrug i 1950 svandt ind til 140.000 i 1970 og er i 2000 nede på 52.000 – heraf vel 30.000 deltidsbedrifter. Tallene for Thisted Kommunes bedrifter med husdyrhold viser det samme billede. I 1970 var der 1900 bedrifter – i 2000 var der 600. Altså også nede på en tredjedel på 30 år.

Om det er lykken for erhvervet, samfundet og den enkelte familie? Ja, det må der jo være nogen, der mener, nemlig de, der sidder og trækker i trådene! Det er dem, der lægger de overordnede rammer... eller mangel på samme!

Det har nok været lykkeligt for de landmænd, der ikke magtede at følge med i jaget og honorere kravene til specialiserin-

Fire jyder på »Thousgaard« i Skinnerup. Forkarlen Jens og andenkarlen Erik med to eksemplarer af de jyske heste, der trak det store læs i dansk landbrug, inden traktorerne for alvor rykkede ud på markerne. Billedet er fra 1950. Poul Karlshøj var fodermester på gården.

Ferguson-traktoren fik stor betydning for landbruget – og en stor plads i landbodrengenes bevidsthed. Det fremgår tydeligt af dette billede fra begyndelsen af 1960'erne.

gen. De, der blev tilbage og som er i stand til at leve op til disse krav, kan glæde sig over at leve i det åbne land i pagt med husdyrene og naturen.

Løftestangen, der gjorde landbruget så effektivt, var selvejet, der blev åbnet op for i 1788 med landboreformerne. Men kan det holde i industrialiseringen og stordriften fremover? Næppe; men kun tiden vil vise det.

Men også andelsbevægelsen har sin store betydning.

Det var i Thisted, den første gang blev ført ud i livet, da provst Sonne oprettede Arbejderforeningen i 1844. Det første andelsmejeri blev en realitet i Hjedding 1882 og det første andelsslagteri i Horsens 1887. Derefter gik det rask ud over landet.

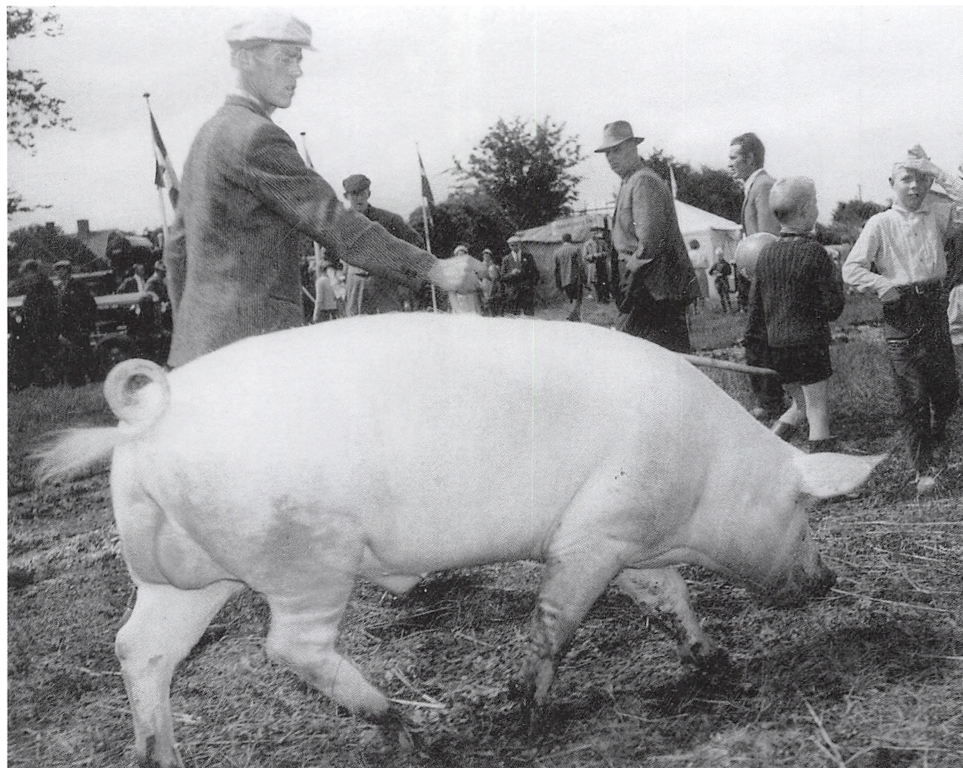
Thisted Andelsmejeri kom i 1893. I

1930'erne var der 1400 mejerier – »hvert sogn sit mejeri«. Og hver region fik et slagteri. Oftest til både svin og kreaturer. Thisted Andelssvineslagteri blev etableret 1935. Thyboerne var tilbageholdende og ville først »se tiden an«.

Til gengæld er det »lille« slagteri i Thisted – nu sammenlagt med Fjerritslev – det eneste af de mange slagterier, der er tilbage som selvstændigt foretagende. Alle øvrige er fusionerede i et landsdækkende slagteri – det samme er som bekendt tilfældet med mejerierne.

I andelsbevægelsen har alle lige ret, proprietærer, gårdmænd og husmænd: én mand én stemme.

Det giver styrke og gjorde landbruget til det mest valutaskabende erhverv i forrige århundrede.

Poul Karlshøj på dyrskuet i Thisted i begyndelsen af 1970'erne. Han viser med stolthed ornen »Abjerg« frem. Og ikke uden grund. Den fik 24 point og blev kåret som »fløjorne«.

Bondekultur og »rentedød«

Når det gjaldt foreningssiden, spillede andelsprincippet også en stor rolle i Thy.

Lokale foderstofforeninger blev oprettet – ofte i tilknytning til eller i samarbejde med en brugsforening. Det omfattede korn, foderstoffer, frø, gødning og kemikalier.

I Thisted var det Vestergades Brugsforening (senere Kwickly) og den nu lukkede Nordthy Brugsforening.

De fleste af de lokale foreninger, der formidlede foderstoffer og gødning, er nu samlet i det landsdækkende DLG (Dansk

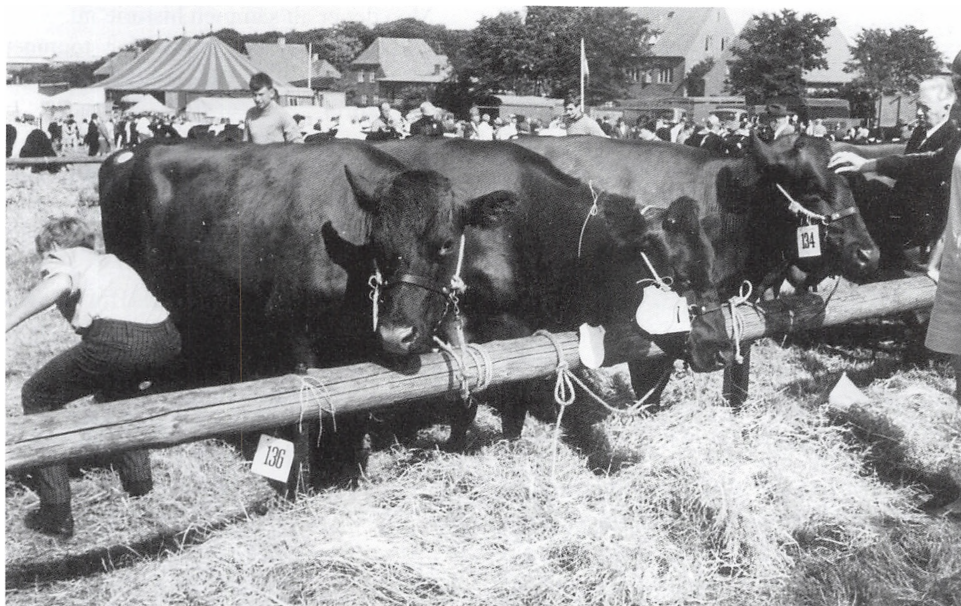
Landbrugs Grovvarereselskab), der i mange år har haft en afdeling i Thisted – og hvis vartegn har kunnet ses over store dele af byen.

På forsyningsiden har de private købmænd og kornfirmaer spillet en væsentlig rolle og er fortsat med i konkurrencen.

Produktionen vil kunne opretholdes fremover, al jord der må dyrkes, vil blive det af store enheder; store husdyrhold vil omsætte afgrøderne til animalske produkter.

Men bondekulturen – hvor bliver den af? Og landsbyfællesskabet?

Flytter alt dette til parcelhus-kvartererne – til campingpladserne? Vil store enheder i

Dyrskue i Thisted i begyndelsen af 1970'erne.

indbyrdes konkurrence føre til en anden landbokultur?

Landbrugets omstilling til industrialisering i 1970'erne og 1980'erne stillede store kapitalkrav, og de landmænd, der ville være med i denne udvikling, investerede i maskiner og bygninger. Det var ofte de unge uden stor egenkapital; det var let at låne penge og få kredit i foderstoffirmaer og hos maskinforhandlere. Men renten steg, priserne på landbrugsprodukterne faldt. Det satte mange i en økonomisk klemme – de blev truet af »rentedøden«.

Det gav anledning til, at der opstod en protestbevægelse »LR 80«; det begyndte på Sjørup-egnen, Haderup-Aulum, og bredte sig til hele landet. Og kom hurtigt til Thy.

Denne protestbevægelse var organiseret uden nogen egentlig forening; det var en protest mod de etablerede landbo- og hus-

mandsorganisationer, lokalt som på landsplan. Og mod regeringen på Christiansborg. Budskabet var enkelt og ikke til at misforstå: Bedre forhold for landbruget!

»LR 80«-folkene protesterede mod ledelsen af deres egne organisationer på lokale møder og på møder ude i landet. Og der blev organiseret trafikklammende traktor-demonstrationer. Også i Thy. Der blev forsøgt med leveringsstop. Ved Foreningen af Jydske Landboforeningers delegeretmøde i Århus forsøgte bevægelsens landsformand at erobre talerstolen, men blev bortvist, da han stod deroppe. Han var ikke delegeret og havde derfor ingen taleret. Men bevægelsen, der heller ikke havde nogen forhandlingsret, lagde stort pres på organisationerne, der indledte forhandlinger med regeringen om støtteordninger med det formål at redde nogle af de bedste landmænd. Resten måtte afvikle deres bedrifter.

Poul Karlshøj, 2002.

Resultatet blev gældssaneringsordningen med omlægning af gæld til mere »rentevenlige« langfristede lån med statsgaranti. I nogle tilfælde direkte afskrivning af gæld. Det fik mange af de mest dynamiske til at overleve – også i Thy – og da fremgangstiderne med stigende jordpriser kom op gennem 1980'erne og 1990'erne havde de et forspring med et moderne produktionsapparat i forhold til dem, der havde holdt en lav investeringsprofil, men til gengæld betalt enhver sit hele vejen.

Og det har givet anledning til megen misundelse.

Nye former for fællesskab

De »LR 80«-folk, der gik på »talerstolen« og førte an i kritikken, blev siden ofte valgt ind i ledelsen af organisationerne – lokalt her i Thy og på landsplan. Og de har måttet erkende, at det er lettere at føre an i kritikken end at få forslag og idéer gennemført, når man selv står med ansvaret. Og jo højere man kommer op i toppen, desto vanskeligere er det at bevare de oprindelige kompromisløse krav.

Men det er alt sammen historie nu.

I 2002 har vi et effektivt og toptunet landbrug; de sidste 30 års udvikling er langt fra forbi.

Nye former for fællesskab inden for landbrugserhvervet er opstået – forhåbentlig med mange af værdierne fra den oprindelige bondekultur og landsbyfællesskab i behold.

Som selvstændig landmand fra begyndelsen af 1950'erne til midten af 1990'erne kan jeg i al fald se tilbage på en aktiv tilværelse i tæt harmoni med dyr og natur.

Et meningsfyldt liv i frihed og selvstændighed – trods alt.

Blå bog

Poul Karlshøj, nu pensioneret landmand, drev gården »Stenager« i Kjeldstrup 1952-1995 med statsanerkendt svineavlscenter 1961-1990. Deltog i foreningsarbejdet som gymnastikleder i Brund og Hillerslev gymnastikforeninger – i organisationsarbejdet som bestyrelsesmedlem i Hillerslev Mejeri og Thisted Amts Mejeriforening. Indkaldte til og ledede de første forhandlinger om dannelse af Mejeriselskabet Thy. Medlem af Landboforeningen Nordthys bestyrelse i 24 år, 1957-1982, deraf 18 år som formand. Medlem af Foreningen af Jyske Landboforeningers og Danske Landboforeningers bestyrelser. Medlem af Ægeksportudvalget og Jordbrugskommissionen for det gamle Thisted Amt. Formand for Jyske Svineavlere og i bestyrelsen for Danske Svineavlere. Den jyske forening nedlagt i 1990.

To heldige og en svipser

– modstandsarbejde i Nordthy

Modstandsbevægelsen i Thy var i ret høj grad et landligt fænomen. Vi følger en ung mejerielev fra Hillerslev til natlige våbenmodtagelser ved Vesløs Huse.

I efteråret 1944 kom der gang i nedkastningerne af våben og andre forsyninger til det hurtigt voksende antal af modstandsfolk, og i det følgende berettes bl.a. om to gennemførte aktioner i Østerild Plantage samt en mislykket nedkastning.

Det, der fortælles, bygger på erindringer og samtaler med folk, der var med, og desuden er der konkrete oplysninger fra Frihedsmuseet, der f.eks. korrigerer datoer, stednavne, kodeord m.m.

I den aktuelle periode var undertegnede mejerielev på Hillerslev Andelsmejeri, hvor Børge Hansen var førstemejerist. Sommeren 1944 bragte meget voldsomme begivenheder, hvorom der som overskrifter i Thisted Amts Tidende kunne læses »Otte Sabotører henrettet« (Årsgruppen 23/6) og den følgende uge »Otte Sabotører dødsdømt og henrettet« (Hvidstengruppen 29/6).

Disse brutale og hensynsløse terrorhandlinger gjorde stærkt indtryk på os, og i frokostpausen blev der talt om den betydning, folkene fra Års og Hvidsten dog havde haft for Danmarks fremtid. Og nogle dage senere lod Børge forstå, at han nok kunne hjælpe én ind i modstandsbevægelsen, hvis det skulle være. Og det skulle det!

Førstelæreren i Hillerslev Skole, Viggo Thorup, der var gift med mejeribestyrer Jensens datter, var sammen med Børge de

to første modstandsfolk i Hillerslev. De var kommet med efter kontakt med gdr. Jens Kirk, Thousgård ved Thisted, der havde god tilknytning til Frode Jakobsen, en af de ledende, da Danmarks Frihedsråd blev dannet.

Det første våben

Det må have været fra Jens Kirk, vi fik det første våben, en engelsk maskinpistol. Den skulle gemmes godt, og en eftermiddag var vi alle tre samlet i skolens udhus, hvor vi – formelt – gav os til at udgrave nogle gamle rottehuller. Det havde vi som påskud, hvis der skulle komme uventede gæster. Det skete ikke, og pistolen fik et foreløbigt gemmested i et udvidet, gammelt rottehul.

Viggo Thorup var organist ved Hillerslev Kirke, som han derfor havde let adgang til. En dag fortalte han os, at han havde fundet et bedre gemmested til vort første våben. På kirkeloftet havde han lagt mærke til, at der et sted var en lille forskydning i murværket, hvorved der var fremkommet en åbning, der lige passede til vort våben, når det var skilt ad og pakket sammen. Det var et bedre gemmested, syntes vi alle tre, også set ud fra den synsvinkel, at blev pistolen opdaget på kirkeloftet, ville det være svært at sige, hvem der

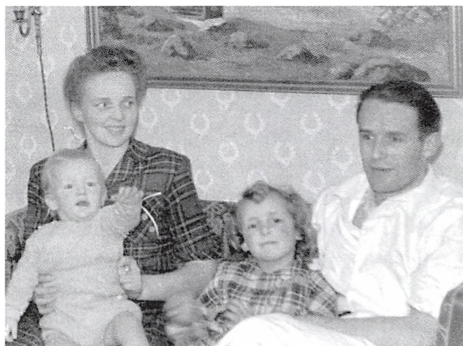
havde anbragt den der. Og var den blevet fundet i den gamle skolebygning, kunne familien komme i store vanskeligheder.

Så vi holdt flyttedag, og i adskillige uger lå den der i sikkerhed.

Hilsen til Gudrun

En aften var vi tre inviteret på besøg hos Jens Kirk. Her var samlet flere mennesker, vi ikke havde truffet før, men det var folk fra modstandsbevægelsen. Det kunne være meget interessant at få noget at vide om dem, deres synspunkter og arbejde indenfor sagen, men Jens Kirk sagde noget, som man måtte give ham ret i. Han sagde, at han helst ville vide så lidt som muligt om personer og forhold indenfor bevægelsen, for hvis han skulle blive taget af tyskerne, ville det været begrænset, hvad de kunne presse ud af ham af oplysninger. Og det var rigtigt set.

Men vi blev orienteret om, at ved en senere lejlighed ville vi få bud om at møde på et til sin tid nærmere angivet sted, hvor en engelsk maskine ville nedkaste våben og andre forsyninger, som vi skulle være med til at bjerge. Det lød helt utroligt, men

Børge Hansen med hustru og børn. Foto få år efter krigen.

her var da virkelig en opgave af betydning!

Vi kom til at vente i adskillige uger. Spændende var det at tænke på, og jo også en lille smule foruroligende. Hvad nu, hvis tyskerne fik kendskab til sagen?

Datoen blev den 30. november 1944. Børge vidste, at nedkastningspladsen var i Østerild Plantage. Han talte om en skovvej, der skulle køres ad, indtil der tæt ved vejen kunne ses en transformator lidt til venstre. Der skulle vi stoppe, og så ville vi komme i kontakt med de andre. Vi skulle være på pladsen senest kl. 22.00. Det var ikke nødvendigt med mange forberedelser. Vi havde ingen våben med. Mp'en lå sikkert på kirkeloftet, og der havde ikke været tale om, at vi til vores del af opgavens løsning skulle være bevæbnede. Men varmt tøj skulle vi være iført, for det stod uklart, hvor længe vi ville komme til at vente på flyet. Da vi på det punkt havde sikret os, fik cyklen et eftersyn, lappesager og pumpe medbragt, sikkert også et æble eller en bid brød, og så drog vi af sted.

Vi cyklede ud forbi Skovsted til hovedvej 11, hvor vi drejede til venstre og fulgte vejen over Kløv Bakke til Østerild. Så nåede vi Østerild Plantage og kørte ind ad en skovvej, idet vi holdt godt udkig efter transformatoren. Pludselig var den der, vi stod af cyklerne, og snart havde vi kontakt med Jens Kirk og flere andre. De andre kunne ikke genkendes i mørket, og vi havde fået indskærpet, at lygter ikke måtte anvendes, naturligvis ikke.

Vi var nu ved et område, der kaldes Vesløs Huse. Vi gik ad en anden vej længere ind i skoven og var snart fremme ved det sted, der på den tids generalstabskort havde betegnelsen Hørsodde. Ved en jordvold stillede vi vore cykler, og lidt længere fremme var en åben plads, hvor nedkast-

ningen skulle finde sted. Vi lagde mærke til nogle højspændingsmaster og i nærheden en del bikuber, og vi talte om, at godset helst ikke måtte dale ned netop i det område. Vi konstaterede også, at nogle mænd havde stavlygter, hvormed de kunne give signal til vejledning for piloten.

I mørket hørte vi flere gange flyvemaskiner i luften. Så vi var rigtig anspændte, men senere kunne vi høre maskinerne atter fjerne sig. Omkring midnat hørte vi igen en maskine, og vi bemærkede, at motorlarmen voksede i styrke, nærmere og nærmere kom den, og mere og mere spændte blev vi. Til sidst var vi helt sikre, og nu kunne vi i månelysen se den komme glidende hen over trætoppene. Mændene med lygterne havde stillet sig op på den åbne plads, de stod på linie med vel hundrede meters mellemrum, og nu var lygterne tændte, og en af dem morskede et bestemt bogstav, så piloten kunne vide, at han var ved det rette punkt. I næste nu hørte vi det skramle oppe i luften, containerne væltede ud af flyets underside, faldskærmene i grønne, hvide, sorte og røde farver foldede sig ud og bar den værdifulde last ned, indtil en række lydelige bump ud over marken forkyndte at, godset var ankommet. På det tidspunkt var flyet allerede ude af syne efter en enorm motorlarm, der skulle bringe maskinen i fart og højde igen. Faldskærmene lå og blafrede i vinden. Et tryk på en karabinlås frigjorde skærmen fra containeren, hvorefter den blev pakket sammen i en fart. Det viste sig, at der var fire håndtag på sådan en beholder, og selv om den var tung, kunne dog fire mand bære den hen til den ventende lastbil, der havde god plads på ladet. Her kom også faldskærmene op og desuden to personer bevæbnede med maskinpistoler. Meningen var, at hvis tyskerne forsøgte at standse bilen, ville man

Bent Rolighed. Foto 1946.

gøre alt for at skyde sig fri. Heldigvis gik alt fint. Læsset kom i god behold ud til den brave landmand Søren Gravesen, og i hans lade blev godset i første omgang skjult i halmen. Det kan også lige nævnes, at inden vi skiltes i plantagen, dannede vi kæde, og idet vi gik hen over marken, afsøgte vi området, så intet skulle være glemt.

Sådan var i store træk den første modtagelse. Det var en stor og uforglemmelig oplevelse.

Hilsen til Ferdinand

Efterhånden som tiden gik, lærte vi mere og mere om det, vi var med i. Vi fik også flere sager betroet, f.eks. vidste vi midt i februar 1945, at der kunne ventes en ny nedkastning og at kodeordet, der ville blive sendt i den dansksprogede BBC-udgave, var Ferdinand.

Vinteren var dengang ret streng med frost og i perioder med megen sne. Hvad skulle vi gøre, hvis meldingen kom en aften med snevejr? Børge havde en plan: Vi kunne »låne« en jernbanedræsine og køre på den lige til nedkastningspladsen, der var i umiddelbar nærhed af jernbaneskinneerne! Planen var ret fantastisk og kom aldrig til udførelse, men ideer var der ikke mangel på!

Den 20. februar var mejeribestyreren og hans kone inviteret ud til spisning, og tilbage i huset var deres datter og jeg. Hun lavede aftensmad til os to. Det var sjældent, at den slags skete, men vi syntes, det var rigtig morsomt at være ene hjemme. Vi snakkede, fortalte historier og fik drøftet mange spændende ting. Senere kunne vi jo spille kort og høre radio, eller hvad vi ellers kunne finde på. Det kan her indskydes, at mine jævnaldrende og jeg ikke havde radio; det var som regel noget, man anskaffede i en senere alder, hvis man kom til at tjene mange penge.

Men i mejeribestyrerens stue kunne der høres BBC, og selv om hun ikke fandt det umagen værd, blev der tændt for radioen, da tiden var inde. Først lød de kendte toner fra Prins Jørgens March, dernæst banke-signalet, og så blev nyhederne læst på, nu og da sløret af tyske støjsendere. Så lød det: Vi bringer en særmelding til... Og så fulgte en lang række navne og heriblandt også *Ferdinand!* – Det var svært at lade som ingenting, men jeg »kom i tanker om«, at jeg havde glemt at aflevere en bog til Viggo Thorup, og at jeg straks ville cykle hen og ordne den sag. I skolebygningen stak jeg ind gennem køkkendøren. Der stod Thorup alene. »Har du hørt radio?« spurgte jeg. Nej, det havde han ikke, for de havde gæster, og så var det jo ikke så nemt. »Der var en hilsen til Ferdinand«,

sagde jeg og ventede at han også ville blive fyr og flamme, men til min undren skete det ikke. Hvorfor dog ikke? Jo, forklarede han, det ligger sådan, at af sikkerhedgrunde er Ferdinand taget af programmet, men inden længe får vi et nyt kodenavn. – Lidt efter cyklede en ung mand, afslappet, stille og rolig tilbage til mejeriet.

Senere erfarede vi, at englænderne alligevel havde været der, men da ingen gav signal fra marken, fløj de hjem igen. Ærgerligt, men sådanne misforståelser kunne altså forekomme.

Hilsen til Nathaniel

Med tiden var den lille 3-mands gruppe blevet udvidet med flere nye medlemmer,

Sammen med sin bror Svend ses her th. Viggo Thorup. 5. maj 1945.

bl.a. en tømrer, en mekaniker og en landmand. Hilsenen til Nathaniel kom den 4. marts, og den aften var jeg sammen med en flok unge mennesker i Skovsted forsamlingshus, hvor vi indøvede et skuespil, der skulle opføres samme sted ved en senere fest. Da vi hen på aftenen var godt i gang på scenen, fik jeg diskret besked om snarest muligt at møde hos Viggo Thorup, og inden længe var jeg i Hillerslev.

Vi havde aftalt, at vi denne gang ville have våben med, så vi kunne bide fra os, hvis tyskerne også var på skovtur. Vi havde fra den første nedkastning en del våben og andet udstyr gemt på mejeriet, og Børge, der havde arbejdet der i adskillige år, kendte alle rummene og havde fundet gode gemmesteder. F.eks. var der på loftet i sidebygningen en stor vandbeholder af metal og forsynet med en kappe af isolering, der bestod af tørvesmuld og lignende, og her var et glimrende skjulested.

Da jeg på det mørke loft havde famlet mig frem til stedet, fik jeg snart fat på de våben, jeg søgte, og desuden fik jeg tilfældigvis fat i en lille blød pakke. Jeg forstod straks, at det var en forbindingspakke af den slags, som enhver soldat i en krigssituation er forsynet med, og jeg stak den i lommen, idet jeg tænkte, man ved aldrig, hvad man kan komme ud for sådan en nat.

Oppe ved kirken kom der ved 23.00-tiden samling på flokken, og da Thorup havde hentet maskinpistolen på kirkeloftet, cyklede vi af sted mod Østerild ad nogenlunde samme vej, som vi før havde benyttet. Da vi nåede ind i plantagen, så vi langt borte billygter. Det kunne i bedste fald være en jordemoder eller en læge – al privat bilkørsel var jo forbudt – men det kunne også være tyskerne, og vi forberedte os på det værste, idet vi sprang af cyklerne og med dem banede os vej ind gennem skoven.

Nærmere og nærmere kom bilen, og få øjeblikke efter susede den forbi, uden vi fik set, hvem det var.

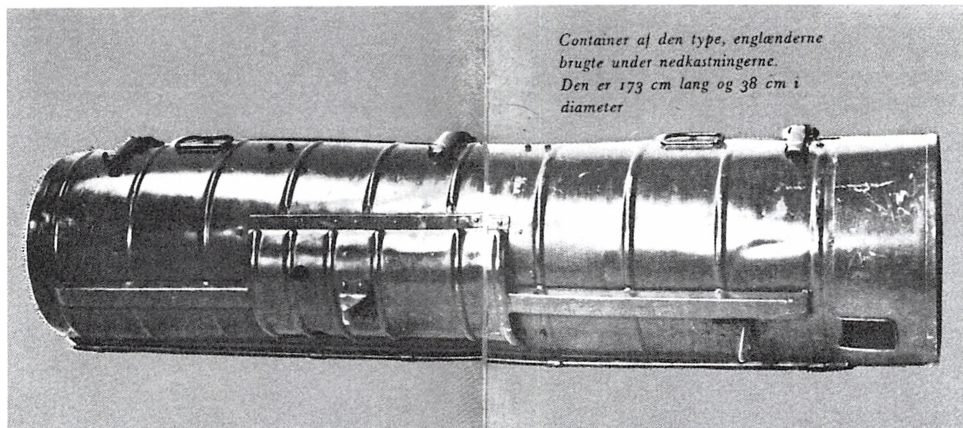
Snart var vi fremme ved transformatorren, der var mødestedet. Her var flere kendte mennesker, så jeg fik en god snak med Holger, der var forkarl hos Jens Kirk, og Anders som jeg traf en gang om ugen til gymnastik i Skovsted forsamlingshus, og Svend var der også.

Det var en kold nat. Der lå sne flere steder i skoven. Det var måneskin og stille vejr. En gang imellem hørte vi fly langt borte og flere gange voldsomt skyderi ude ved kysten. Bare de ikke skyder vores maskine ned, var en bemærkning, der ofte hørtes. – Tiden gik, og det blev langt over midnat. Måske nåede maskinen ikke frem til pladsen, men det blev sagt, at vi skulle vente til kl. 04.00, og var den ikke kommet til den tid, var der ikke mere at vente efter den nat. Noget trætte og forkomne var flere af os efterhånden blevet.

Da klokken var 20 minutter i fire, lød der en voldsom skydning ude fra Hanstholmegn, og samtidig kunne vi høre luftværnssirenen i Thisted som tegn på, at indflyvning af fremmede fly fandt sted. Så livede vi op igen, og lidt efter hørte vi motoralarm fra et fly, der nærmede sig. Vi fastslog overfor hinanden, at lyden var lidt anderledes end den, der lød fra de tyske fly, så selvfølgelig var det en englænder.

Og ganske rigtig. Der gled den hen over trætoppene, der blev signaleret fra marken og blinket fra flyet, og igen så vi det vidunderlige syn af 12 faldskærme, der hang i måneskinnet for få øjeblikke efter at ligge og blafre på marken ved siden af de mørke containere.

Underligt nok var der en af deltagerne, der helt tabte hovedet. Han var kommet med i sidste øjeblik af den grund, at han

Container af den type, englænderne brugte under nedkastningerne.
Den er 173 cm lang og 38 cm i diameter

Kopi fra Per Eilstrup og Lars Lindberg. »De så det ske uder besættelsen«.

havde fået kendskab til, hvad der forestod, og så havde nogen ment, at det var bedre at få ham med på holdet, så skulle han nok tie med, hvad han vidste. Men da ladingen kom ned, blev han så bestyrtet, ja, næsten chokeret, at han greb sin cykel og kørte hjem. – Stakkels mand, men til hans ros skal det siges, at han tav med, hvad han havde set.

Opsamlingen gik denne gang ikke helt så let. En container var havnet et stykke oppe i et træ, og det kostede store anstrengelser at få den og faldskærmen bragt ned. En anden container landede delvist ude i en kanal. Den var vanskelig at trække op, og først da et par friske fyre var hoppet i vandet, lykkedes det ved deres hjælp at få den bjerget.

Da det hele var læsset på lastbilen, hørte vi endnu et fly i luften. Det kom lige hen over pladsen, og vi kunne tydeligt se, at det var en tysk maskine. Mon besætningen der lige så tydeligt så os og lastbilen? Det kunne hurtigt blive en farlig sag, og Jens Kirk gav derfor besked om, at vi snarest muligt skulle køre hjemad. Men lige derefter lød et skud!

Hvor kom skuddet fra? – Havde tyskerne ligget på lur, og ville der i næste øjeblik komme skud fra alle sider? – Der kom ikke flere skud!

Men en mand lå klagende på jorden. Det var Jens Kirk. Han var ramt i låret af et projektil, og en anden mand, en læge, viste det sig senere, bøjede sig over ham for at give ham hjælp. »Er der nogen, der har forbindingsstof?« spurgte han hurtigt, og jeg var glad for at kunne række ham den forbindingspakke, jeg nogle timer forinden ret tilfældigt havde stukket i lommen. Jens Kirk blev senere kørt til Koldby Sygehus, hvor der ventede ham nogle ugers sygeleje, men han kom i god form igen, endnu inden krigen sluttede.

Vi blev hurtigt klar over, hvor skuddet kom fra. Det forholdt sig sådan, at udenom nedkastningspladsen stod en kreds af vagtposter, der skulle gribe ind, hvis tyskerne kom. Da hjemturen skulle foregå, pakkede enhver af vagterne sit våben sammen, men en af de unge mænd kom herunder til at af-fyre et vådeskud. Det var for os alle en lærestreg, der påbød øget omhu, når vi senere havde med våben at gøre.

SØNDAG

1945 1945

Marts						
A	T	O	T	F	L	
4	6	7	8	9	10	11
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

4

April						
S	M	T	O	T	F	L
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30					

Marts Sol op 6.56, n. 17.48

- Kl. **Prins Gustav**
- 8
 - 9
 - 10
 - 11
 - 12
 - 13
 - 14
 - 15
 - 16
 - 17

Dengang skrev man ikke dagbog, men lidt krimskrams kunne fastholde datoen for en nedkastning. Her tilføjet flere streger, så faldskærmen ses.

måtte tage til takke med dårligt fremstillet kunststof indenfor mange områder, og et ærligt stykke stof, som vi kender det i dag, lod sig meget vanskeligt opdrive.

Faldskærmene havde været brugt, da den sidste sending natten mellem 4. og 5. marts kom ned. Så var de blevet gemt i Søren Gravesens lade sammen med det øvrige gods, og nu var de havnet »på vores bord«. Måske havde Søren Gravesen ønsket at få ryddet op i laden – det er meget forståeligt – og da han som mælkekuk var på mejeriet hver dag, kunne han jo let have en ekstra spand eller sæk med, og sådan kunne det tænkes, at de 3-4 faldskærme efterhånden var blevet leveret.

Det var nok Børge, der igen fandt på råd med hensyn til gemmested. På mit værelse i vestgavlen over fyrrummet var der adgang til skunken. Sådan kaldte vi det lille rum mellem væg og den nederste del af

taget. I væggen var en lem så stor, at man kunne krybe ind i rummet. Der var god plads på gulvet, men på grund af tagets hældning blev der vel kun en meters højde, der hvor rummet foroven endte i en spids. Den slags rum blev mest brugt til pulterkammer.

En eftermiddag pakkede vi faldskærmene. De var fremstillet af det fineste silke, der kunne tænkes. Det var forunderligt bare at røre ved det bløde silkestof, der var i forskellige farver, sort, hvid, orange og grønt, og så var der nogle lange liner, hvide, og ganske sikkert også af silke.

Nu blev først én faldskærm stoppet ind i skunken. Derefter blev den med en stok presset op gennem den smalle åbning mellem taget og skråvæggens bagside. Det glatte silkestof var lettere at arbejde med, end man skulle tro. Man skulle blot begynde fra en ende af, så kunne man efterhånden få hele skærmen til at forsvinde!

Snart lå alle skærmene oppe på værelsets loft. Og det fine var, at det var umuligt at komme op på dette loft. Der var kun adgang gennem den smalle passage, der måske var 15 cm på den ene led og 1 m på den anden.

Vi gned os i hænderne af bare tilfredshed, da det var ordnet, og der var ingen bekymring for, at tyskerne eller deres håndlangere skulle få fingre i de gode sager.

Hvordan det siden gik? Fint, fint! Da endelig krigen var forbi, gik vi en dejlig sommerdag i lag med at finde herlighederne frem i dagens lys. Et langt stykke ståltråd, der i den ene ende var bøjet til en solid krog, blev ført op gennem den smalle passage, og så var det muligt lidt efter lidt at trække faldskærmene ned igen.

Og der var adskillige piger og drenge, som den sommer kunne glæde sig over en smuk silkekjole eller ditto skjorte.

Klokken er fem minutter før tolv

I artiklen redegøres bl.a. for den illegale presse i Thy under besættelsen. Artiklens forfatter var selv aktiv modstandsmand og lægger ikke skjul på, at artiklen er skrevet for at hjælpe med til at give en bedre forståelse af besættelsestiden.

At være ung dansker dengang var en mærkelig og forstemmende oplevelse. Der var tyskere overalt i deres grønne uniformer, og de ville bestemme alt om vores liv. Vi var indespærret i 5 år. Regeringen gik i samarbejde med fjenden, og politiet slog hårdt ned på danskere, som ikke ville følge denne samarbejdspolitik. Og denne samarbejdsregering blev genvalgt med stort flertal i 1943. Dansk industri og skibsværfter producerede for tyskerne. Danske fagforeninger sendte arbejdere til Tyskland. Ca. 8000 danskere meldte sig til Waffen SS, og vist ca. 3000 til tyske hjælpekorps. Indenrigsministeren sendte instruks til embedsmænd, at de skulle omgås tyske officerer og embedsmænd selskabeligt.

Der kunne nævnes andre uhyrlige ting. Kongen havde før krigen tildelt Göring Storkorset af Dannebrog. Under krigen fik en række tyske embedsmænd Kommandørkorset. – Forstå det, hvo der kan (modstandsfolk fik ingen danske ordener). Vi skulle føde langt over 200.000 soldater her i landet, foruden at Tyskland fik hele vores landbrugseksport. Der var censur, som danskere selv styrede. Skrift eller tale – måtte ikke være nedsættende om tyskerne. Telefonen blev måske aflyttet. Engelsk radio måtte ikke aflyttes, tyskerne satte støj-sendere på.

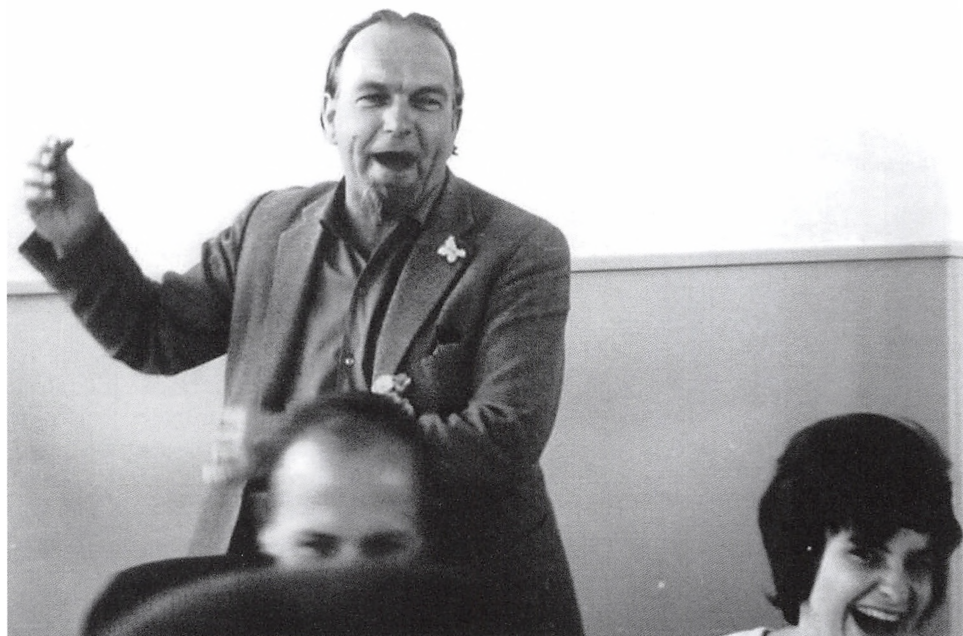
Prøver man at stille et regnestykke op, vil man hurtigt finde ud af, at Danmarks

hjælp til Hitlers krig var meget større end det forholdsvis beskedne bidrag, som modstandsbevægelsen kunne yde til hjælp for de allierede. Men efter krigen var de fleste vist enige om, at det var bydende nødvendigt dengang at komme i gang med modstand mod den førte politik.

Noget af det første måtte være at udgive illegale skrifter med oplysninger om, hvad der egentlig foregik. Der var streng straf for at være i besiddelse af illegale skrifter, hvilket desværre var årsag til, at mange brændte dem i stedet for at give dem videre. Om det var tyskernes trusler eller en følelse af afmagt, det vides ikke. Men hovedparten af befolkningen lukkede øjnene for, hvad der foregik.

Dersom man i et selskab begyndte at snakke om nazisternes gerninger, så blev der straks stille i stuen. Ingen ønskede at drøfte dette emne. Alligevel kom der en modstandsbevægelse, men det gik trægt. Thy og Mors fik forbindelse til SOE, som var en hemmelig britisk organisation til hjælp for de besatte lande. Men det skete først februar 1944.

Men illegale blade var nødvendige for at informere om nazisternes ugerninger. Her var Thy og Mors med allerede fra 1941. Det kan vi takke to svogre for (gift m. døtre af Gisselbæk i Skjoldborg). Lærer Peters-Lehm, Harring, og lærer Arne Aabenhus, Skjoldborg, begyndte at ud-

Arne Aabenhus som lærer 1962 (billedet udlånt af DATS). Han blev født 18. oktober 1913 i Fjellerup på Djursland og gift 1940 med Anna Gisselbæk, født 1919 i Kallerup. Fik læreruddannelse på Nr. Nissum Seminarium 1931-35 og var fastansat ved Skjoldborg skole 1938-46. Lærer ved Kofoeds Skole i København 1946-48; ansat sammen med Anna på Folkungskolen i Gråsten 1948, senere Gråsten Skole, hvor han sluttede som viceinspektør i 1973.

Aabenhus ledede i Skjoldborg især pige-, men også karlegymnastik og blev formand for 2. hovedkreds (Thisted) af Thisted Amts Gymnastikforening – i den forbindelse initiativtager til de store nationale amatørskuespil på Thisted Stadion, Sjørringvold m.fl. steder. Formand for Dansk-Nordisk Ungdomsforbund 1941-46. Aktiv i Dansk Samling, herunder folketingskandidat i Hurup-kredsen. Var i 1948 medstifter af Dansk Amatør Teater Samvirke (DATS), hvor han var landssekretær 1948-51 og forretningsfører 1951-78 (fra 1973 ansat på fuld tid). Leder af forlaget DRAMA 1966-85.

I årenes løb har Arne Aabenhus været drivkraft i en række tiltag inden for det folkelige kulturliv. Så sent som i 1995 var han initiativtager til og projektleder for Genforeningsspillene.

sende et illegalt, duplikeret skrift, som de gav navnet »Vi klipper af den frie presse.« Dette blad udsendtes periodevis fra 1941 og indtil 1944. »Klokken er fem minutter før tolv« udsendtes hver uge fra september 1944 til maj 1945 og var det mest udbredte illegale blad i Thisted Amt. I Thisted by udkom Sorte Bog og Sorte Avis kun i få eksemplarer.

Men tyskerne overvågede de to lærere. Gestapo besøgte Harring Skole, men det lykkedes Peters-Lehm at flygte til Sverige. Han kom hjem med Den Danske Brigade 1945. Gestapo fængslede Aabenhus 1944 for foredrag, de ikke kunne lide. Men man opdagede ikke hans bladvirksomhed. I juli måned blev han løsladt. Så gik han under jorden og flyttede til Djursland, hvor bla-

»Klokken er fem minutter før tolv«
Nr. 25 – 9. april 1945

Da Knud Lavard segnede om i Haraldsted skov hin nytårmorgen i 1131 – dødelig såret af Magnus's forrædersværd, vældede der en kilde frem, i hvis vande syge kunne blive helbredede. Således fortæller et af de smukkeste sagn i vor historie, der også beretter om, hvordan denne udåd blev en forpligtelse for retsindige Danske til at tage et opgør med de mænd, der repræsenterede uretten.

Vi har i dag mange, der som Knud Lavard er faldet for Magnus's sværd. Enhver Dansker kan nævne navne. – Venner og kammerater, slægtninge og bekendte. – Kornet Vesterby, digterpræsten Kaj Munk, Sønderborg-læreren Herman Bove, redaktør Peter de Hemmer Gudme – for blot at nævne nogle enkelte.

De faldt som regulære soldater bag jorddiger og på landeveje, om morgenen den 9. april 1940, da vor frihedskamp tog sin begyndelse. Eller de torpederedes på danske skibe, mens de førte forsyninger frem til vore allierede. De faldt som irregulære soldater på øde bakketoppe, eller trafikerede gader. De faldt på fabriksgårdens asfalt - eller blev til livløse legemer foran en grå cementmur, der endnu bærer spor af den kugle, der fik hjertet til at standse.

Fra hver, der faldt, pibede en kilde frem, voksede og forenede sig med andre. Blev til en strøm, i hvis vande vi lægte det skammens og æreløshedens sår, som fulgte på vor holdning før krigen, – blev konsekvens hin morgen, da solen strålede i årets første forårmorgen, uden at vi kunne øjne den. I den blodrøde strøms vandspejl, ser vi forpligtelsen til vor kamp mod uretten og inspirationen til at sætte alt ind for, at deres kamp ikke skal standse, før den er ført til sejr. De gav deres liv for at nedkæmpe uret og terror, og for at bygge et samfund på ret og tryghed. I det håb - og den bøn til Gud - at vi må findes værdige til at fortsætte deres kamp, som faldt, ærer vi i mindet hver den, som fandt sit Haraldsted i kamp for landets frie fremtid.

*Guds fred med vore døde i Danmarks rosengård.
Guds fred med dem som bløde af dybe hjertesår.*

Den 9. april – i historiens lys

Blader vi i Danmarks historie er det mærkeligt at se, hvordan bestemte data har fået indvirkning på udviklingen i vort land. -15. juni er en fremgangens dato - der er en egen sejrxfanfare over dagen. En anden mærkedag, som vi husker knap så gerne, er 9. april. Mand og mand imellem vil man måske tro, at det først var i 1940, datoen trådte ind i vor historie. Men nej, så langt tilbage som 1440 træder den frem og får en hæmmende indflydelse på udviklingen i vort samfund. 9. april dette år kronedes Kristoffer af Bayern til Danmarks konge, en konge, der frygtede den frie bondes stilling og derfor ville kue ham. Hans indstilling førte til kamp med de jyske bønder, der blev besejret i foråret 1441. Visen om kampen kender alle. Den slutter: Tilbage stod de Vendelboer, de ville ikke fly.

Næste gang vi træffer datoen er i 3-årskrigen i slaget ved Bov. Danskerne slog oprørerne, og kampen ville være endt, om ikke vor sydlige nabo blandede sig ind.

Knap 100 år efter er 9. april så vor sorgens dag. – Så lammende var slaget den 9. april 1940, at det tog os et par år at rejse os til den kamp, som måtte til, for at vi efter krigen kan se hinanden og verden frit i øjnene, uden at blues ved det.

Et må og skal stå fast for os alle – at vi ikke efter denne krig, må få sådanne tilstande herhjemme, som igen kan afstedkomme så ubodelige skader, som de sidste 5 år.

det blev fremstillet indtil sidst på året 1944. Derefter flyttede han til Mors og tog ophold på »Højgård« i Solbjerg hos enkefru Søndergård. Her var to sønner, som gerne ville hjælpe med trykningen. Bladet udkom i hver uge, ca. 4 sider i A4-format.

»Fem minutter før tolv« udkom i alt i 30.000 eksemplarer, og det krævede en anseelig mængde papir. Men de mennesker, der ønskede, at bladet skulle udkomme, skaffede penge til bladet. Meddelere i området skaffede, foruden lidt lokalt stof, små bidrag til driften. Henry Christensen var involveret med stof og omdeling. Nu kaldte Aabenhus sig gartner Peder Larsen og var os til stor hjælp. Falske legitimationskort fik vi af ham.

Så kunne man jo spørge, hvordan med stof til et blad, som gerne skulle oplyse om de virkelige begivenheder her i landet og ude i verden. Aabenhus var formand for Dansk-Nordisk Ungdomsforbund og havde kontakter her. Jens Kirk, Thousgård i Skinnerup, satte ham i forbindelse med Frode Jakobsen, der arbejdede med at opbygge informationsnet på landsplan. Hvor utroligt det end lyder, så kunne man i begyndelsen abonnere på Göteborg Handels- och Sjöfartstidning og her finde udlandsnyheder, men det blev selvfølgelig stoppet.

Harring og Stagstrup lå jo centralt imellem de to læreres gamle adresser. Derfor var der flere her, som bidrog med penge og stof til bladet. Efter krigen kom trusler om sagsanlæg for bladets meddelelser om samhandel med tyskerne. Men oplysningerne

var rigtige nok, så der skete ingenting. Men meddelerne holdt lav profil efter krigen, for det var ikke populært at have haft forbindelse med bladet, som havde bragt mange meddelelser om unational adfærd.

Da Peters-Lehm flygtede til Sverige, stod Harring Skole tom. Så brugte vores gruppe loftet til lager for våben og sprængstoffer. Henry Christensens far var nærmeste nabo, han var sognerådsformand og havde nøglen til skolen.

Danske ofre

Myrdet af tyskerne. Faldne 9. april 1940 og 29. august 1943. Døde i fængsler og KZ-lejre. Dræbt ved clearing-mord og folkestrejke. Bombardementer og omkomne søfolk: I alt ca. 4.000.

Ca. 13.000 danskere sad i tyske KZ-lejre, heraf ca. halvdelen i Frøslevlejren. Danskere, fængslet i KZ-lejre i Tyskland, var skadet på legeme og sjæl af de forfærdelige forhold, som var her, og mange døde tidlig af sygdom eller begik selvmord.

Ca. 18.000 danskere var flygtninge i Sverige.

Efter afslutningen af krigen kom der et såkaldt nationalt retsopgør. Men meget uretfærdigt. Regeringen og politikerne, der var ansvarlige for samarbejdspolitikken, gik helt fri. Men mange andre danskere fik strenge straffe for samarbejde af forskellig art med tyskerne.

NOTE:

Hvis man vil vide mere om besættelsestiden, som den afspejles i det illegale blad fra Mors og Thy, henvises til Bent Søndergaards bog »Klokken fem minutter før tolv« (Frihedsmuseets Venners Forlag, 1985). Miljøet

omkring bladet rekonstrueres og formidler et udførligt indblik i den illegale presses vilkår i Danmark og modstandskampen i almindelighed - set fra en bestemt geografisk synsvinkel.

En million i den ene hånd – eller revolveren i den anden

En erindring om den vanskelige kunst at drive minkfarm med alt, hvad det kan føre med sig. Samtidig et tidsbillede af livet på grænsen mellem land og by i tiden omkring 1960.

Ca. 1958-59 begyndte min far Svend Blak at drive minkfarm som fuldtidsbeskæftigelse i dét, der tidligere hed Thisted Landsogn, nærmere betegnet, hvor det vestlige Australiavænget ligger i dag. Grunden havde han lejet af daværende bogholder på Thisted Amts Tidende, Chr. Jensen, der på det tidspunkt ejede en del jord i området, der bl.a. var udlagt til kolonihaver i den østlige ende og minkfarme i den vestlige. Der var allerede to pelsdyrfarme placeret, dog kun på fritidsbasis. Chr. Jensen var særdeles samarbejdsvillig og meget ivrig efter at få lejet jorden ud til pelsdyravl, da han samtidig drev et køle- og frysehus på Vegendalvej, hvorfra han handlede med skidtfisk og fiskeaffald til pelsdyravlerne i området. Bygningerne blev for mange år siden nedrevet, udkonkurreret af fodercentralerne til pelsdyr og dybfryserne i private hjem. I dag er der opført en villa, hvor der har været drevet antikvitetsforretning, og som har adressen Vegendalvej 13.

Min fars erhvervsvalg fik noget af en blanded modtagelse i Thy. Næsten ingen havde povet at gøre pelsdyravl til levevej, da branchen var meget usikker, og prisen på minkskind kunne variere meget fra år til år. En kollega, der drev en mindre minkfarm på hobbybasis, advarede min far kraftigt.

Han mente, at pelsdyravl var og altid ville være – en million i den ene hånd eller revolveren i den anden. Advarslen og de velmenende ord ignorerede min far og grinede vel lidt af de bevingede ord. Han havde jo selv en del viden og erfaring om branchen, da han også havde startet op med pelsdyravl i Skovsted sideløbende med driften af grusgraven. Nu var grusgraven afhændet, så hvorfor ikke gøre sin hobby til levevej. Der var jo på det tidspunkt et begyndende opsving i pelsdyravlen.

Minkfarmen blev flyttet til Thisted Landsogn på det lejede jordareal med en kæmpestor træbarak. Hverdagen på minkfarmen bød ikke på de helt store fysiske anstrengelser. Bortset fra parrings- og pelstiden, så kunne det faste arbejde udføres på to-tre timers tid hver dag. Fiskeaffaldet blev hentet i kølehuset hver morgen, blandet med kreaturindvolde fra slagteriet i Thisted, der på det tidspunkt også omfattede kreaturslagtning. Det hele blev kørt gennem en kæmpestor elektrisk hakkemaskine, dernæst tilsat grutning, hvedeklid, kød- og benmel og levertran efter årstiden. Når endelig det hele var færdighakket til en far-sliggende masse og tilsat de forskellige til-sætningsstoffer, så kom der egentlig et me-

Der sorteres minkskind i hjemmet på Hundborgvej 66. Personerne er fra venstre: mine forældre Ellen og Svend Blak, jeg selv samt bogholder i Landbosparekassen, Ella Øer, der er på besøg, og giver en hjælpende hånd.

get velduftende produkt ud af det hele. Dernæst blev foderet kørt i baljer på en fladbør til minkhallerne og fordelt med håndkraft. En portion med en speciel foderske til hvert bur. Fodermaskinen og fodercentraler var ikke opfundet, så hver minkavler med respekt for sig selv havde sin egen opskrift på foderblandingen, og han holdt den meget hemmelig for andre. Dernæst skulle dyrene have vand. Det automatiske vandingsanlæg var heller ikke opfundet, så denne procedure foregik med

en vandkande. Hvert bur fik en slant vand i en specielt indrettet skål på tråden. I sommerhalvåret kunne det være noget af et slid at holde vand ved dyrene. Når minkene havde unger, måtte de aldrig tørste, så kunne de finde på at dræbe hinanden for at drikke blodet. Vandingsprocessen skulle udføres mange gange i døgnet.

De mange ledige timer midt på dagen blev virkelig udnyttet. Træbarakken blev lynhurtigt ombygget til svinestald. Det mest

moderne inventar blev monteret. Endda med fodergang og udmugningssti, produktionen skulle været let og ubesværet, og snart var svineproduktionen i gang.

Mange smågrise blev fremavlet og solgt, eller opfedet til slagtning, alt efter hvordan noteringen var på henholdsvis smågrise og fedesvin.

Priserne på skind steg eksplosivt, flere pelsdyrhaller blev rejst, nogle blev nu indrettet til blårvæve. Alt, hvad der hed skind, syntes at være guld værd. Den ene minkfarm efter den anden skød frem på egnen. Alle var optimistiske inden for branchen, millionen syntes nærmere end revolveren. Min far blev tilbudt en hundekennel til nærmest foræringspris. Også denne fik han gang i, mange cockerspaniel-hvalpe blev det til – solgt til en dyrehandler i København. Rart nok med flere forskellige dyreproduktioner – skulle prisen på den ene produktion falde, kunne den anden nok redde årslønnen. Skønt dyreholdet var en utrolig let og fri branche, så var det et meget bundet erhverv på anden måde. Dyrene skulle jo passes 365 dage om året, og ikke andre kunne passe minkene på forsvarlig vis. Helst den samme person skulle fodre dem hver dag, så aldrig en hel ferie- eller fridag sammen med familien. Altid skulle nogle af os i familien være til stede, og vi kunne da til nød passe alle dyrene. Minken var et utroligt dyr. Ved den mindste fremmede lyd eller ukendte personers tilstedeværelse kunne dyrene gå i panik og meget let dræbe hinanden.

På det lejede jordareal var der en mark, som havde været opdyrket engang. Min far syntes, det var en skam at lade jorden ligge ubenyttet hen. Han lånte et spand heste, plov og harve, og fik jorden i brugbar stand. Kål skulle kunne kvæle al ukrudt,

tilføre jorden næringsstoffer, og hvad ved jeg. Sikken dog en fiasko fra begyndelse til slutning. En hel sommer gik vi og plantede, vandede, lugede og hakkede ukrudt ved de – ja undskyld mig, *satans* kålplanter. Et arbejde så trivielt skal man lede længe efter. Når man var færdig i den ene ende af marken, kunne man begynde i den anden med at fjerne ukrudt. Jeg havde særdeles svært ved at forstå kålens ukrudtsdræbende virkning.

Der var dog også visse lyspunkter i tilværelsen ved dette trælse arbejde. Pludselig en dag gik én af hundene totalt amok i et tilstødende læbælte. Gøede, knurrede, viste tænder og rejste alle børsterne. Alle styrtede vi hen til hunden, noget ganske usædvanligt måtte der da være på færde, ingen observerede dog noget unaturligt. Hunden fik et ordentligt møgfuld og rusk i halsbåndet – at skabe sig sådan, dumme møgkøter – irriteret fortsatte vi arbejdet. Hunden fortsatte med sin aggressive adfærd, næsten hylede af raseri. Nu kunne det være nok. Jeg blev sendt hen for at lukke dette irriterende kræ ind. – Jamen hvad i alverden! På en bar plet i græsset lå der en levende skildpadde, dog med ben og hoved trukket ind under skjoldet. Jeg råbte og skreg om hjælp, turde knapt røre det øglelignende dyr, havde vel aldrig været så tæt på en skildpadde før. De andre rystede opgivende på hovedet. Først gik hunden amok, dernæst virkede jeg halvt sindsforvirret med snak om en skildpadde – mon ikke både hunden og jeg trængte til at hvile lidt. Da de andre kom til, fik tonen virkelig en helt anden lyd. Hunden fik ros og klap, og jeg masser af undskyldninger. Der blev lynhurtigt fremskaffet en kasse foret med halm til opbevaring af dyret. Snart bredte rygten sig, folk strømmede til

for at se det sjældne fund, skildpadden var et meget sjældent kæledyr dengang. Fundet blev meldt til politiet og fremlyst i avisen, men ingen meldte sig som ejermand. Flere skildpadder blev fundet i sommerens løb, stadig ingen ejermand efter gentaget fremlysning.

Til sidst meddelte politiet os, at skildpadderne var vores private ejendom. En spøgefuldst nabo foreslog at oprette en skildpaddefarm sammen med alle de andre dyr. Jeg steg betragtelig i agtelse hos mine kammerater. At være i besiddelse af sådanne sjældne og eksotiske dyr, det vakte virkelig beundring. Til sidst blev alle de fundne dyr solgt til tropehandler Stenstrup på Sofievej, ingen vidste jo, hvordan en

skildpadde virkelig skulle passes og opbevares til vinter. Pengene delte min bror og jeg, virkeligt et kærkomment supplement til de slatne lomme penge. Hvordan og hvorledes dyrene var kommet til stede, blev aldrig nogensinde opklaret.

Da efteråret satte ind, blev kålen høstet. Meget forsigtigt blev høsten taget op og kørt ind til opbevaring, måtte endelig ikke stødes, da det kunne give rådne pletter. I flere dage gik hele familien og puslede om årets kålhøst, som var det et spædbarn. Min far prøvede nu at sælge hele partiet på én gang – havde vel forventet at kunne få lidt fortjeneste. Flere frugtgrosserere blev kontaktet, ingen ville give mere end tre-fem øre pr. kilo. De skulle jo også leve,

En nabo og kollega, mælkehandler Larsen, er på besøg. Han drev i sin pensionsalder en mindre minkfarm i området. Der studeres kattekillinger, katten var et meget vigtigt dyr på minkfarmene. Den udryddede effektivt mus og rotter. De to børn i front er jeg og min tre år ældre bror Svend Åge.

Der var gyldne tider i pelsdyrbranchen. En næsten ny Opel Rekord varevogn på papegøjeplader (sort-gule plader) er anskaffet. Ikke så ofte kunne familien forlade de mange dyr længere tid ad gangen. Her går søndagsturen til Eshøj Strand øst for Thisted. Personerne er fra venstre: Jeg selv, min bror og Svend Blak.

som de alle sagde. Min far var komplet rasende over den slags skambud og besluttede at bruge kålen til svinefoder og til eget forbrug. Kål og svinefoder var jo dyrt nok, når det skulle købes, så hvorfor ikke slå to fluer med et smæk. Om så nogen frugtgrosserer sultede ihjel den vinter, fordi handlen ikke blev indgået, husker jeg ikke. Men en ting var helt sikker, vi manglede bestemt ikke vitaminer den vinter – doktorbesøg og alle kunstige vitamintilsetninger var næsten overflødige. Alle grise, der havde mæsket sig i den næringsrige kål, blev bedømt som 1. klasse på slagteriet, så helt forgæves havde kålhøsten ikke været.

Jeg tror egentligt, at jeg pådrog mig psykiske mén ved det fejlslagne gartneri-projekt – tog varig skade på sjæl og legeme. Alle former for havearbejde og kålretter har jeg undgået lige siden.

Efter nogle års pelsdyravl indtrådte katastrofen virkelig. Min far blev meget syg. I en måned var han sengeliggende med mellemøre- og lungebetændelse. Penicillin blev udleveret, men havde begrænset virkning. Min mor og vi to børn måtte virkelig slide i det for at passe dyrene. Ingen forstod hvorfor hans tilstand forværredes væsentlig, når vi vendte hjem fra minkfarmen. Ordet allergi var ikke kendt, og antihistaminer slet ikke opfundet. Kunne det da være nerverne, det var galt med – lægen kunne intet sige med sikkerhed. Min far kom sig, men nyt stødte til. De uundgåelige bid fra pelsdyrene udløste de voldsomste reaktioner, negle faldt af fingre, skindet hang i laser på armene. Flere lægeeksperter blev kontaktet, alt blev prøvet, men intet syntes at kunne hjælpe.

Efter mange undersøgelser blev det dog konstateret, at han var overfølsom over for

pelsdyrene, når minkhvalpene skiftede pels om sommeren samt overfølsom over for bid og rifter fra pelsdyrene. Ingen medicin fandtes på markedet, der med sikkerhed kunne hjælpe.

Gode råd var dyre. Skulle pelsdyrproduktionen fortsætte, skulle det være med fremmed arbejdskraft. Min mor og vi to drenge kunne ikke overkomme at passe dyrene året rundt. Langsomt blev de forskellige dyrearter solgt fra. Den tunge beslutning blev truffet. Minkfarmen blev avrerteret til salg i landets førende dagblade, men kun til seriøse og kapitalstærke købere.

Der kom et hav af henvendelser, der var jo virkelig tale om en økonomisk guldklump. Et af de mest seriøse tilbud kom fra plantøren i Thingskoven og landbetjenten i Fjerritslev, der havde planer om kompagni-

Min fars søster, Dagmar, fra København, er på besøg. Hun nød virkelig at pusle om de mange dyr på minkfarmen. Det mindede nok om hendes barndomstid ved landbruget i Skovsted.

skab inden for pelsdyrbranchen. Plantørens navn husker jeg desværre ikke, men landbetjenten – i daglig tale kaldet »Røde Villy« efter hans hårfarve – vakte virkelig min interesse. Han var efterhånden blevet landskendt for den betydelige nidkærhed, hvor han røgtede sit embede. Selv mindre forseelser kunne give anledning til påtaler og bøder. Var der opræk til uro eller ballade, var »Røde Villy's« tilsynkomst på arenaen i reglen tilstrækkeligt til, at der blev ro i lejren. Rygterne ville vide, at der måske også i ny og næ kunne vanke en øretæve. Virkelig en betjent, folk havde respekt for. Rigtig mange historier gik der om ham – sande som usande.

De vordende kompagnoner ønskede at besigtige minkfarmen. Da dagen oprandt, var jeg skræmt fra vid og sans. Hvad kunne den skrappe betjent dog ikke finde på. Hvor blev jeg dog overrasket ved mødet med ham. Han har nok kunnet mærke min angst for ham som den menneskekender han var. Efter at alle havde hilst høfligt på hinanden, gav han mig en femkrone-seddel og bad mig købe slik hos købmanden på Tingstrupvej for den. Blot skulle jeg love at dele med ham, for lige netop i dag var han meget slikken og trængte til søde sager. Stolt gik jeg hen til købmanden og hentede en kæmpepose med godter. Da jeg kom tilbage, var stemningen på højdepunktet. Plantøren, »Røde Villy« og min far havde virkelig fundet sammen. De snakkede, grinede og udvekslede erfaringer. »Røde Villy« viste stor interesse for slikposen, ærbødig bød jeg ham smage. Han næsten flåede posen ud af hånden på mig og tog et stykke slik. Øjeblikkelig faldt han næsten livløs om, lå på jorden rallende, gispende og med himmelvendte øjne. Da han havde fået luften igen og var

kommet på benene, meddelte han mig, at hvis jeg nogensinde kom til Fjerritslev, måtte jeg love at opføre mig ordentlig. En dreng der tålte så stærk slik, måtte være Jordens stærkeste, og mig turde han bestemt ikke anholde. Og for øvrigt – slikposens indhold var min egen – han skulle bestemt ikke nyde mere. Jo, han var virkelig som rygten også sagde – i privatlivet jordens rareste mand.

Handlen var kommet i gang, der var opstået lidt uenighed om prisen. Det var helt tydeligt, at køberne ville købe minkfarmen og min far også sælge. Blot skulle der, på bedste jyske vis, pruttes om prisen. Stemningen var virkelig munter, så plantøren foreslog spøgefuldt, at »Røde Villy« og min far kunne vende arm om det beløb, de var uenige om.

Et tomt minkbur blev vendt på hovedet. De to kæmpestore, stærke mænd, hver på sin måde, skulle nu udkæmpe den ædle værtshussport. Som to sumibrydere mødtes de ved minkburet, så hinanden lige i øjnene, og kampen gik i gang. Meget hurtigt begyndte landbetjentens arm at sitre og ryste, ansigtsskuløren blev mere og mere lig med hårfarven. Og bang – klask! »Røde Villy«'s arm var lagt ned som en knækket pilekvist i vestenstormen. Et ord var et ord, og en mand en mand. Køberne måtte respektere sælgers forlangende – minkfarmen var solgt til højeste pris.

Lejemålet på grunden kunne nu opsiges, og meget snart begyndte de to kompagnoner at nedbryde og fjerne minkfarmen. Desværre fjernede de ikke alle skure og minkhaller.

Et taxi-flyvefirma annoncerede rundflyvning over Thisted by. Som tak fra mine

forældres side for vi to børns indsats i sygdomsperioderne forærede de os en flyvetur, der foregik fra en mark på gården »Kronborg« nord for Thisted. Om der dengang allerede var tyrestation, husker jeg ikke. Sikke dog en oplevelse at få sin luftdåb og se Thisted fra luften, det var virkelig en sensation først i 60'erne.

En ny næringsvej måtte til i mine forældres tilværelse. »Søstrene Jensens Café«, på hjørnet af Østergade og Nygade, blev opkøbt og ombygget til cafeteria med udskænkning af kaffe og små lune retter, spilleautomater og musikboks, som var noget helt nyt i Thisted dengang. Vi havde alle virkelig store forventninger til den nye branche. Alle havde vel regnet med lidt let tjente penge. Slut med hårdt arbejde, alt foregik kontant, og spilleautomaterne var der ikke meget arbejde ved. Men desværre, restaurationsbranchen var bestemt ikke noget for mine forældre. Meget hurtigt blev det nyåbnede cafeteria solgt.

Desværre begyndte en krise inden for pelsdyravlen at bide sig fast, og udviklede sig til den værste og længste vel i mands minde. Hvor det kunne lade sig gøre, nedlagde minkavlerne blot produktionen. Meget værre var det, hvor der var en nystartet farm med gæld. Rigtig mange blev erklæret konkurs med store sociale tragedier til følge. Mine forældre havde virkelig ondt af »Røde Villy« og plantøren. De talte tit om det, men sådan var spillets regler nu engang. Men de var vel også glade for at have afhændet minkfarmen lige i det psykologisk rette øjeblik, hvor priserne var tårnhøje. Jo, »den enes brød, den andens død« måtte også gælde her.

Som tiden gik, blev ejeren af grunden, hvor minkfarmen havde stået, mere og mere utålmodig. Han stod for at skulle udstykke jorden til byggegrunde og forlangte naturligvis bygningerne fjernet. Min far påstod, det var køberne, der måtte fjerne dem, da de havde købt *hele* minkfarmen. Køberne var naturligvis ikke interesseret i at få hverken udgifter eller ulejlighed med at fjerne de sidste rekvisitter på grund af krisen i branchen. Var vel lidt knotne og havde bestemt ingen planer om udvidelse af minkfarmen, der nu var en ren og skær underskudsforretning. Efter lang tids juridisk tovtrækkeri fik sagen pludselig en helt anden drejning.

Pludselig en søndag formiddag ringede det på døren i hjemmet på Hundborgvej. En virkelig skamfuld mand kom ind i køkkenet. Stod og så ned i gulvet, drejede kasketten nervøst i hænderne, kunne næsten ikke få ordene lagt i sin mund. Langt om længe kom han da i gang. Hans børn og nogle kammerater havde indrettet en halmhule i de nedlagte træskure og haft et stearinlys tændt. Pludselig en forårsdag med frisk vind var det gået galt – der var udbrudt brand. Heldigvis/desværre var vindretningen således, at hele etablissementet var overtændt på få minutter. Brandvæsenet havde der ikke været tid til at tilkalde, rub og stub var nedbrændt på kort tid. Heldigvis var ingen børn kommet til skade ved branden.

Manden var virkelig tynget af situationen. På bedste ærlig vis tilbød han erstatning for de nedbrændte bygninger, hvilket

mine forældre naturligvis afslog. De havde jo allerede fået en god betaling for det hele. Den betuttede mand begyndte nu at tøj lidt op. Han havde frygtet at skulle udrede en stor erstatning og forlod mine forældre meget lettet. Vi grinede alle af historien lang tid efter. Mon det hele var så uskyldigt som påstået? Der havde vel ikke været røget i smug i halmhulen? Nu var der virkelig sat et effektivt punktum i striden om de henstående og forladede bygninger. Børnene havde gjort *alle* en tjeneste. Nu kunne der da komme gang i udstykningen til byggegrunde.

Først i 70'erne købte min bror grunden, hvor minkfarmen havde stået. Ved giftermålet opførte han og hustruen Australiavænget 30, hvor deres eneste barn blev født. Villaen blev senere solgt, da de flyttede til Århus.

Her i julen 2001 var jeg en tur på Australiavænget. Ak ja, minderne er mange og gode. De senere års opsving i økonomien præger virkelig det mondæne villakvarter. Ved hvert hus står der en-to nye biler i garagen. Villaerne er i millionklassen og virkelig velholdte.

Tiden er gået, mange ting er sket, siden der blev drevet minkfarm i området. Langsomt kører jeg derfra ad den stejle bakke. Trækker lidt på smilebåndet, nåja, de bevingede ord »en million i den ene hånd – eller revolveren i den anden« var slet ikke så dumme endda og gælder nok også den dag i dag.

Siden sidst

Kommentarer og rettelser til tidligere årbøger.

Rettelse til Dagmar Mørk Jensens artikel i årbogen 2001:

Der har desværre indsneget sig en fejl i billedteksten side 58. De to lærere i forreste række er til venstre skolens leder, overlærer Aage Jørgensen, og til højre lærer A. C. Frederiksen.

Lokalhistorisk litteratur om Thy og Vester Hanherred 2001-2002

Bøger

Andersen, Bjørn og Andreas Mygind Røpke

Neva - historier om et skib. En sejlads der tog sin begyndelse på B&W i København, gik til Klapeda i Litauen og endte ved Kællingdal nær Hanstholm. BA 2001. 297 sider, ill.

Andersen, Knud Holch, Orla Poulsen og Flemming Skipper

Thisted Købstads Historie III. 1970-2000. Knakken 2002. 550 sider, ill.

Bodilsen, Ejgil

Klim Sparekasse. Landsbysamfundets sparekasse i 125 år 1877-2002. Klim Sparekasse 2002. 84 sider, ill.

Foget, Elsebeth

Skyum i gamle dage i ord og billeder. Skyum Borger- og Forsamlingshus og Koldby Bogtryk 2002.

Fogtmann, Christian P.

Det er smagen. Bryghusets historie 1902-2002. A/S Thisted Bryghus 2002. 100 sider, stort format, ill.

Harkjær, Vilh.

I vædderens og korsets tegn. En mosaik af erindringer fra en thybodrengs dagbog til politimordene på Amager. Attika 2001. 140 sider.

Heede, Otto Emil

Slægten Heede-Hede 1650-2001. Data og beskrivelser af slægtens medlemmer fra begyndelsen i Thorup/Vang i Thy. Biografier med illustrationer over samtlige medlemmer af slægten efter Carl Johan Hede og Ane Andersen Heede født Holbæk. Heede-forlaget 2001. 497 sider.

Hougaard, Peder, Tanya Stewart og Stinne Skovbjerg Jacobsen

Rap fra en andedam - ung på landet. Garage 17, 2001. 62 sider, ill. (Danske udkanter)

Hove, Peder

Terminus. Dragsbæklejren og de sidste flygtninge fra anden verdenskrigs tid i Danmark.

Poul Kristensens Forlag 2002. 146 sider, ill.

Jacobsen, Ingvard

Vesløsgård - en herregård på Hannæs. Ejere, fæstere og udstykning. Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs og Lokalhistorisk Forening for Frørstrup og omegn. Fjerritslev 2002. 380 sider, ill.

Juncker, Beth

Ordet og stenen. Linjer i Bent Hallers forfatterskab. Høst & Søn 2001. 251 sider, ill.

Karlsen, Bernt (red.)

Nors Tved. Fortid og nutid. Nors-Tved
Borgerforening 2001. 335 sider, ill.

Lauritsen, Mai-Brit (red.)

Sol, vind, vand og jord. Fortællinger fra
Viborg Amt om menneskets brug af natu-
rens ressourcer. Liva 2001. 78 sider, ill.

Maegaard, Preben og Jane Kruse m. fl.
Energien fra Thy – fra det lokale til det
globale. Samspillet mellem de mindre
virksomheder og folkecenterets forskning
gennem ti år, udvikling og formidling.
Nordvestjysk Folkecenter for Vedvarende
Energi 2002. 165 sider, ill.

Mardal, Willy

Madstedborg Ove Sø. BFN's Forlag 2001.
107 sider, ill.

Meisner, Poul og Ingvard Jakobsen (red.)

Han Herred Bogen 2003. Forlaget Midt-
fjord 2002. 200 sider, ill.

Nielsen-Refs, Walther

Thy på landkortet og vejen til Damakus.
Eget Forlag 2002. 142 sider, ill.

Nordholm Andersen, Peter

1500 kilometer uden benzin. På trek i den
jyske vildmark. Høst & Søn 2001. 167
sider, ill.

Pedersen, Astrid

Tid og tilfælde. Erindringer fra folkedybet.
Forlaget Queenswood 2001.

Sasser Jensen, Poul

Med hamren at forvandle. Brødrene
Jensens stenhuggeri i Thisted. Eget Forlag
2002. 166 sider, ill.

Sloth, Evald

Solnedgang i Vorupør. Eget Forlag
2001. 103 sider, ill.

Sørensen, Knud

Digterne omkring Limfjorden. En rundtur
til stederne. Gyldendal 2002. 172 sider, ill.

Østergaard, Jens

Jægere og fisker ved Limfjorden i 100 år.
Forlaget Valsted 2001.

Video, kassettebånd m.m.

En fisker fra Hanstholm. Eget
Forlag. VHS-kassette.

Sørensen, Knud

Digterne omkring Limfjorden. En rundtur
til stederne. Danmarks Blindbibliotek
2002. Tre mapper med kassettebånd.

Thybal - traditionel musik fra Thy med
*Jens Skårup, Jens Karl Fjørby, Viggo
Post Petersen, Karl Skårup m. fl.* Folkemu-
sikhuset i Hogager 2002. CD.

Thylejren 1970 - en skildring af Det ny
Samfunds lejr i Frøstrup sommeren
1970. Ebbe Preisler Film 2001. VHS-
kassette.

Vagt ved havet. Manuskript: *Jørgen Vester-
gaard.* JV Film & TV 2001. VHS-kassette.

Formandens beretning 2001-2002

Historisk Årbogs ordinære generalforsamling afholdtes på Thisted Museum den 4. juni. 26 medlemmer deltog i generalforsamlingen, der blev efterfulgt af Svend Sørensens foredrag om øllets historie og familien Jacobsen på Carlsberg. Efter Svend Sørensens foredrag besigtigede deltagerne museets nye udstilling »Alle tiders bryg«.

For Historisk Samfund har der ikke været tale om store og skelsættende begivenheder i året 2001-2002. Der er dog grund til at fremhæve den glædelige udvikling, at der er indmeldt ca. 70 nye medlemmer i foreningen, så medlemstallet nu ligger på små 700. Desværre må der påregnes et mere eller mindre naturligt frafald af 20-25 medlemmer om året, så det er tvingende nødvendigt med en vis tilgang af nye medlemmer hvert år for blot at opretholde status quo.

Med de efterhånden mange lokalhistoriske initiativer, der blomstrer indenfor vor forenings område, skal vi nok ikke kunne forvente at øge medlemstallet nævneværdigt. Tværtom vil det blive en væsentlig opgave for bestyrelsen i de kommende år at søge det nuværende medlemstal fastholdt. Og dertil kræves som nævnt en vis årlig tilgang af nye medlemmer.

Det voksende medlemstal har betydet, at foreningens økonomi ved årets slutning er ret tilfredsstillende. Det vil kassereren berette nærmere om.

Der er også grund til at glæde sig over, at det sidste år lykkedes at genoplive den gode tradition med en historisk udflugt i sept. måned. Bestyrelsen besluttede at give adgang for alle interesserede til at deltage i

udflugten. Det viste sig i dobbelt forstand at være en god idé. Ikke blot deltog der adskillige ikke-medlemmer, men 4 af disse indmeldte sig efterfølgende i Historisk Samfund. Bestyrelsen var ellers lidt nervøs for, om ambitionsniveauet var sat for højt ved at tilrettelægge en relativ dyr heldags-tur til Strandingsmuseet »St. George« i Thorsminde og den gamle strandfogedgård »Abelines Gaard« på Holmsland Klit. Men turen blev gennemført med ca. 25 deltagere, der havde en god dag med både spændende og interessante oplevelser. Vejrsmæssigt kunne vi havde valgt en bedre dag, men heldigvis brød regnen først rigtig løs, efter at hjemturen var startet.

Der har været afholdt 4 bestyrelsesmøder i løbet af året. Alle 7 bestyrelsesmedlemmer har nu en e-mail adresse, og en hel del ting bliver derfor ordnet, uden at vi behøver at mødes fysisk. Og som en sidegevinst sparer foreningen en del portoudgifter.

Historisk Årbog 2001 blev præsenteret ved en festlig reception med ca. 40 deltagere den 23. november på Thisted Museum. Museumsinspektør Jytte Nielsen forestod præsentationen af redaktionens 10. årbog, og bestyrelsen kvitterede med blomster og tak for endnu en spændende

årbog med temaet »Kvinder i Thy«. Også årets illustrator, væveren Ane Marie Henriksen, modtog ros og tak for årbogens smukke omslag.

Pakning af årbogen foregik som sædvanligt på Heltborg Museum med god hjælp af Jytte Nielsen og hendes personale samt Ingrid Vang. Fra bestyrelsen deltog Esper Lønborg og formanden.

I begyndelsen af december deltog Historisk Samfund med en stand ved det traditionsrige og velbesøgte julemarked på Heltborg Museum. Vi havde arrangeret en udstilling af de sidste 10 årgange af årbogen og tillige fremstillet en lille brochure til lejligheden. Vort trækplaster var, at nye medlemmer kunne udvælge sig en gratis årbog inden for de 10 årgange. Det resulterede i 8 nye medlemmer i løbet af de 2 dage, så det var absolut umagen værd.

Her i foråret var der planlagt 2 arrangementer. Først et foredrag af museumsinspektør Alan Hjorth Rasmussen om Vorupørs historie. Foredraget, der var arrangeret i samarbejde med museet, skulle være holdt i Vorupør den 14. marts, men måtte desværre aflyses samme dag på grund af Alan Hjorth Rasmussens sygdom. Bestyrelsen vil arbejde for, at foredraget kan gennemføres på et senere tidspunkt.

Det andet arrangement var med professor Flemming Just fra Syddansk Universitet. Han holdt foredrag i Hurup den 14. maj om emnet »Hvorfor blev Danmark et rigt land? Andelsbevægelsens betydning.« Foredraget, der var arrangeret i samarbejde med Det Thylandske landøkonomiske Selskab, samlede ca. 40 tilhørere.

På Historisk Samfunds generalforsamling i 1996 blev det besluttet at oprette et netværk af lokale tillidsfolk, de såkaldte »rødder«. Bestyrelsen har nu truffet den i og for sig tunge beslutning at nedlægge

dette tillidsmandssystem, som desværre aldrig kom til at fungere helt efter hensigten, og det skal ikke kun lægges »rødderne« til last. Det skyldes desværre ikke mindst, at der fra bestyrelsens side, trods alle gode intentioner, nok ikke rigtigt blev fulgt op på idéen og derfor aldrig blev etableret en god og nær kontakt til »rødderne«. Nu – 6 år senere – har flere af »rødderne« ønsket at ophøre med hvervet, overvejende begrundet med alder og dårligt helbred, og bestyrelsen har derfor besluttet at nedlægge systemet indtil videre. Tiden må så vise, om der på et senere tidspunkt opstår et behov for og et ønske om at genetablere et system med lokale tillidsfolk.

Fra bestyrelsens side har vi ønsket at tage afsked med »rødderne« på en god og ordentlig måde, og alle »rødder« har derfor modtaget en særskilt indbydelse til årets generalforsamling. Det er glædeligt, at flere af »rødderne« har taget imod invitationen og er kommet i aften. Jeg vil gerne benytte lejligheden til at overbringe alle vore »rødder« en stor tak for den indsats, de har ydet for Historisk Samfund gennem de 6 år, det være sig ved tegning af nye medlemmer eller ved andre bidrag til foreningens virke.

Arbejdet med at tilrettelægge årbogen 2002 er i fuld gang. Den redaktion, der med så stor succes har forestået arbejdet de sidste 10 år, har heldigvis indvilliget i at fortsætte, så det lover godt for kommende årbøger. Redaktionen har dog ønsket, at flere bliver inddraget i arbejdet og har derfor foreslået, at redaktionen udvides til 5 medlemmer. Efter redaktionens ønske deltager fremover journalist Flemming Skipper og undertegnede i redaktionsarbejdet.

Jeg vil afslutte denne beretning med en tak til redaktionen, årets artikelforfattere, illustrator og Wadmanns Bogtryk for end-

nu en spændende og inspirerende årbog. Også tak til museet for godt samarbejde, husly og anden god hjælp i årets løb. Der skal også lyde en tak til vor lokale dags-

og ugepresse for beredvillig og positiv omtale af foreningens aktiviteter. Til sidst vil jeg takke mine bestyrelseskolleger for et godt og inspirerende samarbejde.

Hurup, den 4. juni 2002

Kristian Visby

Efter formandens beretning, som generalforsamlingen tog til efterretning, gennemgik kassereren, Esper Lønborg regnskabet, der viste et tilfredsstillende overskud på knap 24.000 kr. Det pæne resultat kunne overvejende tilskrives den betydelige tilgang af nye medlemmer samt et tilskud på 5.000 kr. fra Sparekassen Thy. Regnskabet

blev eenstemmigt godkendt. Til bestyrelsen genvalgtes Knud Søgaard, Ingvar Jaksen og Kristian Visby.

På et senere bestyrelsesmøde har bestyrelsen konstitueret sig med Kristian Visby som formand, Knud Søgaard som næstformand, Esper Lønborg som kasserer og Knud Holch Andersen som sekretær.

Historisk Samfund for Thy og Vester Hanherred

Bestyrelsen

Formand	: Kristian Visby, Grurupvej 3B, 7760 Hurup	97 95 14 65
Næstformand	: Knud Søgaard, Joh. Skjoldborgs Vej 2, 7700 Thisted	97 92 34 18
Kasserer	: Esper Lønborg, Rosenvænget 21, 7752 Snedsted	97 93 40 63
Sekretær	: Knud Holch Andersen, Røllikevej 11, 7700 Thisted	97 98 16 48
Bestyr.medl.	: Ingvar Jacobsen, Landbæk 10, 7742 Vesløs	97 99 35 08
Bestyr.medl.	: Gitte Jensen, Teglbjergvej 5, Helligkilde, 7790 Thyholm	97 87 12 57
Bestyr.medl.	: Jette Kjær, Thisted Museum, Jernbanegade, 7700 Thisted	97 92 05 77
Revisor	: J.V. Præstgaard, Lunegårdsvej 33, 7752 Snedsted	
Revisor	: Aksel Thinggaard, Rosenvænget 35, 7752 Snedsted	

Historisk Samfunds hjemmeside: <http://www.historisksamfund.subnet.dk>

E-mail-adresser:

Historisk Samfund	: Historisksamfund@sol.dk
Historisk Årbogs redaktion	: knud.holch@andersen.mail.dk
Kristian Visby	: visby.hurup@mail.tele.dk
Knud Søgaard	: knud_soegaard@post.tele.dk
Esper Lønborg	: el.sn@post.tele.dk
Knud Holch Andersen	: knud.holch@andersen.mail.dk
Ingvar Jacobsen	: ingvar_jacobsen@mail.tele.dk
Gitte Jensen	: gmj@ofir.dk
Jette Kjær	: thistedmuseum@mail.tele.dk

Redaktionen

Jytte Nielsen, Heltborg Museum, Skårhøjvej 15, 7760 Hurup	97 95 20 77
Svend Sørensen, Thisted Museum, Jernbanegade 4, 7700 Thisted	97 92 05 77
Knud Holch Andersen, Røllikevej 11, Hillerslev, 7700 Thisted	97 98 16 48
Kristian Visby, Grurupvej 3B, 7760 Hurup	97 95 14 65
Flemming Skipper, Højvang 21, 7700 Thisted	97 92 29 76

Forfatterfortegnelse

Per Blak, Solbakkevej 42, 7700 Thisted.	97 92 09 12
Helen Rønn Christensen, Gl. Feggesundvej 35, 7742 Vesløs.	97 99 31 35
Chr. Houmark Hammer, Gudnæsvej 10, Villerslev, 7755 Bedsted.	97 94 60 86
Ane Marie Holmehave, Vesløs Huse 12, Østerild, 7700 Thisted.	97 99 73 93
Poul Karlshøj, Mågevej 16, 7700 Thisted.	97 92 31 59
Gudrun Kaspersen, Rønnebærvej 23, 7741 Frøstrup.	97 99 10 81
Carl Christian Kinze, Zoologisk Museum, Universitetsparken 15, 2100 København Ø.	35 32 10 00
Ejnar Rysgaard Madsen, Søholtvej 4, V. Vandet, 7700 Thisted.	97 97 70 47
Bent Rolighed, Havevej 19, 9690 Fjerritslev.	98 21 16 81
Tine Nord Raahauge, Overdrevsvej 21, Lellinge, 4600 Køge.	38 19 43 93
Poul Sasser Jensen, Grønlandsvej 12, 7700 Thisted.	97 92 52 72
Flemming Skipper, Højvang 21, 7700 Thisted.	97 92 29 76
Knud Sørensen, Skjelholmvej 2, 7900 Nykøbing M.	97 72 50 85
Kristian Visby, Grurupvej 3 B, 7760 Hurup.	97 95 14 65
Jacob Ørnbjerg, Scoresbysundvej 14, 9210 Aalborg SØ.	

Salg af ældre årbøger

Historisk Samfund har et lager af ældre årbøger fra de fleste årgange efter 1952. Foreningens medlemmer kan købe de ældre årbøger til følgende priser:

– nyeste årbog	125,- kr. + evt. porto
– de 10 forudgående årgange (pr. bog)	90,- kr. + evt. porto
– øvrige årgange (pr. bog)	60,- kr. + evt. porto

Henvendelse til kassereren,
Esper Lønborg, Rosenvænget 21, 7752 Snedsted, tlf. 97 93 40 63.

venlig hilsen
Bestyrelsen

Kære medlemmer!

I kan støtte Historisk Samfunds arbejde ved at tegne et eller flere nye medlemmer. Som det fremgår af formandsberetningen, skal der hvert år tegnes mindst 20 nye medlemmer for blot at bevare medlemstallet. Og en bevarelse af medlemstallet er en betingelse for, at foreningen fortsat kan udgive Historisk Årbog med gode og spændende artikler fra vor landsdel samt tilbyde medlemmerne historiske foredrag og udflugter.

Bestyrelsen har besluttet at udsætte en præmie for hvert nytegnede medlem. Præmien består i, at der frit kan vælges 2 årbøger af de tidligere årgange. Tegn derfor et nyt medlem og få tilsendt **2 gratis årbøger** efter eget valg (nogle årbøger er udsolgt).

Nye medlemmer indberettes til kassereren, Esper Lønborg, Rosenvænget 21, 7752 Snedsted, tlf. 97 93 40 63.

venlig hilsen
Bestyrelsen

